

STUDIA PHILOLOGICA

Філологічні студії

Збірник наукових праць

Друкується з грудня 2012 р.

Виходить двічі на рік

Випуск 16

Засновник:

Київський університет імені Бориса Грінченка

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 19607-9407Р, видане Державною реєстраційною службою України 11.12.2012 р.

(Витяг з Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств
як суб'єктів інформаційної діяльності № 14783 від 01.11.2016 р.)

Друкується з грудня 2012 р.

Виходить двічі на рік

Індексується в міжнародних бібліографічних базах Google Scholar,
Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського

Збірник наукових праць підтримує політику відкритого доступу

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 8 від 23.09.2021 р.)

Відомості про видавця

Адреса засновника:

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053

Адреса редакції:

вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212

Офіційний сайт: <http://studiap.kubg.edu.ua>

Редакційна колегія

Головний редактор:

Колесник О. С., професор кафедри германської філології Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (Україна).

Заступник головного редактора:

Якуба В. В., завідувач кафедри англійської філології та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент (Україна).

Видавничий редактор:

Стрельченко К. С., старший викладач кафедри англійської філології та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук (Україна).

Члени редакційної колегії:

Бондарева О. Є., професор, головний науковий співробітник кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (Україна);

Брацькі А. С., професор кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор габілітований гуманітарних наук (Україна);

Букрієнко А. О., доцент кафедри східних мов та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук (Україна);

Вінтонів М. О., професор кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (Україна);

Гайдаш А. В., завідувач кафедри германської філології Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, доцент (Україна);

Гарачковська О. О., професор кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики факультету журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв, доктор філологічних наук, доцент (Україна);

Дель Гаудіо С., професор кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософії (Україна);

Єсипенко Н. Г., завідувач кафедри англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор філологічних наук, професор (Україна);

Ковбасенко Ю. І., завідувач кафедри світової літератури Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, професор (Україна);

Редька І. А., доцент кафедри германської філології Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент (Україна);

Халіман О. В., доцент кафедри української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, доктор філологічних наук (Україна);

Цапро Г. Ю., доцент кафедри англійської філології та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент (Україна);

Шурма С. Г., доцент кафедри сучасних мов та літератур Гуманітарного факультету Університету імені Томаша Баті в Зліні (Чехія), кандидат філологічних наук, доцент (Україна), доктор філософії (нострифікація від Університету Масарика, Чехія);

Вей-лун Лу, доцент Мовного центру та Гуманітарного факультету Університету Масарика (Чехія);

Наскідашвілі Н. Н., старший науковий співробітник Центру україністики імені Отара Баканідзе факультету гуманітарних наук Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі, доктор філології (Грузія)

ISSN 2412-2491 (Online)

ISSN 2311-2425 (Print)

DOI: 10.28925/2311-2425.2020.16

© Автори публікацій, 2021

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021

BORYS GRINCHENKO KYIV UNIVERSITY

ISSN 2412-2491 (Online)

ISSN 2311-2425 (Print)

DOI: 10.28925/2311-2425 .2021.16

STUDIA PHILOLOGICA

Philological Studies

Scholarly Journal

Published since December 2012

Issued twice a year

Issue 16

Kyiv • 2021

Founder:

Borys Grinchenko Kyiv University

Certificate of State Registration of Printed Mass Media
KB 19607-9407P dated 11.12.2012 issued by the State Registration Service of Ukraine
(Extract from the State Register of Printed Mass Media and News Agencies
as Subjects of Information Activity No 14783 dated 01.11.2016)

Published since December 2012

Frequency: semi-annual

Indexed by Google Scholar, Vernadsky National Library of Ukraine

The journal supports open access policy

Recommended for publication by the Academic Council of Borys Grinchenko Kyiv University
(Rec. No. 8 dated 23.09.2021)

Borys Grinchenko Kyiv University
18/2 Bulvarno-Kudriavska St, Kyiv, 04053

Borys Grinchenko Publishing Centre
13-B Marshala Tymoshenka St, Kyiv, 04212

URL: <http://studiap.kubg.edu.ua>

Editorial Board**Editor-in-Chief:**

Kolesnyk O. S., Professor of the Department of Germanic Philology, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine).

Vice Editor-in-Chief:

Yakuba V. V., Head of English Philology and Translation Department, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, PhD in Linguistics, Associate Professor (Ukraine).

Commissioning Editor:

Strelchenko K. S., Senior Lecturer of English Philology and Translation Department, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences (Ukraine).

Editorial Board Members:

Bondareva O. Ye., Professor, Leading Specialist of the Department of Ukrainian Literature, Comparative Studies and Grinchenko Studies, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine);

Bracki A. S., Professor of the Department of Ukrainian Literature, Comparative Studies and Grinchenko Studies, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Humanities (Ukraine);

Bukriienko A. O., Associate Professor of the Department of Oriental Languages and Translation, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences (Ukraine);

Vintoniv M. O., Professor of the Department of Ukrainian Language, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine);

Gaidash A. V., Head of the Department of Germanic Philology, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor (Ukraine);

Garachkovska O. O., Professor of the Department of Public Relations and Journalism, Faculty of Journalism and International Relations, Kyiv National University of Culture and Arts, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine);

Del Gaudio S., Professor of the Department of Romance Philology and Comparative-Typological Linguistics, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, PhD (Ukraine);

Yesypenko N. H., Head of the Department of English, Faculty of Foreign Languages, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine);

Kovbasenko Yu. I., Head of the Department of World Literature, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences, Professor (Ukraine);

Redka I. A., Associate Professor of the Department of Germanic Philology, Institute of Philology, Borys Kyiv Grinchenko University, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Ukraine).

Khaliman O. V., Associate Professor of the Ukrainian Language Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Doctor of Philological Sciences (Ukraine);

Tsapro G. Yu., Associate Professor of English Philology and Translation Department, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Ukraine);

Shurma S. H., Associate Professor of the Department of Modern Languages and Literatures, Faculty of Humanities, Tomas Bata University in Zlin, Candidate of Philological Sciences (Ukraine), PhD (nostrification from Masaryk University) (Czech Republic);

Wei-lun Lu, Assistant Professor at the Language Center and the Faculty of Arts of Masaryk University, PhD (Czech Republic);

Naskidashvili N. N., Senior Research Fellow of Otar Bakanidze Ukrainian Studies Centre, Faculty of Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Doctor of Philology (Georgia).

ISSN 2412-2491 (Online)

ISSN 2311-2425 (Print)

DOI: 10.28925/2311-2425.2021.16

© Authors of publication, 2021

© Borys Grinchenko Kyiv University, 2021

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Коваленко В. М., Порошина В. Д. Зв'язність тексту та мовні засоби її вираження (на матеріалі німецької мови)	7
Махачашвілі Р. К., Бахтіна А. О. Модус Barbara: логіко-феноменологічний експеримент експлікації мови <i>emoji</i>	12
Мізін К. І., Колесник О. С. Німецькі емоційні поняття безпеки, захищеності та затишку на тлі лінгвокультурної опозиції <i>Ordnung</i> «порядок» — <i>Chaos</i> «хаос».	18
Хвостенко Є. С., Редька І. А. Емотиви подиву в сучасній англомовній поезії (англ.)	29
Шабельник К. О., Торговець Ю. І. Структурні особливості сучасної англомовної випускної промови (англ.)	35
Сіваєва О. С. Семантична просодія леми <i>VACCINE</i> у медіа текстах (англ.)	42
Степаненко К. В., Карпенко Ю. В. Мовленнєві акти у твітах публічних осіб на тему навколишнього середовища (англ.)	47
Цапро Г. Ю., Семенюк А. А. Дискурсивна презентація <i>WOMEN</i> у медійних текстах 2001–2002 і 2020–2021 років: корпусний аналіз (англ.)	54

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Качур І. І. «Найглибші глибини людського буття»: екзистенційні мотиви в романі Кормака Маккарті «Дорога»	61
Остропальченко Ю. В. “The Era of the Strong but Feminine Woman”: інтертекст у п'єсі “The Sisters Rosensweig” В. Вассерштайн	68
Пилинський М. Я., Бабушко О. А. Читацькі стратегії у викладацькому комунікуванні ХХІ ст. (на матеріалі поттеріани)	74

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Valentyna Kovalenko, Valentyna Poroshyna</i> Textual Coherence and Language Means of Its Expression in German (<i>in Ukrainian</i>)	7
<i>Rusudan Makhachashvili, Anna Bakhtina</i> Modus Barbara: Logical-Phenomenological Experiment of the Explanation of the “Emoji” Language (<i>in Ukrainian</i>)	12
<i>Kostiantyn Mizin, Oleksandr Kolesnyk</i> German Emotional Concepts of Safety, Protection and Comfort through the Prism of the Linguo-Cultural Opposition of <i>Ordnung</i> ‘Order’ — <i>Chaos</i> ‘Chaos’ (<i>in Ukrainian</i>)	18
<i>Yevheniia Khvostenko, Inna Redka</i> Emotives of Surprise in Modern English Poetry	29
<i>Kateryna Shabelnyk, Yuliia Torhovets</i> Structural Features of Modern English Commencement Speeches.	35
<i>Olha Sivaieva</i> Semantic Prosody of the Lemma <i>VACCINE</i> in the Media Texts.	42
<i>Kateryna Stepanenko, Yulia Karpenko</i> Speech Acts in Public Figures’ Tweets on Environmental Issues.	47
<i>Galyna Tsapro, Antonina Semeniuk</i> Discursive Presentation of <i>WOMEN</i> in the 2001–2002 and 2020–2021 Media Texts: a Corpus Based Analysis	54

LITERARY CRITICISM

<i>Iryna Kachur</i> “The Deepest Depths of Human Life”: Existential Motifs in the Novel “The Road” by Cormac McCarthy (<i>in Ukrainian</i>)	61
<i>Yulia Ostropalchenko</i> “The Era of the Strong but Feminine Woman”: Intertext in the Play “The Sisters Rosensweig” by W. Wasserstein (<i>in Ukrainian</i>)	68
<i>Mykhailo Pylynskyi, Olena Babushko</i> Reading Strategies in Academic Communication (Based on the Harry Potter Series) (<i>in Ukrainian</i>)	74

ЗВ'ЯЗНІСТЬ ТЕКСТУ ТА МОВНІ ЗАСОБИ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Коваленко В. М.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

vm.kovalenko@kubg.edu.ua

ORCID iD: 0000-0002-7343-3734

Порошина В. Д.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

v.poroshyna@kubg.edu.ua

ORCID iD: 0000-0002-4380-5509

Стаття присвячена дослідженню текстової категорії когерентності та основним засобам її вираження. Суть текстових зв'язків полягає у відображенні ними реально існуючих відносин між предметами, явищами, процесами об'єктивної дійсності. Установлено, що мовні одиниці різних рівнів виступають маркерами текстових зв'язків і сприяють формуванню смислової організації та формальної структури тексту. Виокремлено основні типи текстових зв'язків: лексичні, граматичні, словотвірні, стилістичні, структурно-композиційні та ін. Висвітлено механізм словотвірних текстових зв'язків, який базується на повторі та взаємодії в тексті словотвірних одиниць. Виявлено бінарність семантики похідних, яка забезпечує експліцитний та імпліцитний характер репрезентації текстових зв'язків словотвірного типу.

Похідні іменники зі спорідненими суфіксами -ung і -tion є тими мовними маркерами словотвірного характеру, які спроможні брати участь у створенні та експлікації текстових зв'язків різного типу. Текстотвірні й текстозв'язуючі функції суфіксальних одиниць залежать від їх системних характеристик, до яких належать: семантична мотивованість, певний ізоморфізм їх словотвірної структури і семантики, смислові кореляції суфіксів -ung та -tion в системі мови і в тексті. Лінійне розгортання тексту зумовлює відповідне розгортання текстових елементів та відображає два параметри поверхневої структури тексту: локальне аранжування й кількісне представлення різних типів зв'язків у текстовому полі. Ці параметри можуть слугувати одним із засобів функціонально-стилістичної характеристики тексту.

Ключові слова: категорія зв'язності, мовні одиниці, словотвірні зв'язки, ізоморфізм структури та семантики, повтор, смислова організація, структура тексту.

Valentyna Kovalenko, Valentyna Poroshyna

Textual Coherence and Language Means of Its Expression in German

This article studies the textual category of coherence and discusses verbal means of its expression. It is examined textual connections that mirror systemic relations between objects, phenomena and processes of a "primary" reality. The paper argues that language units of different levels can be addressed as markers of textual connections which contribute to the semantic organization and formal structure of the text. The paper distinguishes the following types of textual connections: lexical, grammatical, word-forming, stylistic, structural-compositional, etc. Special attention is paid to the phenomenon of word-forming textual connections. The paper highlights patterns of the said units' repetition and interaction within the text. The paper focuses on the binary semantics of derivatives and argues that it is responsible for both explicit and implicit representation of textual connections. In particular, derived nouns employing suffixes -ung and -tion are identified as language markers responsible for explicating diverse textual connections. Text-forming and text-binding functions of suffixed derivatives depend on their systemic characteristics i.e. their semantic motivation, a certain isomorphism of their word-forming structure and semantics,

as well as semantic correlations of suffixes -ung and -tion in the language system and in the text. Linear unfolding of the text determines the respective arrangement of text's components. This unfolding of the textual space as a surface structure is determined by the components' local micro-arrangements and quantitative representation of different types of connections in the text field. The paper regards these phenomena as both functional and stylistic characteristics of the text.

Key words: category of coherence, language units, word-forming connections, isomorphism of structure and semantics, repetition, semantics organization, structure of the text.

Вступ. Лінгвістика тексту, яка вже давно набула статусу самостійного розділу сучасної філології і яка бурхливо розвивалася у 70-ті та 80-ті роки минулого століття, залишається і сьогодні у центрі лінгвістичних та літературознавчих дискусій. Особлива увага сконцентрована на дослідженнях основних текстових категорій, серед яких зв'язність займає одне з головних місць. Вивчення її природи, засобів вираження мовними одиницями різних рівнів є актуальним напрямом сучасної лінгвістичної науки.

Критичний огляд літератури. Виходячи з того, що текст є сукупність взаємозумовлених компонентів та характеризується внутрішньою й зовнішньою якісною диференціацією елементів, можна стверджувати, що текст це особливим чином структурована одиниця, яка являє собою інтегроване ціле зі своєю, притаманною саме їй ієрархію елементів та їх смислів (Залевская, 2002, с. 63; Лотман, 1998). Усі мовні одиниці, починаючи з фонем і закінчуючи реченням, є будівельним матеріалом тексту, який у цьому разі виступає одиницею найвищого ступеня. Особливість цього верхнього (текстового) рівня полягає у тому, що якість структурних елементів першого (фундаментального) рівня детермінує якість та структуру вищого рівня. На текстовому рівні відбувається не просте з'єднання одиниць всіх попередніх ступенів, а їх інтеграція, створення нової якості. Ця передумова сприяє осмисленню структурно-семантичних функцій мовних одиниць у тексті. Специфічною для тексту роллю мовних одиниць є їх текстотвірна та текстозв'язуюча функції, які забезпечують об'єднання всіх елементів тексту в єдине структурне ціле і передачу його основного змісту. Цієї думки дотримуються науковці різних лінгвістичних шкіл та напрямів (В. Бухбіндер, А. Вейзе, М. Котюрова). Дослідження категорії зв'язності розпочиналося з вивчення зв'язків у рамках одного або декількох речень і дійшло до рівня тексту, дискурсу (Т. Ван Дейк, В. Дресслер, Г. Майерс, Р. Харвег, П. Хартман, Я. Пететфі). Інший напрям презентують роботи, в яких зв'язність розглядається на матеріалі текстів різних функціональних стилів (Н. Арутюнова, Е. Баженова, І. Гальперін, Н. Данилевська, М. Кожина, Ю. Лотман, Г. Солганик, З. Тураєва та ін.).

Результати дослідження та обговорення. Вищенаведені функції мовних одиниць мають

конституючий характер для формування категорії зв'язності, яка охоплює семантичний, логічний та композиційний аспекти тексту і репрезентує зв'язок між елементами текстового змісту та логіку його викладення за допомогою лексико-синтаксичних засобів.

Зв'язність (когерентність) являє собою одну з найважливіших якостей, які характеризують саме текст і вирізняють його серед інших мовних одиниць. Категорія зв'язності забезпечує функціонування тексту як самостійного і закінченого в смислового відношенні мовного твору. Вона притаманна як цілому тексту, так і його окремим складовим частинам (фрагментам).

Зв'язність тексту проявляється в текстовому масиві за допомогою міжфразових (МФЗ) і внутрішньофразових (ВФЗ) зв'язків.

Сутність міжфразових текстових відносин полягає у відображенні ними реально існуючих зв'язків між предметами і явищами об'єктивної дійсності. Текстові зв'язки базуються на логіко-смислових відносинах, які віддзеркалюють реальні зв'язки в оточуючому нас світі. Зв'язок як філософське поняття уособлює результат узагальнення різноманітного об'єктивного зв'язку предметів, процесів, явищ дійсності.

Більшість лінгвістів вважає зв'язність тексту його концептуальною сутністю, яка експлікується мовними «індексами» і виступає як форма текстової організації (Лотман, 1998, с. 70). Інакше кажучи, це визначена система відносин матеріальних одиниць, що складають текст та створюють його онтологічну якість. Категорія зв'язності сприяє виявленню найважливіших специфічних рис смислової структури та формальних показників організації тексту. Вона виступає лінгвістичним параметром тексту, необхідною умовою його організації і одночасно забезпечує тісний зв'язок між його елементами та частинами.

Найбільш поширеним засобом МФЗ є, на думку багатьох лінгвістів, одноразове або багаторазове відтворення текстових елементів, тобто повторення ідентичних та/або близьких за структурою, значенням та функціями одиниць, що складають текст.

Особливо багатоаспектним і різноманітним є механізм семантичної зв'язності тексту, який формується семантичними кореляціями мовних одиниць. Вивчаючи його особливості, німецькі мовознавці відмічають, що текст визначається як

едність одиничних значень, що виникають на базі повторення (рекурентності) семантичних прикмет у тексті (Agricola, 1979; Fleischer & Barz, 1992; Pohl, 1995; Viehweger, 1980). Наявність спільних рис, що повторюються у змістовній структурі елементів тексту, створює його ізотопію. В основі поняття ізотопії лежить принцип семантичної еквівалентності, оснований на повному або частковому відтворенні семантичних рис. Ізотопія — це присутність семантично близьких елементів у ланцюжку зв'язного тексту; ізотопічними можуть бути всі семантичні структури сусідніх елементів (або висловлень) або їх частина.

Отже, зв'язність тексту є результатом комплексної єдності окремих мовних одиниць, які в текстовому полі вступають у відносини семантичної ізотопії.

Різноманітність зв'язків між предметами в навколишньому світі відображається в тексті у вигляді комплексу МФЗ, що створюються одиницями різних рівнів. Класифікація МФЗ залежить від початкового принципу: врахування засобів вираження (граматичні, лексичні зв'язки), ролі в текстотворенні (композиційно-структурні зв'язки), ролі в текстотворенні (стилістичні та ритмікотвірні) або функціонального напрямку (логічні, асоціативні, образні зв'язки). Спираючись на рівневу систему мовних одиниць і використання останніх для вираження текстових зв'язків, традиційно виокремлюють граматичні та лексичні види зв'язності.

Грамматична зв'язність реалізується як найбільш узагальнений вид МФЗ і здійснюється у вигляді особливого сполучення часових форм, синтаксичного паралелізму, різного роду корелюючих конструкцій, вживання артиклів, порядку слів тощо. Лексична зв'язність виступає як лексичний повтор (наприклад, слова, що належать до одного тематичного ряду, синонімічні або антонімічні повторення тощо). Відмінною рисою лексичних зв'язків у тексті є тотожність їх референційного кореляту (Москальская, 1981; Pohl, 1995, S. 134).

Окрім цього, текст характеризується наявністю МФЗ, зумовлених словотвірними явищами. Специфіка словотвірних відносин у тексті полягає у тому, що вони відображають текстові зв'язки не безпосередньо за допомогою індивідуального лексичного значення слів, а опосередковано — за допомогою кореляцій словотворчої та семантичної структур похідних одиниць, створюючи тим самим словотвірний аспект зв'язності тексту.

Мовні одиниці можуть вказувати на позамовні «об'єкти» безпосередньо або відсилати до деяких інших індексів, що виступають у попередньому контексті, і за допомогою останніх виконувати функцію вказівки на позамовні об'єкти. Маркерами позамовних об'єктів у тексті виступають лексичні повтори в силу їх референційної

віднесеності до денотату, а опосередкованими, тобто відсилаючими до інших вказівок, є граматичні й словотвірні елементи зв'язності, оскільки ці мовні одиниці не мають прямої відповідності й співвідношення з об'єктами реального світу.

Механізм словотвірних текстових зв'язків, як і інших видів МФЗ (лексичних, граматичних), ґрунтується на рекурентній взаємодії в тексті словотвірних одиниць. Словотвірні одиниці характеризуються, як відомо, повторенням основ та дериваційних афіксів, наявністю внутрішнього контексту, що й зумовлює їх «текстокогерентні особливості» (Степанова & Фляйшер, 1984, с. 237).

Похідні іменники зі спорідненими суфіксами *-ung* і *-tion* є тими мовними «індексами» словотвірного характеру, які спроможні брати участь у створенні та експлікації текстових зв'язків різного типу. Текстотвірні та текстозв'язуючі потенції указаних одиниць залежать від їх системних характеристик, до числа яких належать: семантична мотивованість одиницями різних морфологічних класів, певний ізоморфізм їх словотвірної структури і семантики, смислові кореляції суфіксів *-ung* і *-tion* у системі мови і в тексті.

Специфіка словотвірних зв'язків у тексті зумовлена особливостями структури і семантики похідного слова. Відомо, що похідне слово вирізняється якістю бінарної референції його смислової структури: референції до світу дійсності (звідси індивідуальне лексичне значення кожного похідного) і референції до світу слів (звідси виводимість значення похідного слова із значення іншого) (Зеленецький & Новожилова, 2003; Кубрякова, 1982, с. 30). Референційна співвіднесеність похідних зі світом слів виражається у розчленованій, двочастинній семантичній структурі дериватів. Бінарна морфологічна структура похідного відповідає його семантичній складності й розчленованості у процесі демонстрування ознак предмета.

Під розчленованістю смислової структури похідного розуміється його здатність розподілятися на частини, які копіюються в іншому оточенні з тими самими значеннями, тобто зміст похідного складається зі значення афіксу і породжувальної основи.

Виходячи з цих якостей похідних, необхідно підкреслити, що іменники з суфіксами *-ung* і *-tion* також характеризуються розчленованою структурою свого значення, яку можна представити у вигляді ономазіологічного базису (дериваційного форманту) і ономазіологічної прикмети (вихідної основи). Функціональна суть ономазіологічної ознаки полягає у структурно-семантичній ідентифікації породжувальної основи, а ономазіологічного базису — у відображенні формальної операції, в результаті якої утворилася нова номінативна одиниця (суфіксація, словоскладення тощо). Текстова функція указаних

елементів моделі (базису та ознаки) виражається в їх здібності детермінувати МФЗ поверхневої та глибинної структури комунікативної одиниці. При цьому зв'язки між похідними іменниками у текстовому масиві з'являються не між лексичним змістом номінативних одиниць, що повторюються, а між категоріальними ознаками близьких за семантикою суфіксів *-ung* і *-tion*, а також між спільними структурно-семантичними ознаками словотворчих моделей похідних. Ця особливість семантики похідних забезпечує експліцитний та імпліцитний характер репрезентації текстових зв'язків словотвірного типу.

Експліцитний характер суфіксальних зв'язків, які створюють зовнішню структуру тексту, забезпечується «чистим» повторенням суфіксів *-ung* і *-tion*. Вони мають подібне узагальнене категоріальне значення і тому можуть виступати зовнішніми маркерами МФЗ.

Імпліцитні суфіксальні зв'язки являють собою приховані смислові відносини між похідними і реалізують змістовно-семантичні та логіко-понятійні кореляції в тексті, зумовлюються, з одного боку, семантичним складом іменників, що повторюються, а з іншого, формують внутрішню текстову структуру.

За формальними та семантичними критеріями експліцитні зв'язки поділяються на:

- 1) *інтрасуфіксальні* (що створюються повторенням похідних з одним і тим же суфіксом);
- 2) *інтерсуфіксальні* (що створюються повторенням різносуфіксальних одиниць);
- 3) *лексичні* (повний збіг структурних і семантичних ознак рекурентних слів у текстовому полі);
- 4) *словотвірні* (що виникають між різними словами, які мають комплекс спільних суфіксально-семантичних ознак).

Для ілюстрації сітки міжфразових зв'язків, які виникають між суфіксальними іменниками, наведемо фрагмент наукового тексту (Sprachkritik und Sprachpflege), автором якого є мовознавець з Німеччини Райнер Віммер (Rainer Wimmer).

1. **Vorbemerkungen.** Können die beiden im Titel genannten Konzepte „Sprachkritik“ und „Sprachpflege“ überhaupt Zusammengehen? Beide Begriffe werden häufig als Programmvokabeln verwendet, und programmatisch- teilweise auch ideologisch — aufgeladen erscheinen sie vielen heute als konträr und vielleicht sogar unvereinbar. Der Sprachpflegebegriff ist historisch belastet; er hat den Geruch von Nationalismus und Chauvinismus — zumindest in vielen Kontexten, und zwar bis heute; nationalistisch motivierte und orientierte Sprachpflege gibt es bis heute (s. u.). Der Sprachkritikbegriff ist aber auch keineswegs nur positiv „besetzt“; er hat den Geruch von **Abweichung**, Besserwisserei und Kritikasterei (vgl. Sanders 1992). Für Sprachkritik und Sprachpflege gibt es heute aber auch komplementäre **Aufgabenverteilungen**, die sich in der Geschichte

der Germanistik in den vergangenen 40 Jahren herausgebildet haben. Um diese **Aufgabenverteilung** zu verstehen, reicht ein Blick in das größte einsprachige Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache, in den 10-bändigen Duden (vgl. Duden 1999). Dort findet man unter dem Lemma Sprachpflege die **Bedeutungsbeschreibung**: „Gesamtheit der Maßnahmen, die auf einen normgerechten Sprachgebrauch abzielen; **Bemühungen** um eine **Verbesserung** der Sprachbewusstheit u. einen kultivierten Sprachgebrauch“ (ebd., Bd. 8, S. 3666). Dies ist in der heutigen Gesellschaft weitestgehend konsensfähig; in dieser **Formulierung** gibt es keine Reminiszenz an nationalistische oder chauvinistische Ziele. Unter einer solchen **Definition** kann sich deshalb z.B. die „Gesellschaft für deutsche Sprache (GfdS)“, die mit **Unterstützung** der **Bundesregierung** weltweit die deutsche Sprache fördert und „pflegt“, wiederfinden. Unter dem Lemma Sprachkritik wird in Duden (1999) auf verschiedene **Bedeutungen** verwiesen, u.a. auf „die kritische **Beurteilung** der sprachlichen Mittel u. der **Leistungsfähigkeit** einer Sprache“, dann aber einfach auch auf „Sprachpflege“. Weiter aber auch auf den sprachphilosophischen Hintergrund: „Erkenntnistheoretische **Untersuchung** von Sprache auf ihren Wirklichkeits- u. Wahrheitsgehalt hin“ (ebd., Bd. 8, S. 3665). Hier zeigt sich auch in der lexikografischen **Kodifizierung**, dass der Sprachkritikbegriff in der sprachtheoretischen Diskussion der letzten hundert Jahre (zumindest seit Frege und Russell) der weiter reichende und umfassendere Begriff ist, der Teile dessen, was man sinnvollerweise unter Sprachpflege versteht, mit einschließt.

Іменники **Abweichung**, **Bemühungen**, **Verteilung** мають спільні словотвірні компоненти і на їх основі створюють інтрасуфіксальні текстові зв'язки. Інтерсуфіксальні зв'язки виникають між словами **Formulierung**, **Definition**, **Kodifizierung** з урахуванням різних суфіксів. Відповідно до лінійної природи текстової структури наведені похідні реалізують послідовне розгортання текстових елементів та демонструють два параметри експліцитної структури тексту: локальне аранжування (чергування ущільнених та розріджених ділянок) і кількісні показники МФЗ у текстовому полі, створених на базі суфіксальних іменників. Кількісна характеристика цих зв'язків та їх локальна диференційованість у тексті може слугувати одним із засобів функціонально-стилістичної характеристики того чи іншого тексту. Так, у процесі аналізу текстового матеріалу було виявлено, що в художніх творах превалюють номінативні одиниці з німецьким суфіксом *-ung*, а в науковій літературі існують тексти, де співвідношення слів словотвірних моделей з німецьким суфіксом *-ung* та інтернаціональним *-tion* виявляється відносно рівномірним.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, спільність семантики похідних

схожій словотвірній структурі з близькими за змістом суфіксами зумовлює формування словотвірних полів, основною умовою існування яких виступає функціонально-смилова кореляція суфіксів і моделей. Принцип польового структурування номінативних одиниць відображає, з одного боку, утворення семантичних відносин між похідними словами, які відрізняються своїм лексичним значенням,

а з іншого, встановлює міжфразові зв'язки між конститuentами поля (іменниками суфіксального типу).

Досліджені фактори зумовлюють необхідність уточнення семантичного змісту суфіксів *-ung* і *-tion*, визначення складу й типів словотворчих моделей з цими формантами, а також залучення до розгляду аналізу мовних одиниць інших словотвірних моделей.

ДЖЕРЕЛА

1. Залевская, А. А. (2002). Некоторые проблемы теории понимания текста. *Вопросы языкознания*, 3, 62–73.
2. Зеленецкий, А. Л., Новожилова О. В. (2003). *Теория немецкого языкознания*. Москва : Академия.
3. Лотман, Ю. М. (1998). *Структура художественного текста*. Москва : Искусство.
4. Москальская, О. И. (1981). *Грамматика текста*. Москва : Высшая школа.
5. Степанова, М. Д. (1979). *Словарь словообразовательных элементов немецкого языка*. Москва : Русский язык.
6. Степанова, М. Д., Фляйшер, В. (1984). *Теоретические основы словообразования в немецком языке*. М. : Высшая школа.
7. Кубрякова Е. С. (1982). Теория номинации в словообразовании. *Probleme der sprachlichen Nomination* : Materialien der Konferenz des Wissenschaftsbereichs Ostslawische Sprachwissenschaft der Sektion Theoretische und Angewandte Sprachwissenschaft und des Instituts zur Weiterbildung der Russischlehrkräfte vom 11. und 12. November 1981. Leipzig: Karl-Marx-Universität Leipzig, С. 24–30.
8. Agricola, E. (1979). *Textstruktur. Textanalyse. Informationskern*. Leipzig: Verlag Enzyklopaedie;VEB.
9. Fleischer, W., & Barz, I. (1992). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.
10. Pohl, I. (1995). *Semantik von Wort, Satz und Text*. Beiträge des Kolloquiums in Rostock 1994. Frankfurt am Main: Peter Lang, Bd. 14.
11. Viehweger, D. (1980). Methodologische Probleme der Textlinguistik: *Zeitschrift für Germanistik*, 1, 6–20.

REFERENCES

1. Zalevskaya, A. A. (2002). Nekotoryie problemy teorii ponimaniia teksta. *Voprosy yazykoznanii*, 3, 62–73 [in Russian].
2. Zelenetskiy, A. L., & Novozhilova, O. V. (2003). *Teoriia nemetskogo yazykoznaniiya*. Moskva: Akademmiia [in Russian].
3. Lotman, Yu. M. (1998). *Struktura khudozhestvennogo teksta*. Moskva: Iskusstvo [in Russian].
4. Moskalaia, O. I. (1981). *Grammatika teksta*. Moskva: Vysshiaia shkola [in Russian].
5. Stepanova, M. D. (1979). *Slovar slovoobrazovatelnykh elementov nemetskogo yazyka*. Moskva: Russkii yazyk [in Russian].
6. Stepanova, M. D., & Flyaysher, V. (1984). *Teoreticheskie osnovy slovoobrazovaniya v nemetskom yazyke*. M. Vysshaya shkola [in Russian].
7. Kubriakova, Ye. S. (1982). Teoriia nominatsii v slovoobrazovanii: Materialien der Konferenz des Wissenschaftsbereichs Ostslawische Sprachwissenschaft der Sektion Theoretische und Angewandte Sprachwissenschaft und des Instituts zur Weiterbildung der Russischlehrkräfte vom 11. und 12. November 1981. Leipzig: Karl-Marx-Universität Leipzig, pp. 24–30 [in Russian].
8. Agricola, E. (1979). *Textstruktur. Textanalyse. Informationskern*. Leipzig: Verlag Enzyklopaedie; VEB [in German].
9. Fleischer, W., & Barz, I. (1992). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer [in German].
10. Pohl, I. (1995). *Semantik von Wort, Satz und Text*. Beiträge des Kolloquiums in Rostock 1994. Frankfurt am Main: Peter Lang, Bd. 14 [in German].
11. Viehweger, D. (1980). Methodologische Probleme der Textlinguistik: *Zeitschrift für Germanistik*, 1, 6–20 [in German].

Дата надходження статті до редакції: 05.09.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

МОДУС BARBARA: ЛОГІКО-ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЕКСПЛІКАЦІЇ МОВИ ЕМОЖІ

Махачашвілі Р. К.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID iD: 0000-0002-4806-6434
r.makhachashvili@kubg.edu.ua

Бахтіна А. О.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID iD: 0000-0003-3337-6648
a.bakhtina@kubg.edu.ua

У статті розглядається мовний знак “емої” крізь призму логіко-лінгвістичного напрямку. Авторами статті висновлено, що експлікація плану змісту та плану вираження оптичного (а отже, нелінійного) знака з огляду білатеральності його структури є невичерпною, оскільки в оптичності “емої” беруть участь і психофізіологічні чинники, які апелюють як до лінгвістичних, так і до екстралінгвістичних елементів формування знака. А отже, субстратом дослідження знака “емої” дослідники номінують його полілатеральність. Останнє уможливорює синтез структурного (логічного) із концептуальним (феноменологічним) рівнем експлікації знака, оскільки план змісту і план вираження оптичного знака одночасно перебуває як у його формі, так і в смисловому навантаженні. Дослідження фокусується на емпіричному експерименті, започаткованому авторами — на опитуванні, створеному на базі гугл-форми під назвою “Емої-association”, що містить 147 перцепцій та інтерпретацій до знаків “емої” від реципієнтів. Експеримент апробується через семантичний трикутник Г. Фреге, який схематично демонструє білатеральний підхід до плану змісту слова, залежний як від абстрактного денотата (власне слово), так і від конкретного сигніфіката (смысл слова). За акцентуацією на полілатеральність та з її верифікацією створюються гіпотетико-дедуктивні силіогізми (зокрема, за дослідженням у статті знаком створюється силіогізм за модусом першої фігури Barbara, AAA), до яких входять лексеми-інтерпретанти, що за результатами цифрового аналізу відповідей за допомогою вебдодатку Voyant Tools, є найуживанішими за частотою. Таким чином, авторами вперше було апробовано верифікацію смислу знака “емої” за допомогою науки логіки, що візуалізує денотат та індивідуальні інтерпретанти знака в дихотомії «істина — хиба». За результатами експериментального логіко-лінгвістичного підходу до дослідження знака “емої” висновлено, що логічний інструментарій, застосований у статті, передбачає фракталізацію аграматизованих формантів знака “емої” з його вербальними версіями формантів з подальшою верифікацією обох.

Ключові слова: емої, семантичний трикутник Г. Фреге, полілатеральність, силіогізм, структура, кваліа.

Rusudan Makhachashvili, Anna Bakhtina

Modus Barbara: Logical-Phenomenological Experiment of the Explanation of the “Emoji” Language

In the paper the sign of the “emoji” language is investigated through the logical-linguistic lense. The authors conclude that the explanation of the content plane and expression plane of the optical sign (and therefore a non-linear one), due to the bilateralism of its structure, is inexhaustible, since the optics of “emoji” include psychophysiological factors that appeal to the linguistic and extra-linguistic elements of the sign formation. Consequently, the substrate for the investigation of the “emoji” sign is nominated as polyilaterality. The latter allows the synthesis of the structural (logical) level and the conceptual (phenomenological) level of the explanation of the sign, because the content plane and the expression plane of the optical sign is both in its form and in the semantic load. The study focuses on an empirical experiment initiated by the authors: a survey created on the basis of a Google Forms “Emoji Association”, containing 147 perceptions and interpretations of “emoji” signs. The experiment is tested through G. Frege’s semantic triangle, which schematically demonstrates a bilateral approach to the word content plane, depending on both the abstract denotation (proper word) and the specific meaning (word meaning). With an emphasis on polyilaterality and its verification, hypothetical-deductive syllogisms are created (in particular, according to the sign investigated in the paper, a syllogism is created in the modus of the first Barbara figure, AAA), which includes interpretive-lexemes, which, according to the digital analysis of the responses using the Voyant Tools web application, are more common in frequency. Therefore, the authors approbate the verification

of the meaning of the “emoji” sign using such science as logic, which visualizes the denotation and individual interpretations of the sign in the true-false dichotomy. According to the results of the experimental logical-linguistic approach to the investigation of the “emoji” sign, it is concluded that the logical tools used in the article disclose the fractalization of the forms of the agrammatism of the “emoji” sign with its verbal versions of the formants with subsequent of both via logical tools.

Key words: emoji, G. Frege's semantic triangle, polylaterality, syllogism, structure, qualia.

Вступ. Якщо розглядати лексему не з погляду семантики, а з точки зору семіотики, тобто як знак за формою, то вона може існувати й поза контекстом. А отже, слово набуває характеристики коду, що потребує апробації та верифікації не лише в плані змісту, а й у плані вираження, тобто в апеляції до оптичності знака з урахуванням індивідуальних характеристик смислового навантаження останнього, що притаманне йому і тільки йому. До всього вищезазначеного, а зокрема — до неможливості відтворення смислу за внутрішньою формою слова — свого часу звертався І. Павлов (Pavlov, 2012, р. 47). Саме він номінував слово лише подразником, який заміщує безпосередні сигнали, де узагальнення смислового навантаження, що виражається власне лексемою, й передбачає полісемію. За останнім і висновлюється, що для конкретизації плану змісту знака необхідне його оптичне відтворення.

В означеному вище контексті апелюємо до семантичного трикутника Г. Фреге (рис. 1), який схематично демонструє білатеральний підхід до плану змісту слова, залежний як від абстрактного денотата (власне слово), так і від конкретного сигніфіката (смысл слова).

Рис. 1. Семантичний трикутник Г. Фреге

Формування оптичного плану змісту знака з експлікацією конкретних (індивідуальних) передумов та особливостей з повноцінним виключенням умовності, притаманної полісемії з її семантичним відтворенням, що можливо простежити тільки за наявності контексту, переходить у психофізіологічну площину дослідження оптичного знака як об'єкта.

Передусім зауважимо, що йдеться не лише про передбачені ЦНС психічні чинники утворення й експлікації знака, на чому робить акцент психолінгвістика. Вважаємо, що психічну парадигму знака неможливо розглядати без ураху-

вання фізіологічної парадигми, до якої зараховуємо й етнолінгвістику з її ментальними фреймами, залежними як від психічних (традиції, виховання, культура), так і від фізіологічних умов, притаманних тільки конкретному етносу (особливості будови артикуляційного апарата, фізіогноміка, мова жестів), а також без урахування логічного апарату аграматизації оптичного знака. Таким чином, розкодування знаків ми розглядаємо в синергетичному конгломераті формалістичного (логічного) та феноменологічного (природного, біологічного, психофізіологічного, філософського) рівнів з виведенням результатів на таблиці істинності з подальшою їх верифікацією.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Апелюючи до вчення Арістотеля про перетворення фізики на пізнання сутність (мову), яка й визначається як істинна чи хибна і яка завжди є матеріальною, проблемою співвідношення мови та буття цікавляться й логіки. Намагаючись раціоналізувати це співвідношення, вчені звертаються до фундаментальної сентенції Платона, яка полягає в тому, що онтологічними відповідниками істини й хибності є категорії буття і небуття (Shramko & Wansing 2012, р. 48), що, своєю чергою, уможливило застосування принципу дуальності до тверджень, які оперують цими категоріями, а отже, до аналізу онтологічних проблем (Shramko & Wansing 2012, р. 48). Принцип дуальності, який став основним із появою праць учених-структуралістів, парадигматизує, власне, усі фундаментальні визначення поняття «буття» (загальне — конкретне, широке — вузьке, абстрактне — матеріальне) в одній площині, апелюючи до того, що для наукового пізнання буття (органону, за Арістотелем) наявність парадигми, вираженої дихотомією, є необхідною умовою. Адже дихотомічність верифікує білатеральність будь-якого знака, а отже, його вивчення підлягає наявності траєкторії руху знання від феноменологічного (міфологічного, психологічного, теологічного тощо) до формального (логіко-лінгвістичного) рівня або ж навпаки. Останнє уможливилось з появою класичної логіки, яка, власне, покликана тлумачити логіку буття. Логік та філософ Г. Фреге (Dummett, 1981, р. 180) у своїх працях іманентно вказує на інший, наступний за білатеральністю Ф. де Сосюра щабель — мультимодальність та полісеміотич-

ність, а саме полілатеральність (Makhachashvili & Bakhtina, 2019, p. 142) одного і того ж знака. Іманентно, тому що безпосередньо про полісеміотичність знака він не говорить. Такий висновок уможливився через введення Г. Фреге формальної мови, яка, власне, і є тим рухливим конструктом, здатним до утворення нових смислів одних і тих самих знаків. Таким чином, логік висновлює таке (Dummett, 1981, p. 313):

- 1) смисл є також у знаків, які не позначають жодних предметів;
- 2) з одним предметом може бути пов'язано безліч смислів;
- 3) знаючи смисл знака або його вираження, ми не завжди зможемо встановити предмет, що цей знак позначає; а встановлення цієї відповідності знака й вираження якраз і є сутністю наукових відкриттів;
- 4) смисл об'єктивний та інтерсуб'єктивний, доступний для чіткого розуміння усім комунікантам;
- 5) смисл не є психологічним утворенням індивіда, ні його суб'єктивним уявленням про предмет.

Г. Фреге перш за все логік й свого часу принципово виступав проти психологізму в логіці, тому 5-а позиція, хоч і закономірна в контексті тверджень вченого, проте викликає найбільше запитань у лінгвістів, зокрема у психолінгвістів. Адже генерація плану змісту та плану вираження знака відбувається в мозку людини безпосередньо в ЦНС — це стосовно внутрішніх факторів. Однак до уваги необхідно брати також ментальні фрейми (когнітивні процеси в мозку людини, залежні від антропологічно-географічних факторів) та зовнішні чинники — культура, виховання, середовище, суспільний лад тощо. Однак Г. Фреге не виключає останнє до вищенаведеного переліку: для вченого важливо мати інструмент (формальну мову) для вираження як смислу знака, так і можливості смислу. Тобто, як зазначає дослідник, «деякий знак (слово, словосполучення або графічний символ) мислиться не тільки у зв'язку з позначуванним, яке можна було б назвати значенням знака, але й у зв'язку з тим, що мені хотілось би назвати смислом знака, що містить спосіб данності (позначувального)» (Dummett, 1981). З метою верифікації цієї фракталізації смислу знака на позначуване та позначувальне Г. Фреге і було створено семантичний трикутник. Визначаючи смисли, які людина пов'язує зі світом у певний період свого життя, ми, згідно зі семантичною концепцією вченого, маємо справу з об'єктивним матеріалом (фізикою, буттям, енергією), який не має нічого спільного з довільністю індивідуальних перцепцій, не дивлячись на те, що ці смисли можуть належати до абсолютно протилежних чи навіть неіснуючих предметів. Тому пошук істини в бутті або, як ближче логікам, істина буття так чи інакше є «мовною грою», яку детально розкрив Л. Віттенштейн (Wittgenstein, 2017) — усе

залежить від руху конструкції (мови), що в результаті утворює структуру (мережу) залежно від закладеного нами смислу в неї.

Методологія дослідження. У статті ми застосуємо такі методи: *емпіричний* — з метою дослідження явища за допомогою експерименту та раціональної обробки отриманих даних; *структурний* — з метою виявлення й аналізу структурних елементів, окремих складників, категорій тощо, які формують емої-знак; *компонентного аналізу* — з метою виявлення мінімальних змістових (семантичних) елементів, що формують смислову складову знака; *семіотичний* — з метою вивчення знака з позиції його організації, властивостей його елементів і категорій; *логіко-аналітичні*, а саме метод індукції та дедукції, що дає змогу розглянути зміст об'єкта, конкретизуючи й узагальнюючи його поняття; *формалізації* як вивчення об'єкта шляхом відображення його структури в знаковій формі; *статистичні*, що передбачають використання різних формул для виявлення правил розподілу мовних одиниць у комп'ютерному бутті, виміру зв'язків між мовними елементами, встановлення тенденцій у розвитку та функціонуванні мови, встановлення залежності між якісними й кількісними характеристиками мови комп'ютерного буття; *логіко-математичні методи* з елементами моделювання мови та гіпотетико-дедуктивного способу її дослідження.

Результати дослідження та обговорення. Задля термінізування конкретного знака *емої* з огляду на його структурно-семантичні особливості звернемося до семантичного трикутника Г. Фреге з урахуванням його модифікації у кваліа. Термін «кваліа» уведений в аналітичну філософію для позначення найзвичайнішої для нас речі: того, як вона виглядає для нас. Речі можуть бути визначені як якості або відчуття (наприклад, почервоніння або біль) і розглядаються окремо від їх впливу на поведінку, а також від будь-яких фізичних умов, які могли їх викликати. У більш точних філософських термінах кваліа — це властивості чуттєвого досвіду. Функціональність кваліа експліковано прикладом з червоним яблуком, тобто в цьому випадку кваліа — це червоність, а не саме яблуко чи його властивості. Можемо зауважити, що екстенсійно «червоність» є сигніфікатом денотата «яблуко» (Pavlov, 2012).

Розглянемо знак — SMILING FACE WITH OPEN MOUTH AND COLD SWEAT EMOJI [U+1F605 (128517)] (рис. 2).

Рис. 2. Smiling face with open mouth and cold sweat emoji

Селекціонуємо усі запропоновані асоціації на знак (рис. 3) з опитування, здійсненого та апробованого авторами статті («Emoji-association» (147 відповідей) від 21.01.2021 (https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfaaCWZZqMIhoz5yj_5dxggvb6-cISx3GUHssYUWZWKbpx3UA/viewform)).

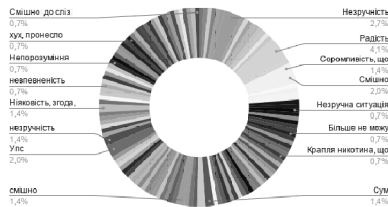

Рис. 3. Асоціації реципієнтів зі знаком «Smiling face with open mouth and cold sweat emoji»

Рис. 4. Візуалізація частоти вживання однакових асоціацій з використанням додатка Voyant Tools

Таким чином, за частотою вживання однакових або схожих синонімічно асоціацій виокремлюємо лексеми, що належать до однієї категорії «комічне», а отже, бачимо за селекцією лексеми сміх, радість, меншою мірою — незручність. Гіпотетично можемо припустити, що асоціація «незручність» передбачена специфікою візуалізації знака, а саме — його акватичного елемента — сигніфіканта, що нагадує піт, що стікає з лоба. Останнє, своєю чергою, є образним (досвідним) сигніфікантом, який експлікує страх, невпевненість, що й візуалізується як піт з лоба. В одиничних асоціаціях також трапляються синонімічні до поняття до слова «незручність»: ніяковість, сором'язливість, зніяковілість, напруження, панічний, нервовий. Тож вважаємо за необхідне ввести найбільш уживану асоціацію «незручність» до термінології силісму разом із лексемами «сміх» та «радість».

Побудуємо складне імплікативне речення, з предикативних частин якого утворимо простий категоричний силісму.

Якщо будь-який сміх продовжує життя, і будь-яка радість продовжує сміх, то значить, будь-яка радість продовжує життя.

Ми утворили загальностверджувальне судження (модус Barbara, AAA), яке структурно можемо відобразити формулою:

$$(Asm \cap Amp) \supset Asp$$

Виокремлюємо такі терміни: більший засновок (P) — радість; менший засновок (S) — сміх; середній термін (M) — незручність.

Побудуємо силісму за першим модусом Barbara AAA:

*Будь-яка незручність елімінується радістю.
Будь-який сміх елімінує незручність.
Будь-який сміх є радість.*

У теоретико-множинної інтерпретації, де P має значення області істинності предиката P(x), істинність силісму за модусом Barbara доводиться:

$$\forall x(M(x) \rightarrow P(x))$$

$$\forall x(S(x) \rightarrow M(x))$$

$$\forall x(S(x) \rightarrow P(x))$$

1. $x \in M \rightarrow x \in P$
2. $x \in S \rightarrow x \in M$
3. $x \in S$ (припущення)
4. $x \in M$ (modus ponens, 3,2)
5. $x \in P$ (modus ponens, 4,1)
6. $x \in S \rightarrow x \in P$ (введення \rightarrow).

За отриманими даними вводимо формулу з наступною її верифікацією за допомогою таблиць істинності:

$$M \Rightarrow P \cap S \Rightarrow M \Rightarrow S \Rightarrow P$$

Table 1

Кон'юнкція
 $P \cap S$

P	S	Результати
t	t	t
t	f	f
f	t	f
f	f	f
t	t	t
t	f	f
f	t	f
f	f	f

Table 2

Умовність/імплікація
 $S \Rightarrow P$

S	P	Результати
t	T	t
f	t	t
t	f	f
f	F	t
t	T	t
f	t	t
t	f	f
f	F	t

Table 3

Умовність/імплікація

$$M \Rightarrow S \Rightarrow P$$

М	$S \Rightarrow P$	Результати
t	t	t
t	t	t
t	f	f
t	t	t
f	t	t
f	t	t
f	f	t
f	t	t

Table 4

Умовність/імплікація

$$P \cap S \Rightarrow M \Rightarrow S \Rightarrow P$$

$P \cap S$	$M \Rightarrow S \Rightarrow P$	Результати
t	t	t
f	t	t
f	f	t
f	t	t
t	t	t
f	t	t
f	t	t
f	t	t

Table 5

Умовність/імплікація

$$M \Rightarrow P \cap S \Rightarrow M \Rightarrow S \Rightarrow P$$

М	$P \cap S \Rightarrow M \Rightarrow S \Rightarrow P$	Результати
t	t	t
t	t	t
t	t	t
t	t	t
f	t	t
f	t	t
f	t	t
f	t	t

ДЖЕРЕЛА

1. Dummett, M. (1981). *Frege: Philosophy of Language*. Harvard University Press.
2. Frege, G. (2007). *The Foundations of Arithmetic: A logical-mathematical investigation into the concept of number 1884*. Pearson College Division.
3. Kaszniak, A. (2001). *Emotions, Qualia, and Consciousness*. World Scientific.
4. Kenny, A., & Kenny, P. A. (1995). *Frege: An introduction to the founder of modern analytic philosophy*. Penguin Group USA.

Отже, верифікувавши силогізм за допомогою таблиці істинності, бачимо, що силогізм є істинним — таким, що формально побудований правильно. Зауважимо, що «незручність» через суб'єктивацію візії не є константою, а лише інтерпретантою, яку ми ввели в силогізм. Таким чином, враховуємо те, що знак SMILING FACE WITH OPEN MOUTH AND COLD SWEAT EMOJI репрезентує підмножину більшої множини в категорії «комічне», а означений знак відтворює конкретну річ (сміх), що є одним із понять комічного.

Візуалізуємо експеримент зі знаком за трикутником Г. Фреге та кваліативністю інтерпретант, увівши у трикутник терміни отриманого й верифікованого силогізму (рис. 5)

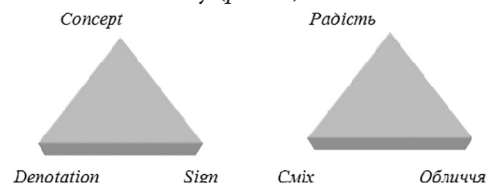

Рис. 5. Верифікація кваліативності інтерпретант за семантичним трикутником Г. Фреге

Висновки та перспективи подальших досліджень. Апробація та верифікація знака *emoji* можлива як на логічному, так і феноменологічному рівнях водночас, з урахуванням усіх щаблів сутності буття щодо перцепції та інтерпретації знака реципієнтом. Зокрема, йдеться про буття реальне з його психофізіологічними передумовами розвитку (природа як ментальність, зумовлена географічними, кліматичними, історичними тощо чинниками), біологію (фізіологія, психологія людини = фізіогномічні особливості конкретної людини) та буття абстрактне, що, своєю чергою, зумовлює структурування форми буття як у реальності, так і в цифровому форматі (комп'ютерне буття). Застосований логічний інструментарій передбачає фракталізацію аграматизованих формантів знака *emoji* з його вербальними версіями формантів з подальшою верифікацією обох.

Означений підхід до дослідження знаків *emoji* є авторським, публікується вперше та має на меті продемонструвати можливість введення логіколінгвістичної методології для апробації перцепції й інтерпретації (а отже, репрезентативних мовленевих актів) будь-якого знака *emoji*.

5. Makhachashvili, R., & Bakhtina, A. (2019). Empirical Method in the Study of *Emoji* Polylaterality. *International Humanitarian University Herald. Philology*, 3(43), 141–144. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.3.34>
6. Makhachashvili, R., Bakhtina, A., Kovpik, S., & Semenist, I. (2021). Hieroglyphic Semiotics of *Emoji* Signs in Digital Communication. *Proceedings of the International Conference on New Trends in Languages, Literature and Social Communications (ICNTLLSC 2021)*. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210525.023>
7. Pavlov, I. P. (2012). *Conditioned Reflexes*. Courier Corporation.
8. Shramko, Y., & Wansing, H. (2012). Truth and Falsehood. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-0907-2>
9. Wittgenstein, L. (2017). *Tractatus Logico-Philosophicus: The original 1922 edition with an introduction by Bertram Russell*. Musaicum Books.

REFERENCES

1. Dummett, M. (1981). *Frege: Philosophy of Language*. Harvard University Press [in English].
2. Frege, G. (2007). *The Foundations of Arithmetic: A logical-mathematical investigation into the concept of number 1884*. Pearson College Division [in English].
3. Kaszniak, A. (2001). *Emotions, Qualia, and Consciousness*. World Scientific [in English].
4. Kenny, A., & Kenny, P. A. (1995). *Frege: An introduction to the founder of modern analytic philosophy*. Penguin Group USA [in English].
5. Makhachashvili, R., & Bakhtina, A. (2019). Empirical Method in the Study of *Emoji* Polylaterality. *International Humanitarian University Herald. Philology*, 3(43), 141–144 [in English]. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.3.34>
6. Makhachashvili, R., Bakhtina, A., Kovpik, S., & Semenist, I. (2021). Hieroglyphic Semiotics of *Emoji* Signs in Digital Communication. *Proceedings of the International Conference on New Trends in Languages, Literature and Social Communications (ICNTLLSC 2021)* [in English]. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210525.023>
7. Pavlov, I. P. (2012). *Conditioned Reflexes*. Courier Corporation [in English].
8. Shramko, Y., & Wansing, H. (2012). Truth and Falsehood [in English]. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-0907-2>
9. Wittgenstein, L. (2017). *Tractatus Logico-Philosophicus: The original 1922 edition with an introduction by Bertram Russell*. Musaicum Books [in English].

Дата надходження статті до редакції: 10.09.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

НІМЕЦЬКІ ЕМОЦІЙНІ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ, ЗАХИЩЕНОСТІ ТА ЗАТИШКУ НА ТЛІ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ ОПОЗИЦІЇ ORDNUNG «ПОРЯДОК» — CHAOS «ХАОС»

Мізін К. І.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі (Переяслав, Україна)
ORCID iD: 0000-0002-5216-6032
kmizin@i.ua

Колесник О. С.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID iD: 0000-0002-1618-3804
o.kolesnyk@kubg.edu.ua

У статті аналізуються мовні засоби репрезентації концептів емоційної сфери, актуалізовані у структурі німецькомовної картини світу. До фокусу багатоаспектного міждисциплінарного аналізу потрапили концептуалізовані емоції, пов'язані з поняттями безпеки, захищеності та затишку. Методологічну призму інтерпретацій становлять постулати лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики та лінгвосеміотики, переосмислені у вимірі М-логіки, теорії міфологічно-орієнтованого семіозису й лінгвоуніверсологічних студій. Соціокультурні та етноспецифічні властивості вербальних репрезентацій емоцій «затишкового квартету» інтерпретуються у логіко-філософському сенсі та осмислюються як маніфестації протидії страху перед майбутнім, що є чинником ентропії для «німецького духу». Феномен етно- й лінгвокультурної маркованості емоційних концептів „Sicherheit“, „Geborgenheit“, „Zuverlässigkeit“ та „Gemütlichkeit“ інтерпретується у сенсі набуття ними аксіологічної значущості та розглядається крізь призму німецької лінгвокультурної опозиції „Ordnung“ ‘порядок’ — „Chaos“ ‘хаос’. Реконструкція смислових наноміфів у внутрішній формі імен концептів „Sicherheit“, „Geborgenheit“, „Zuverlässigkeit“ та „Gemütlichkeit“ здійснена на основі етимологічного аналізу відповідних номінативних одиниць. У статті обговорюється трансформація вихідних смислових наноміфів, співвіднесених зі сценаріями германської міфології як інхоативної конфігурації етноспецифічного варіанта світу, у вторинні міфусимулякри, що функціонують у варіантах картин світу у контексті глобалізації. Кореляції феноменів емоційної сфери та відповідних концептів встановлені з використанням універсальної багатовимірної моделі, у якій людина постає як біовітальна й біосоціальна відкрита система. Виявлена тенденція до формування вторинних міфів-симулякрів демонструє викривлення орієнтації системи (лінгвокультури, картини світу німців, національного сегмента семіосфери) вздовж категоризаційного вектора «Порядок».

Ключові слова: емоція, емоційний концепт, система, оператор, семантика.

Kostiantyn Mizin, Oleksandr Kolesnyk

German Emotional Concepts of Safety, Protection and Comfort through the Prism of the Linguo-Cultural Opposition of Ordnung ‘Order’ — Chaos ‘Chaos’

This paper considers verbal means of representing concepts of the sphere of emotions within the framework of German language worldview. The article targets conceptualized emotions connected to the notions of safety, protection and comfort. The methodology of analysis employs fundamental notions of linguo-cultural studies, cognitive linguistics and linguo-semiotics realigned along the basic point of M-logic, the theory of myth-oriented semiosis and universalia-oriented studies. Socio-cultural and ethnic peculiarities of verbal representations of the emotions belonging to the “comfort quartet” are interpreted as manifestations of the system’s (German “national spirit”) compensating for the fear of the future that appears to the factor of entropy. Ethnic and linguo-cultural features of the „Sicherheit“, „Geborgenheit“, „Zuverlässigkeit“, and „Gemütlichkeit“ concepts are addressed as markers of axiological significance and further viewed through the prism of the „Ordnung“ ‘Order’ — „Chaos“ ‘Chaos’ opposition. Semantic “nano-myths” encoded in the inner form of the concepts’ names are reconstructed via the etymological analysis of the units „Sicherheit“, „Geborgenheit“, „Zuverlässigkeit“, and „Gemütlichkeit“. The article discusses the transformation of primal semantic nano-myths correlated with scenarios of Germanic mythology as inchoative matrices projected onto the ethnic worldviews into secondary mythic simulacra unfolding in multiple alternative worlds in the globalized context. Correlations between the emotional phenomena and respective

concepts are outlined and specified via a multidimensional universal model that treats a human being as a biovital and biosocial open system. The highlighted tendency towards construing the said secondary mythic simulacra demonstrates the distortion in the system's (German linguoculture's, worldview's or a national semiospheric segment's) orientation along the "Order" categorization vector.

Key words: emotion, emotional concept, system, operator, semantics.

Вступ. Цифрові технології формують принципово нові уявлення про устрій світу та сутність життя, породжуючи поняття на кшталт "artificial intelligence" «штучний інтелект», "digital worlds" «цифрові світи», "virtual personality" «віртуальна особистість» і под. Це вимагає переосмислення природи людини, зокрема її емоційного світу. Міждисциплінарність сучасних лінгвістичних студій уможливорює інтегративні багатовекторні інтерпретації тих мовних одиниць, які позначають лінгвокультурні концепти (останні об'єктивують: 1) базові смисли концептуалізованого екзистенційного досвіду (знання про світоустрій і природу об'єктів у ньому); 2) концептуалізовані «навігаційні орієнтири» категоризації і практично-перетворювальної діяльності (духовні, моральні, етичні цінності) та 3) концептуалізовані психокінетичні стани суб'єктів категоризації — емоції людей). Такі інтерпретації вербальних репрезентацій емоцій дають змогу зробити певні припущення щодо структури «емо-культурної матриці» представників певного мовного етносу.

Сьогоднішня глобалізація супроводжується антиглобалізаційними процесами, зокрема посиленням етноцентричних тенденцій в європейському мовному й культурному просторі (Mizin & Letiucha, 2019, p. 237). Тому вивчення лінгвокультурних концептів, які репрезентують емоції, передбачає поєднання двох протилежних підходів — універсологічного та етноцентричного. Таке поєднання ґрунтується на тому факті, що, з одного боку, емоції є універсальними буття, являючи собою видовий психонергетичний модус буття біовітальних систем у багатовимірних інформаційних просторах, а з другого, є варіативними флуктуатами, що корелюють з національними сегментами семіосфери, тому вони можуть виявляти етноспецифічність (Колесник, 2013). З огляду на це до фокусу нашої уваги потрапили вербальні репрезентації емоційних концептів, що містять смисли соціальних (похідних від базових, вторинних, комплексних) емоцій. Останні є результатом соціальної інтеракції індивідів, утворюючись шляхом комбінування базових емоцій (див. детальніше: Friedlmeier, Corapci & Cole, 2011). Тлом формування соціальних емоцій слугує динаміка емоційних виявів людини, оскільки емоції постійно змінюються відповідно до варіативних сценаріїв буття, що роз-

гортаються у змінних контекстах. Комбінації базових емоцій у комплексних емоціях складно визначити навіть за допомогою сучасних наукових методів і методик, тому не всі соціальні емоції є ідентифікованими, а їх список залишається відкритим. При цьому найбільш дифузними та складними є ті соціальні емоції, які набули в тому чи іншому лінгвосоціумі етно- й лінгвокультурної релевантності.

Базові емоції необхідні для виживання людини як виду. Страх, зокрема, є універсальним сигналом про будь-який вплив на систему (людину) або її трансформацію, що потенційно призводить до її знищення. Точніше, базовим є первинний (фізичний) страх, який виникає як реакція на реальну (фізичну) загрозу. У процесі соціалізації на основі страху-інстинкту сформувалися більш складні — соціально й культурно марковані — якості цієї емоції, зокрема метафізичний страх. Засновник філософської течії екзистенціалізму С. К'єркегор відзначав, що цей страх має екзистенційне значення для існування індивіда (див., напр.: Kierkegaard, 2020). Цю ідею підхопили німецькі мислителі, передусім М. Гайдеггер, який визначив метафізичний страх (*Angst*) як *Grundbefindlichkeit* «основний стан» буття (Heidegger, 1979, S. 135). Це означає, що страх перед руйнацією системи (смертю людини) є фундаментальним стимулом для її адаптивних та еволюційних трансформацій.

Те, що на цю проблему звернули увагу саме германські філософи, можна пояснити не лише їхніми філософськими поглядами, але й впливом «семіосферного фону» відповідних картин світу, бо фізичний і метафізичний страхи мають у германських мовах, на відміну від, наприклад, східнослов'янських, окремі мовні позначення (пор. також фр. *angoisse*, чес. *uzkost*, пол. *lek*). Якщо порівняти назви страху в деяких германських мовах (зліва представлена лексема на позначення фізичного страху, а справа — метафізичного), то виявимо, що останній може передаватися навіть не одним словом, а двома дуже близькими за змістом лексичними одиницями: нім. *Furcht* — *Angst*, англ. *fear* — *angst* / *anxiety*, дан. *frygt* — *angest*, швед. *fruktan* — *ångest* / *rädsla*, норв. *frykt* — *angst* / *redsel*. Така синонімія є одним із тих критеріїв, які можуть свідчити про релевантність поняття «метафізичний страх» для германських лінгвокультур.

Нині проблему метафізичного страху активно опрацьовують психологи. Однак соціокультурна природа цього феномену стимулювала численні дослідження на межі соціолінгвістики й когнітивістики. Так, у кінці минулого століття з'явилися фундаментальні праці А. Вежбицької та З. Кьовечеша (Kövecses, 1986, р. 1990; Wierzbicka, 1999), у яких започатковане вивчення емоційних концептів крізь призму їх взаємодії з когніцією людини та її мовою, де чільне місце займає питання розмежування фізичного й метафізичного страхів. А. Вежбицька, зокрема, цілий розділ присвятила аналізу емоційного концепту „Angst“, який вона розглядає у тісному зв'язку з такими культурно релевантними для німців концептами, як „Ordnung“ «порядок» і „Sicherheit“ «безпека» (Wierzbicka, 1999, pp. 123–168). Її ідеї сприяли появі низки мовознавчих студій, де висвітлюється питання своєрідної організації емоційного світу німців (див., напр.: Mizin & Letiucha, 2019; Mizin & Ovsienko, 2020; Oster, 2012; Stefanowitsch, 2004; Wilson & Lewandowska-Tomaszczyk, 2017).

Розвиваючи думку А. Вежбицької, ми виявили, що хаосу та метафізичному страху протистоїть у німецькомовному культурному просторі «безпеково-затишковий квартет»: концепти «Sicherheit» «безпека, що генерується впевненістю», „Geborgenheit“ «екзистенційна захищеність; укриття; перебування в місці, де можна почуватися у безпеці», „Zuverlässigkeit“ «надійність; упевненість» та „Gemütlichkeit“ «затишність; душевність; комфорт; захищеність» (Mizin & Petrov, 2021, р. 50). Ці концепти сприяють виникненню певної рівноваги в емоційному світі німців, оскільки хаос і страх створюють тут невідповідність між гармонією внутрішнього світу та дисгармонією зовнішнього, у якому різні історичні та соціокультурні чинники породжують той страх перед майбутнім, що гнітить «німецький дух». Зважаючи на це, метою пропонованої розвідки є спроба реконструкції базових смислів, закодованих у внутрішній формі імен концептів цього «квартету», крізь призму лінгвокультурної опозиції „Ordnung — Chaos“. Методологічно ця реконструкція ґрунтується на положеннях лінгвоуніверсології, включаючи міждисциплінарні аналогові синтетичні процедури «М-логіки» (див. детальніше: Kolesnyk, 2020).

Методологічні зауваги. Тлом для встановлення кореляцій феноменів емоційної сфери та відповідних концептів слугує багатовимірна модель, де людина розглядається як біовітальна й біосоціальна відкрита система, у якій емоційний рівень (ЕР) 2 охоплює емоції (власне реакції та емоційні стани), що є маркерами комфортного або нестабільного стану всієї системи (рис. 1).

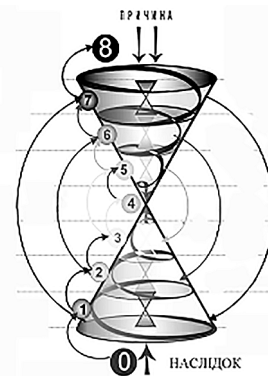

Рис. 1. Рівні універсологічної моделі міжсистемних відносин: 1 (фізичний); 2 (психоемоційний); 3 (ментальний); 4 (соціально-адаптивний); 5 (міжколективний, комунікативний); 6 (ціннісний); 7 (світоглядний, ноосферний)

При взаємодії з безпосередніми структурними рівнями цієї моделі зміст ЕР є регулятором (каузатором, стимулом або детермінантом) для явищ і процесів нижчого фізичного рівня 1 (підсистеми відносно рівня 2). За умови ігнорування дії інших рівнів системи та всіх нюансів стану речей у певному фрагменті часопростору, тобто у спрощеному вигляді, простежується пряма кореляція «емоція» (стимул) ↔ «дія» (неусвідомлена рефлекторна реакція), напр.: страх → утеча; лють → агресивна дія; радість → рух назустріч і под. Своєю чергою, ЕР є підсистемою відносно вищого — ментального — рівня (3). Тому зміст ЕР може бути каталізатором ментальних процесів (радість від пізнання тощо) або об'єктом контролю при аналізі та переосмисленні суб'єктом наслідків можливої емоційно спровокованої дії.

Зважаючи на симетрично-компліментарну логіку взаємодії міжсистемно-орієнтованого (рівні 5–7) і автоорієнтованого (рівні 1–3) планів моделі, ЕР є корелятом аксіологічного рівня (6) організації системи. Інакше кажучи, багаторазові ітерації успішно завершених сценаріїв, які викликають відносно усталені набори емоційних реакцій, призводять до того, що реалізовані у сценаріях концепти набувають статусу цінностей або антицінностей, а відповідні емоції та їх концептуальні іпостасі отримують ціннісне забарвлення. Людина як система здійснює «навігацію» у світах різної природи та мірності, спираючись на аксіологічні орієнтири (як раціональні, так й ірраціональні). Останні «підсилені» підсвідомо очікуваними позитивними емоційними станами або скоригованим прагненням уникнути некомфортних емоційних станів (Kolesnyk, 2020).

З огляду на електрохімічну природу психічних процесів, яка передбачає емісію енергетичних імпульсів з певними фізичними характеристиками, можна припустити встановлення емпатійних зв'язків між комунікантами. За умови подібності обробки таких сигналів, зокрема активації аксіологічних концептів, останні включаються до спільного

сценарію на основі механізму резонансу між енергетичними полями біовітальних систем. Імовірно, явище резонансу, реалізоване у багаторазових ітераціях, призводить до формування відносно стійкого «емо-простору», який є спільним для представників певної лінгвокультури. У довготривалій перспективі функціонування такого простору сприяє усталеності асоціативних зв'язків між певними емоціями та культурними смислами, а також розвитку лінгвокультурного забарвлення власне концептуалізованих емоцій. У короткотермінових взаємодіях емоційний енергоінформаційний резонанс породжує «ефект натовпу» (паніка у небезпечних ситуаціях, агресія на адресу чужорідного елемента тощо).

У нашому дослідженні лексема *Ordnung* розглядається як вербально-знаковий корелят ступеня впорядкованості системи (здорового організму, соціального добробуту тощо), а *Chaos* — як корелят ступеня ентропії системи (хвороби, соціальні конфлікти). Ці лексеми є метафоричними репрезентантами базових інтерпретаційних операторів із неповністю пізнаною сутністю, що співвідносить останні з цариною міфічного (іраціонального, надсистемного). Баланс між дією обох операторів забезпечує відносно неврівноважений модус буття відкритої системи та детермінує її динамічні адаптивні трансформації.

Виклад основного матеріалу

Етно- й лінгвокультурна маркованість емоційних концептів „Sicherheit“, „Geborgenheit“, „Zuverlässigkeit“ та „Gemütlichkeit“.

Лінгвокультурний концепт „Ordnung“ займає особливе місце в ціннісній системі координат представників німецькомовного соціуму (Wierzbicka, 1999, р. 163), тому його ім'я містить той етно- й лінгвокультурний зміст, який не можна без утрат передати лексичними еквівалентами інших мов. Концепти „Ordnung“ і „Chaos“ утворюють лінгвокультурну опозицію, поляризуючи внутрішній світ німців (Wierzbicka, 1999, pp. 159–166). Саме „Chaos“ активує екзистенційний страх німців, викликаючи в них перманентне тяжіння до порядку: чим менш актуальним є порядок, тим актуальнішим стає страх (менше порядку — більше страху) (рис. 2).

Google Books Ngram Viewer

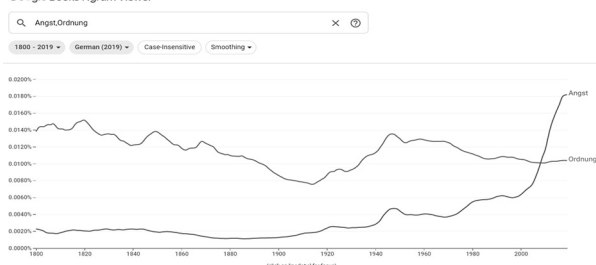

Рис. 2. Графік частотності лем *Angst*, *Ordnung* за даними Google Books Ngram Viewer; німецька мова; 1800–2019 pp.; згладжування 3 (GBNV)

Невпевненість у майбутньому та невизначеність викликають у німців навіть більший страх, ніж реальна небезпека. Це повністю узгоджується із висновком соціолога Г. Гофстеде (Hofstede, 2006, S. 228–289), що в Німеччині особливу роль відіграє такий критерій зіставлення культур, як „Unsicherheitsvermeidung“ (приблизний переклад: ‘уникання невизначеності; страх перед невизначеністю; прагнення уникнути невизначеності’). Для представників культур із високим рівнем уникання невизначеності, зокрема німців, характерним є прагнення до дотримання правил, норм поведінки й законів, негативне ставлення до двозначності, чітке й довгострокове планування майбутнього, потреба у зрозумілих і детально розроблених письмових інструкціях, відвертість у вираженні критики, відсутність схильності до ризику. Можна припустити, що згаданий вище «безпеково-затишковий квартет» є основою для „Unsicherheitsvermeidung“ німців.

На думку А. Вежбицької (Wierzbicka, 1999, р. 159), найбільш полярними до екзистенційного страху є концепти „Sicherheit“ та „Geborgenheit“. При цьому концепт „Sicherheit“ виражає смисли повної впевненості в тому, що нічого злого (нехорошого) не може відбутися, тобто він створює більше відчуття захищеності, ніж англосаксонські концепти „Safety“ та „Security“, оскільки перший з них містить смисл «нічого злого не відбудеться», а другий — «нічого злого і не може відбутися» (Шмелев, 2005, с. 445–446). Натомість „Geborgenheit“ — це для німця набагато більше, ніж захищеність, бо цей концепт передає смисли близькості, душевного тепла, спокою, миру, довіри, любові та прийняття іншими людьми (Чеснокова, 2013, с. 66). Починаючи з лона матері, німці почуваються захищеними в різних життєвих ситуаціях: у своїй родині, у затишному колі друзів і под. Потреба в цій емоції трансформується часто навіть у тугу (ностальгію) — *Sehnsucht nach der Geborgenheit*. Остання сприяла ще з часів романтизму формуванню специфічно німецького поняття „Kultur der Innerlichkeit“ (приблизний переклад: «культура душевності, або культура внутрішнього життя»), оскільки німці у переломні періоди розвитку нації ностальгували більше за культурним внутрішнім світом, ніж за свободою та демократією (Gelfert, 2014).

Потреба в безпеці й захищеності вимагає передбачуваності та стабільності, що сприяло актуалізації в німецькій лінгвокультурі не лише концепту „Sicherheit“, але й „Zuverlässigkeit“ (Мізін, 2020, с. 157). Останній містить цілу гаму смислів, пов'язаних із надійністю (стабільністю, безпекою, упевненістю, зокрема у завтрашньому дні, довірою до усталених речей або знайомих людей), усвідомленим ставленням до обов'язку, ґрунтовністю, істинністю і под. Концепт „Zuverlässigkeit“ тісно корелює з концептом „Sicherheit“, доповню-

ючи його, оскільки носії німецької мови почуваються безпечно лише тоді, коли вони впевнені у стабільності та надійності всього того, що їх оточує, а також упевнені в завтрашньому дні. Якщо ж такої впевненості немає, то це й провокує метафізичний страх. При цьому атмосфера безпечності створюється не лише відчуттям надійності та впевненості, але й захищеності („Geborgenheit“). Тільки в такій атмосфері може виникнути та обожнювана чи не кожним німцем, австрійцем або швейцарцем затишність, яку репрезентує концепт „Gemütlichkeit“ (рис. 3).

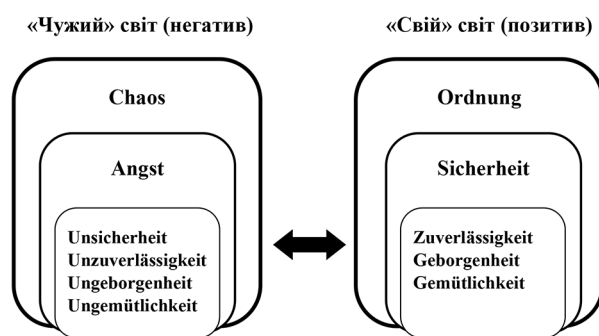

Рис. 3. Протиставлення внутрішнього світу німців на осі *Ordnung* — *Chaos*

Підґрунтям, на якому формуються смисли екзистенційної захищеності та затишку, слугує не лише соціалізація людини, але і її фізична природа, зокрема тіло (*embodiment* як базовий когнітивний механізм). Тілесний досвід, тілесні переживання та відчуття лягли в основу багатьох емоційних понять, у тому числі й «безпеково-затишкових», оскільки підвищену потребу в безпеці, у невеликому, закритому, чітко окресленому просторі, де можна було б сховатися від небезпеки й хаосу, психологи пояснюють прагненням знайти заміну вже знайомому (пережитому) пренатальному досвіду укриття в материнському тілі. Емоція *Geborgenheit*, зокрема, також пов'язується із пренатальним досвідом індивіда (див., напр.: Intelmann, 2004, S. 200), що підкреслює глибинність ірраціональної тяги німців до пошуку захисту в якомусь укритті.

Ідея пошуку безпечного, захищеного місця міститься в самому змісті іменника *Geborgenheit*, який походить від дієслова *bergen* — «1) доставити у безпечне місце, рятувати, переховувати, захищати; 2) містити що-н. у собі; 3) почуватися у безпеці (захищеним, спокійним)» (Wahrig, 2001, S. 257). Таке безпечне й захищене місце асоціюється в німців передусім із рідною домівкою та домашнім вогнищем (оселя, житло, будинок, кімната, рідна місцевість, рідні обрії, батьківщина і под.). Це засвідчують дані мовних корпусів, де одними з найчастотніших колокатів леми *Geborgenheit* є *Zuhause* «рідна домівка», *Elternhaus* «батьківський дім», *Hort* «притулок», *Halt* «привал; стоянка», *Heim* «(рідний, батьківський) дім; домашнє вог-

нище», *Haus* «будинок», *Heimat* «батьківщина» (див., напр.: DWDS).

Саме рідна домівка слугує тим локусом, де індивід може зануритися в атмосферу душевного комфорту й безпеки, бо вона є тим центром всесвіту людини, який протистоїть загрозам зовнішньому світу. Негатив останнього пов'язаний із архетипною опозицією «свій — чужий» (див. рис. 3). Навпаки, рідна оселя завжди наповнена позитивом, асоціюючись із родиною, ріднею (родовим корінням) і домашнім вогнищем. У німецькій свідомості ця опозиція ділить внутрішній і зовнішній світ ще за таким параметром: «своє» є зрозумілим, тому тут панує порядок, а «чуже» — незрозумілим, тобто хаотичним. Хаос і є тією загрозою, яка вимагає створення для індивіда екзистенційного прихистку — свого затишного, безпечного, упорядкованого, маленького космосу, де він не почуватиметься чужим, бездомним та екзистенційно самотнім. З огляду на це можна припустити, що «Geborgenheit» є одним із тих концептів, який сприяв створенню у Німеччині сильної держави із потужною системою соціальних гарантій.

Витоки поділу світу на «свій» (внутрішній, інтимний, безпечний) і «чужий» (зовнішній, небезпечний) простежуються в далекому минулому, коли організація поселень давніх германців становила певну фрактальну мікро модель світоустрою, бо кожне поселення являло собою масштабовану копію «серединної землі» (давньоісл. *Midgaðr*, давньоангл. *middangeard*) як дискретного, захищеного та безпечного простору. У центрі кожного поселення перебував «світ-у-світі» — палац вождя / короля, а у більш архаїчні часи — довгий, часто дерев'яний будинок-сарай (давньоісл. *langhus*), де жили представники знаті зі своїми сім'ями, воїнами-охоронцями та напіврабами. Такий будинок був локусом-концентратом усіх важливих соціальних практик: саме там зустрічали поважних гостей, святкували, радилися, проводили різноманітні ритуали, воєнні збори тощо. Інакше кажучи, це було найбезпечніше місце, де подібні практики могли вільно реалізуватися.

Середина має тут символічне, сакральне значення, оскільки в германській міфології світ людей є локусом перетину кількох світів, які упорядковані, щонайменше, у двох вимірах. Вертикальний вимір — це *Midgard* (світ людей), *Asgard* (світ богів), *Muspelheim* (світ вогнених велетнів), *Niflheim* (світ вологи й мороку з особливою локацією *Hel* (інколи *Helheim*, *Niflhel*). Натомість у горизонтальній площині *Midgard* оточений світом чудовиськ і велетнів — *Utgard*. Останній включає специфічний субпростір *Jotunheim* (світ велетнів). В обох вимірах світи поза межами *Midgard* є контейнерами «чужих» істот і об'єктів (систем зі специфічною етіоло-

гією та конфігурацією), які становлять небезпеку й загрозу для людей. Тобто «мітгард» для давніх германців — це «свій» (упорядкований, безпечний, захищений, затишний) світ, що надійно «огорожений» від страхів і небезпек зовнішнього світу різними реальними та уявними «огорожами» (межами своєї оселі, стінами будинку, парканом, рікою, горами, лісом тощо). Навіть рай давні германці бачили не на відкритому просторі (пор. острови блаженних, сади Гесперид, поля Єлисейські, вершина Олімп із грецької міфології), а у величезному палаці загиблих воїнів — *Walhalle* (Гачев, 2008, с. 218) (давньоісл. *valhöll*, давньоангл. *wælheal*, англ. *Valhalla*). Поділ внутрішнього й зовнішнього світу на «мітгард» і «утгард» закарбувався на рівні колективного несвідомого в сучасних нащадків давніх германців, зокрема німців. Тому згідно з уявленнями останніх за межами «свого» — упорядкованого світу — знаходиться щось жахливе, страшне, тобто все те, що викликає *Angst*. Це і є витоками емоційної потреби представників німецької лінгвокультури у замкненому, обмеженому просторі та їхньої особливої тяги до своєї домівки, до затишного домашнього вогнища, де можна почуватися *geborgen* 'захищено; затишно'.

Відлуння давньогерманської міфології простежується в лексичному складі сучасної німецької мови. Так, лексема *Heim* позначає рідну домівку, домашнє вогнище. За межами *Heim* людина почувається *unheimlich* (букв. *бездомно*, хоча прикметник *unheimlich* має значення 'жахливий; тривожний; зловісний', тому похідний іменник *Unheimlichkeit* (букв. *бездомність*) передає семантику страху або жаху). Це означає, що для німецької свідомості властиво описувати впорядкований світ як свою домівку, натомість відсутність порядку асоціюється з бездомністю, страхами та жахотями. Тому відсутність власного безпечного простору породжує ситуацію екзистенційної бездомності (самотності), що, своєю чергою, викликає емоцію *Angst* (Чеснокова, 2013, с. 68).

Не лише із безпекою та надійністю в німців асоціюється власна оселя, але й із тією особливою атмосферою затишку, яку передає концепт „*Gemütlichkeit*“. Останній сформувався на німецькомовних землях у XVIII ст. у середовищі середнього класу — бюргерства. Особливого соціокультурного значення цей концепт набув у Німеччині у період бідермаєру, коли своєрідний захист від постійних політичних, соціальних і економічних змін бюргерство знайшло у поверненні до своєї сім'ї, близьких людей та рідної домівки. Саме в цей час концепт „*Gemütlichkeit*“ почав втілюватися у відповідних формах (стиль житлових приміщень, дизайн клубів за інтересом тощо) та соціальних практиках (різноманітні клуби за інтересом, спільна організація відпочинку, кавові / чайні ритуали, спільні обіди тощо)

(Schmidt-Lauber, 2004, S. 32), поширившись поступово в межах європейського німецькомовного ареалу. Німці позначають словами *Gemütlichkeit* / *gemütlich* вечір, кімнату, приємну прогулянку, а похмуру погоду характеризують як *ungemütlich* 'незатишна'.

Реконструкція смислових наноміфів у внутрішній формі імен концептів „*Sicherheit*“, „*Geborgenheit*“, „*Zuverlässigkeit*“ та „*Gemütlichkeit*“.

Сучасні уявлення німців про безпеку, комфорт і затишок є наслідком діахронічних ітерацій низки сценаріїв, когнітивних практик і смислопоряджувальних процесів, спрямованих на раціоналізацію існуючих станів речей та проектування бажаних станів системи (соціуму, людини тощо). При цьому глибинний текст-програма, задований у внутрішній формі мовних одиниць, які позначають досліджувані концепти, зазнав трансформацій, що вимагає встановлення вихідних смислів цих концептів.

Концепт „*Sicherheit*“. Іменник *Sicherheit* утворений від прикметника *sicher* «певний; визначений; безсумнівний; спокійний», який походить від давньогерм. *sihhur*, середньовиснонім. *sicher* «безтурботний; безсумнівний; позбавлений страху», давньосакс. *sikor*, середньоніжнонім. *sēker*, нід. *zeker*, давньофриз. *siker* / *sikur*, давньоангл. *sicor*, англ. *security* < вульг. лат. **sicūrus* < лат. *sēcūrus* «безтурботний; позбавлений страху» < лат. *sēd*, *sē* 'без' + *cūra* «турбота; переживання; відчуття остраху» < *cūrō*, *-āre* «турбуватися» (EDL, р. 425) < іє. *kois-* «турбуватися» (Pokorny, 1959, S. 611). За умови припущення зв'язку з іє. *ko-* (Pokorny, 1959, S. 609) «турбота» постає як прагнення системи до впорядкованості та комфортного стану. Це дає змогу запропонувати реконструкцію діалектичного й доволі парадоксального смислового відтінку концепту „*Sicherheit*“: «безпека» (бажаний комфортний стан системи) ← «відсутність реакції на загрозиливі сигнали». Цей смисловий відтінок є, на нашу думку, універсальною, яка характеризує діалектичну, щонайменше амбівалентну, сутність людини як системи. Деякою мірою це підтверджують смисли «раціоналізована позитивно забарвлена відсутність розвитку, динаміки» (гел. *sicir* «мудрий; стабільний» < шотл. *sicker*, англ. *siker* < лат. *sēcūrus* (McBain, 1911, р. 322)) та «уникнення зусиль задля комфортного стану» (гел. *socair* «легкий», ірл. *socair* «легкий; безпечний» < **acar* «зручність» < *cor-* «місце» (McBain, 1911, р. 334)), які також можна вивести на основі етимологічних даних.

Більшої об'єктивності нашому припущенню надають слов'янські типологічні паралелі: укр. *безпека*, пол. *bezpieczeństwo*, чес. *bezpečnostní*, словацьк. *bezpečnosť*, протослов. *bezpečьnъ* < **peča-* «турбота; клопоти» (ЕСУМ, 1, с. 163). При цьому співвіднесення з іє. **peku-* «варити; готувати»

(ЕСУМ, 4, с. 330; Pokorny, 1959, S. 798) дає змогу виявити асоціацію «обробляти; впорядковувати; пристосовувати», тобто *безпека* постає як «невпорядкованість», «чинник хаосу». Водночас кореляція з іє. *pī- 'сік' (пор. укр. *пекло* (фрагмент поліверсуму, де відбувається покарання грішників через спалення у смолі), білорус. *пекла*, мак. *пекол*, пол. *piekło*, чес., словацьк. *peklo*, хорв. *paкао*, верхньолуж. *pjekło*, нижньолуж. *pjакło*, болг. *пѣкло*, слн. *pekel*, старослов. *пѣкъль* «пекло», *пѣцьль* «смола» < *pъk-l* 'смола', лит. *pikis*, латиськ. *piķis*, лат. *pīx*, гр. *πισσα* «смола» (ЕСУМ, 4, с. 328–329)) дає змогу встановити асоціацію з речовиною як основою зв'язків між структурними елементами системи, а також із концептом «Вогонь», що в міфопоетичному вимірі можна визначити як метафорично осмислену «програму розвитку» системи. З огляду на це можна припустити, що *безпека* є відсутністю в системі або зв'язків (як внутрішніх, які забезпечують її цілісність, так і зовнішніх, орієнтованих на синергетичну самопідтримку), або належної програми розвитку. В обох випадках ідеться про набір чинників, що призводять до деструкції системи (людини).

Ураховуючи це, можна дійти висновку про те, що концепт „Sicherheit“ означає не онтологічно сприятливий для системи стан речей, а міф-симулякр, породжений суб'єктивно ігнорованими сигналами щодо небезпечних впливів, який у симетричній перспективі може набувати характеру антицінності (хибного орієнтиру). У цьому разі його ім'я — лексема *Sicherheit* — може бути синонімом іменнику *Gefahrlosigkeit* «безпечність; надійність» або позначати реальну відсутність загрозливих для системи чинників.

Концепт „Zuverlässigkeit“. Цей концепт корелює з наслідками дій, об'єктом яких є система (*geborgen* < *bergen*): нім. *bergen* «убезпечувати», давньовірхньонім. *bergan*, середньовірхньонім. *bergen*, давньосакс. *gibergan*, середньонижньонім. *bergen*, середньонід. *berghen*, нід. *bergen*, давньоангл. *beorgan*, давньоісл. *bjarga*, швед. *bärg*, гот. *baírigan* «утримувати; не віддавати» < іє. *bhergh- «зберігати; ховати». Операція «приховування» є базовим механізмом забезпечення цілісності певного міфологічно сконфігурованого світу, що реалізується у низці табуїстичних практик. Так, іє. *bhergh-, *bhergh- «високий» і прагерм. *birga-n, *burgō, *birgaxa- «гора; вал» слугують основою для номінацій простору зі специфічними властивостями: нім. *Berg*, давньовірхньонім. *berg*, середньовірхньонім. *berc*, давньоісл. *bjarg*, *berg* «гора; скеля», *borg* «пагорб», гот. *bergahī «кам'янисте місце», давньоангл. *beorg* (*beorh*, *biorg*, *biorh*) «пагорб; гора; скеля; нора; гора каміння; місце поховання», давньофриз. *berg* / *birg*, давньосакс. *berg*, давньофранк. *berg*, норв. *berg*, швед. *berg*, дан. *bjerg*, англ. *barrow*, середньонід. *berch*, нід. *berg*, кельт. *Gaul Bergusia*, *Admageto-briga*, *Litano-briga*,

Arebrigium, *Brigiani*, *Brigantes*, *Brigantia* < *breggh-, давньоірл. *brī*, *brig*, кіпр. *bre*, корн. *bre*, брет. *bre* «пагорб», кіпр. *bera* «кипа» (Vries, 1962, p. 39), гел. *boiriche* «підвищений терен; вал» (McBain, 1911, p. 43). Смислові відтінки «піднесений», «профільований», «зморшка», «деформація», що виникли внаслідок певного силового (енергетичного) впливу, співвідносяться з локацією джерела цієї енергії, тому в міфопоетичному вимірі концепт «Гора» і є тим місцем, яке забезпечує захист (Колесник, 2017). Прихований змістовий фрагмент «захист для живих» виявляється у зв'язку наведених вище мовних одиниць зі значенням «гора» та англ. *borough* «містечко», давньоангл. *burh*, давньофриз. *burch*, нім. *Burg* «замок», давньовірхньонім. *burg*, нід. *burg*, гот. *baurgs*, давньоісл. *borg* (Левицький, 2010, с. 97). Супутнє значення «місце поховання» («захист для мертвих») простежується в таких паралелях: англ. *mount* «гора», але англ. *mound* «могила; могильний пагорб» (етимологія достеменно не встановлена); давньовірхньонім. *berg*, давньоангл. *beorg* «гора», але давньоангл. *byrgels* «могила» < *burgian (Kluge, 1967, S. 27) (пор. англ. *to bury*, англ. *barrow* «гора; могила», *burrow* «нора; яма; могила»). Відповідно, захищеність і відчуття безпеки можна пов'язати зі значеннями «прихований» / «ізолюваний» (система прагне убезпечитися від зовнішніх чинників хаосу, що збільшують її ентропію).

Концепт „Zuverlässigkeit“. Витоки кореляцій позитивних емоцій із надійністю простежуються на прикладі таких етимологічних асоціацій: нім. *Zuverlässigkeit* «надійність; витривалість» < *verlassen* «залишати» / «самотний» < *lassen* «дозволяти; веліти; спонукати», давньовірхньонім. *lāgan* / *lān*, середньовірхньонім. *lāgen* / *lān*, давньосакс. *lātan*, середньонижньонім. *lāten*, нід. *laten*, давньоангл. *lætan*, англ. *to let*, давньоісл. *lāta*, швед. *lāta*, гот. *lētan*, гр. *lēdeîn* (ληδεῖν) «лінивий; втомлений», лат. *lassus* (< *lādto-) «безсилий; виснажений; втомлений», албан. *lodhe* «втомлює», лит. *lēisti* «звільняти» < іє. *lē(i)d-, *lād- < іє. *lē(i)- «послаблювати; відпускати; зменшувати» (Pokorny, 1959, S. 666). У цьому разі «надійність» стану системи зумовлена відсутністю трансформацій і надмірною впорядкованістю, тобто наближенням до спокою, інертністю та відсутністю енергії. У перспективі це означає «згасання» процесів, необхідних для самопідтримки й розвитку системи (її розпад).

Концепт „Gemütlichkeit“. Семантичні відтінки на позначення позитивних емоцій, душевних сил, настрою, способу мислення та ін., які містить значеннева структура іменника *Gemütlichkeit*, етимологічно пов'язані з іменником *Gemüt* «норов; характер; душа; здатність відчувати» (давньовірхньонім. *gimuoti*, середньовірхньонім. *gemüete* / *gemuote*, середньонижньонім. *gemöde*, середньонід. *ghemoede*, нід.

getoed). Останній зазнав діяхронічного переосмислення та звуження первинних смислів, генерованих іменником *Mut* «хорообрість; відсутність страху» (давніоверхньонім. *muot* «сила думки; душа; серце; відчуття; намір», середньовверхньонім. *muot*, давньосакс. *mōd*, середньонизньонім. *mōt* / *mūt*, середньонід. *moet*, нід. *moed*, давньофриз., давньоангл. *mōd*, англ. *mood* «настрій», давньоісл. *mōðr* «лють; збудження», швед. *mod* «хорообрість; звитяга; рішучість», гот. *mōþs* «лють» < герм. **mōða*- «сильне бажання; прагнення» < герм. **mōð*- «бажання» (Левицький, 2010, с. 393)).

Утім, методологічні підвалини нашого дослідження дають змогу запропонувати дещо іншу версію розвитку значення іменника *Gemütlichkeit*. Ця версія передбачає тлумачення концепту «Душа» в координатах широких аналогій, тобто як енергоінформаційну сутність людини, яка здатна сприймати, адаптувати та транслювати програму, закодовану в концепті «Дух» (останній є надсистемою, комплексом законів і закономірностей природи, що традиційно корелюють зі сферою сакрального). Інтенсивна взаємодія цих концептів може супроводжуватися надмірними витратами ресурсів системи (цей процес є аналогічним до функціонування організму людини, де відбувається гальмування і втрата сил після гіперактивності, викликані дією адреналіну або виявом неконтрольованих емоцій). У цьому разі можна припустити, що *Gemütlichkeit* «затишок» (енергетичні / речові процеси низької інтенсивності) походить від герм. **mōð*- «бажання» (енергетичні / речові процеси високої інтенсивності). Цю версію підтверджує певною мірою імовірний зв'язок герм. **mōð*- та герм. **mō*- «старатися; докладати зусиль» (Левицький, 2010, с. 393) у формі **mōþi*- «втомлений» (давніоісл. *mōðr*, фарер. *mōður*, давньоангл. *meðe*, давньосакс. *mothi*, нід. *toe*, давньоверхньонім. *muodi*, нім. *müde* (Kroonen, 2013, р. 373)), а також герм. **mō*- та іє. **mē*- / *mō*- / *mā*- «прагнути; мати сильну волю» (Pokorny, 1959, S. 704–705).

Як бачимо, «бажання» є наслідком «відсутності можливості або здатності», а «затишок» — станом системи, що вичерпала свої ресурси (унаслідок надмірних переживань або участі у сценаріях, які вимагають значних затрат енергії та інших ресурсів). Ці семантичні трансформації віддзеркалюють феномен творення вторинного міфу, коли концепти, які репрезентують стани тієї ізольованої системи, яка втрачає динаміку поступу та перспективи розвитку, набувають позитивних смислів. Генеза такого вторинного міфу зумовлена порушенням балансу в енергетичному полі системи.

Діалектичну єдність потягу до спокою (упорядкування) і невірноваженості (чинники хаосу, які стимулюють адаптивні трансформації) ми співвідносимо з такою концептуальною структу-

рою, як оксиморон. Ця єдність у певні історичні епохи зазнає флуктуацій, які або здійснюють переорієнтацію системи (концептуальна інверсія як динамічний варіант концептуального оксиморону), або призводять до незворотних змін і руйнування системи. Протягом відомої історії сучасної цивілізації німці періодично брали участь у конфліктних сценаріях різного рівня, у яких прагнули забезпечити «комфортний стан системи». Так, у часи пізньої античності та раннього середньовіччя племена тевтонів і алеманів та їхні нащадки утворювали племінні союзи у протистоянні з Римом з іншими германськими племенами, що мігрували, та сусідами-автохтонами. З огляду на доволі жорсткі тогочасні кліматичні умови етнос почав розвивати домінантний психопатерн «Порядок / Упорядкованість». За доби Реформації відбулося тотальне й жорстке нормування усіх сфер буття, а світогляд німецькомовної спільноти зазнав фундаментальних змін. У різні історичні періоди намагання убезпечити власне буття реалізувалися як агресивне «превентивне впорядкування» суміжних систем: внутрішньоєвропейські хрестові походи лицарських орденів, домінування Пруссії та Австро-Угорщини в Нову добу, провідна роль у двох світових війнах у співпраці з країною-союзником, що історично являє собою одновекторну, штучно створену паразитичну систему-домінатор, внутрішні «програмні похибки» якої долаються виключно з позицій надлишкової впорядкованості (імовірно, це є підставою для зближення двох систем), неоднозначна політика в сучасному європейському просторі тощо. Наведені історичні реалії доповнювалися періодичними пошуками витоків власної ідентичності та спільногерманського (нордичного) коріння, містицизмом і певним фаталізмом (традиційним германським уявленням про *Ragnarök*, позбавлений фази «відродження / відновлення»). Як результат, система витратила забагато ресурсів, вичерпала свій потенціал і набула жорсткої, впорядкованої, однак, фрагментованої структури, достатньої для підтримання інертного існування у стані спокою. Така система не здатна до активних трансформацій і розвитку, а концепти „Sicherheit“, „Geborgenheit“, „Zuverlässigkeit“ та „Gemütlichkeit“ є аксіоматичними операторами, які орієнтують буття соціуму як пасивного егрегору.

Прикметно, що реалізація зазначених концептів у повторюваних комунікативних і перетворювальних практиках на рівні міжколективної взаємодії (рівень 5 моделі) та на рівні аксіологічного орієнтування сучасної картини світу лінгвостільноти (рівень 6 моделі) є дотичною до формування новітньої міфології, а саме «ідеології толерантності», яка спрямована на цінності багатокультурного розмаїття. З огляду на це орієнтація на затишок, спокій, захищеність і стабільність як

емоційні стани, що слугують позитивними аксіологічними орієнтирами, дає змогу спрогнозувати процеси інкорпорації чужорідних елементів (технологічних, етнічних, смислових тощо) до культурного поля німців та втрату німецької ідентичності в умовах глобалізації у найближчій історичній перспективі.

Висновки. Інтерпретація особливостей мовних позначень німецьких емоційних концептів, які містять смисли безпеки, захищеності та затишку, уможлиблює певні суперечливі інтерпретації. Так, фокусування картини світу німецькомовного соціуму навколо концептів „Sicherheit“, „Geborgenheit“, „Zuverlässigkeit“ та „Gemütlichkeit“ сигналізує, імовірно, про подальшу антропоморфізацію образу світу, у якому людина прагне безпечного й безтурботного існування. Набуття цими емоційними концептами домінантної ролі в картині світу сучасної німецької лінгвокультури свідчить про її загальну переорієнтацію під впливом переосмислених аксіоматичних аксіологічно забарвлених операторів. Зміст цих операторів охоплює переосмислені традиційні германські уявлення про світоустрій та оптимальні варіанти впорядкування світу людей. При цьому цей світ перебуває на межі перетину різноманітних реальностей, які становлять небезпеку.

Ця тенденція демонструє водночас викривлення орієнтації системи (лінгвокультури, картини світу, національного сегмента семіосфери) вздовж вектора «Порядок». Надмірне впорядкування всіх сфер буття, яке викликає низку пози-

тивних емоцій, є виявом створення вторинних міфів-симулякрів, що раціоналізують втрату системою ресурсів, творчого імпульсу та здатності до самопідтримки й саморозвитку. При цьому (1) концепт „Sicherheit“ постає, скоріше, універсалією, ніж явищем германського смислового простору (ігнорування загрозливих сигналів задля комфортного почуття); концепт „Geborgenheit“ демонструє акцентуацію ізольованості, дискретності, фрагментарності як позитивного явища, яке забезпечує безпеку (викривлена аберация давньогерманських уявлень про подвір'я, домівку, палац, могилу); концепт „Zuverlässigkeit“ віддзеркалює міф-симулякр «пасивність, упорядкованість, спокій — це добре»; концепт „Gemütlichkeit“ виражає суголосний з концептом „Zuverlässigkeit“ міф-симулякр «затишок, спокій як відсутність зусиль — це добре» (його ім'я — іменник *Gemütlichkeit* — демонструє глибинну інверсію змісту внутрішньої форми вихідних основ).

Наші висновки суголосні зі спостереженнями тенденцій поступу європейських лінгвокультур: як і інші «старі» системи сучасної Європи, сучасні німці демонструють «втому» внаслідок гіпертрофованого впливу чинників порядку. Це сприяє формуванню гомогенного глобалістичного простору, складники якого почуваються зручно й комфортно та нездатні здійснювати самопідтримку й саморегуляцію. Такі явища відповідають універсальним когнітивним механізмам проектування реальності, тому вони можуть розглядатися як «мікроголограма» майбутнього універсального образу квазіреального світу.

ДЖЕРЕЛА

1. Гачев, Г. Д. (2008). *Национальные образы мира. Эллада, Германия, Франция: опыт экзистенциальной культурологии*. Москва: Логос.
2. ЕСУМ. *Етимологічний словник української мови*. (1982–2006): в 7 т. / Укл. Болдирев Р. В. та ін. К.: Наукова думка.
3. Колесник, О. С. (2013). Емоції крізь призму лінгвосеміотики міфу. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Філологія, педагогіка, психологія. 26, 76–82.
4. Колесник, О. С. (2017). Концепт-міфологема ГОРА у лінгвокультурах європейських етносів. *Концепты и контрасты : монография / под. ред. Н. В. Петлюченко*. Одесса : Издательский дом «Гельветика», 102–111.
5. Левицкий, В. В. (2010). *Этимологический словарь германских языков*. Винница: Нова книга. Т. 1.
6. СУМ. (1972). *Словник української мови*. Т. 3. Київ: Наукова думка.
7. Чеснокова, Л. В. (2013). Концепты метафизического страха (Angst) и безопасности (Geborgenheit) в немецкой философии культуры. *Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке*, 1–2, 58–71.
8. Шмелев А. Д. (2005) Некоторые тенденции семантического развития русских дискурсивных слов (на всякий случай, если что, вдруг). *Ключевые идеи русской языковой картины мира*. Зализняк А. А., Левонтина И. Б., Шмелев А. Д. Москва: Языки славянской культуры, 445–446.
9. Bausinger, H. (2005). *Typisch deutsch. Wie deutsch sind die Deutschen?* München: C.H. Beck Verlag.
10. DWDS. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Retrieved January 13, 2021, from <http://www.dwds.de/ressourcen/korpora/>.
11. EDL. (1828). *An Etymological Dictionary of the Latin Language*. London: A.J. Valpy.
12. Friedlmeier, W., Corapci, F., & Cole, P. M. (2011). Socialization of Emotions in Cross-cultural Perspective. *Social and Personality Psychology Compass*, 5 (7), 410–427.

13. GBNV. Google Books Ngram Viewer. Retrieved January 15, 2021, from <https://books.google.com/ngrams>.
14. Gelfert, H.-D. (2014). Von Innerlichkeit zu Nüchternheit. Deutsche Kultur heute. *PoliTeknik*. Retrieved January 7, 2021, from <http://politechnik.de/language/de/author/hans-dieter/>.
15. Heidegger, M. *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1979.
16. Hofstede, G. (2006). *Lokales Denken, globales Handeln. Interkulturelle Zusammenarbeit und globales Management*. München: C.H. Beck Verlag.
17. Intelmann, C. (2004). Der Raum in der Psychoanalyse. Zur Wirkung des Raumes auf den psychoanalytischen Prozeß. *Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie*. München: Ludwig-Maximilians-Universität.
18. Kierkegaard, S. (2020). *Begrebet angst: Begrebet angst*. København: Dansk Litteratur Forlag.
19. Kluge, F., Mitzka, W. (1967). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 20. Aufl. / Bearb. von W. Mitzka. Berlin: Walter de Gruyter.
20. Kolesnyk, O. (2020). Systemic Universalia in Language, Myth and Culture: Methodological Remarks on Integrated Interpretations. *RES HUMANITARIAE*. XXVIII, 164–178.
21. Kövecses, Z. (1986). *Metaphors of Anger, Pride, and Love: A lexical approach to the structure of concepts*. Amsterdam: John Benjamins.
22. Kroonen, G. (2013). *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden-Boston : Brill.
23. Kövecses, Z., 1990. *Emotion Concepts*. New York: Springer.
24. McBain, A. (1911). *An Etymological Dictionary of the Gaelic Language*. Stirling: Eneas MacKay.
25. Mizin, K. & Letiucha, L. (2019). The Linguo-Cultural Concept TORSCHLUSSPANIK as the Representative of Ethno-Specific Psycho-Emotional State of Germans. *Psycholinguistics*, 25 (2), 234–249.
26. Mizin, K. & Ovsienko, L. (2020). The German Linguo-Cultural Concept SCHADENFREUDE in Cross-Cultural Perspective: A Corpus-Based Approach. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*, V (1), 143–184.
27. Mizin, K., & Petrov, O. (2021). Emotional State GEMÜTLICHKEIT in Cross- cultural Perspective: Corpus-Based approach. *Studies about Languages / Kalby studijos* 38, 43–60.
28. Oster, U. (2012). “Angst” and “Fear” in Contrast: A Corpus-based Analysis of Emotion Concepts. In: *Cognitive Linguistics between Universality and Variation*, (eds.) Brdar, M., Raffaelli, I. and Žic Fuchs, M. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 327–355.
29. Pokorny, J. (1959). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1–2. Bern : Francke.
30. Schmidt-Lauber, B. (2004) Europäische Ethnologie und Gemütlichkeit. Fragen einer Alltagskulturwissenschaft. *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften* 15(4), 27–49.
31. Stefanowitsch, Anatol 2004. Happiness in English and German: A metaphorical-pattern analysis. In Michel Achard & Suzanne Kemmer (eds.) *Language, Culture, and Mind*. Stanford: University of Stanford, CSLI Center for the Study of Language and Information, 137–149.
32. Vries, J. (1962). *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Leiden: Brill.
33. Wahrig. (2001). *Wahrig Deutsches Wörterbuch*. Gütersloh: Bertelsmann.
34. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
35. Wilson, P. A., & Lewandowska-Tomaszczyk, B. (2017). Pride in British English and Polish: A Cultural Linguistics Perspective. In: *Advances in Cultural Linguistics*, (Ed.) Sharifian, F. Singapore: Springer, 373–409.

REFERENCES

1. Gachev, G. D. (2008). *Natsionalnyie obrazy mira. Ellada, Germaniia, Frantsiia: opyt ekzistentsialnoi kulturologii*. Moskva: Logos [in Russian].
2. ESUM. *Etymolohichniy slovnyk ukrainskoi movy*. (1982–2006): V 7 tomakh. Ukl. Boldyriev R. V. ta in. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].
3. Kolesnyk, O. S. (2013). Emotsii kriz pryzmu linhvosemiotiky mifu. *Naukovyi visnyk kafedry YuNESKO Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Filolohiia, Pedahohika, Psykholohiia*, 26, 76–82 [in Ukrainian].
4. Kolesnyk, O. S. (2017). Kontsept-mifolohema HORA u linhvokultuurakh yevropeiskyykh etnosiv. *Kontsepty i kontrasty: monohrafiia*. Ed. Petliuchenko. Odessa: Izdatelskii dom «Gelvetika», 102–111 [in Ukrainian].
5. Levitskii, V. V. (2010). *Etimologicheskii slovar germanskikh yazykov*. Vinnitsa: Nova knyha, T. 1 [in Russian].
6. SUM. (1972). *Slovnyk ukrainskoi movy*. T. 3, Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
7. Chesnokova, L. V. (2013). Kontsepty metafizicheskogo strakha (Angst) i bezopasnosti (Geborgenheit) v nemetskoy filosofii kultury. *Kontekst i refleksii: filosofii o mire i cheloveke*, 1–2, 58–71 [in Russian].

8. Shmelev, A. D. (2005). Nekotorye tendentsii semanticheskogo razvitiia russkikh diskursivnykh slov (na vsiakii sluchai, esli chto, vdrug). *Klyuchevyye idei russkoi yazykovoi kartiny mira*. Zalizniak A. A., Levontina I. B., Shmelev A. D., M.: Yazyki slavyanskoi kultury, 445–446 [in Russian].
9. Bausinger, H. (2005). *Typisch deutsch. Wie deutsch sind die Deutschen?* München: C. H. Beck Verlag [in German].
10. DWDS. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. [in German].
<http://www.dwds.de/ressourcen/korpora/>
11. EDL. (1828). *An Etymological Dictionary of the Latin Language*. London: A. J. Valpy [in English].
12. Friedlmeier, W., Corapci, F., & Cole, P. M. (2011). Socialization of Emotions in Cross-Cultural Perspective. *Social and Personality Psychology Compass*, 5 (7), 410–427 [in English].
13. GBNV. Google Books Ngram Viewer. [in English].
<https://books.google.com/ngrams>.
14. Gelfert, H.-D. (2014). Von Innerlichkeit zu Nüchternheit. Deutsche Kultur heute. *PoliTeknik* [in German].
<http://politechnik.de/language/de/author/hans-dieter/>
15. Heidegger, M. *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1979 [in German].
16. Hofstede, G. (2006). *Lokales Denken, globales Handeln. Interkulturelle Zusammenarbeit und globales Management*. München: C. H. Beck Verlag [in German].
17. Intelmann, C. (2004). Der Raum in der Psychoanalyse. Zur Wirkung des Raumes auf den psychoanalytischen Prozeß. *Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie*. München: Ludwig-Maximilians-Universität.
18. Kierkegaard, S. (2020). *Begrebet angst: Begrebet angst*. København: Dansk Litteratur Forlag [in German].
19. Kluge, F., Mitzka, W. (1967). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 20. Aufl. / Bearb. von W. Mitzka. Berlin: Walter de Gruyter [in German].
20. Kolesnyk, O. (2020). Systemic Universalia in Language, Myth and Culture: Methodological Remarks on Integrated Interpretations. *RES HUMANITARIAE*. XXVIII, 164–178 [in English].
21. Kövecses, Z. (1986). *Metaphors of Anger, Pride, and Love: A lexical approach to the structure of concepts*. Amsterdam: John Benjamins [in English].
22. Kroonen, G. (2013). *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden-Boston: Brill [in English].
23. Kövecses, Z. (1990). *Emotion Concepts*. New York: Springer [in English].
24. McBain, A. (1911). *An Etymological Dictionary of the Gaelic Language*. Stirling: Eneas MacKay.
25. Mizin, K., & Letiucha, L. (2019). The Linguo-Cultural Concept TORSCHLUSSPANIK as the Representative of Ethno-Specific Psycho-Emotional State of Germans. *Psycholinguistics*, 25 (2), 234–249 [in English].
26. Mizin, K., & Ovsienko, L. (2020). The German Linguo-Cultural Concept SCHADENFREUDE in Cross-Cultural Perspective: Corpus-based Approach. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*, V (1), 143–184 [in English].
27. Mizin, K., & Petrov, O. (2021). Emotional state GEMÜTLICHKEIT in Cross-Cultural Perspective: Corpus-based approach. *Studies about Languages / Kalby studijos* 38, 43–60 [in English].
28. Oster, U., 2012. “Angst” and “Fear” in Contrast: A Corpus-Based Analysis of Emotion Concepts. In: *Cognitive Linguistics between Universality and Variation*, (eds.) Brdar, M., Raffaelli, I. and Žic Fuchs, M. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 327–355 [in English].
29. Pokorny, J. (1959). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1–2. Bern: Francke [in German].
30. Schmidt-Lauber, B. (2004). Europäische Ethnologie und Gemütlichkeit. Fragen einer Alltagskulturwissenschaft. *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften* 15(4), 27–49 [in German].
31. Stefanowitsch, Anatol (2004). Happiness in English and German: A metaphorical-pattern analysis. In Michel Achard & Suzanne Kemmer (eds.) *Language, Culture, and Mind*. Stanford: University of Stanford, CSLI Center for the Study of Language and Information, 137–149 [in English].
32. Vries, J. (1962). *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Leiden: Brill [in German].
33. Wahrig. (2001). *Wahrig Deutsches Wörterbuch*. Gütersloh: Bertelsmann [in German].
34. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press [in German].
35. Wilson, P. A., Lewandowska-Tomaszczyk, B., 2017. Pride in British English and Polish: A Cultural Linguistics Perspective. In: *Advances in Cultural Linguistics*, (ed.) Sharifian, F. Singapore: Springer, 373–409 [in English].

Дата надходження статті до редакції: 16.09.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

EMOTIVES OF SURPRISE IN MODERN ENGLISH POETRY

Yevheniia Khvostenko

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
ORCID iD: 0000-0001-6945-2142
khvostenko.yevheniia@gmail.com

Inna Redka (corresponding author)

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
ORCID iD: 0000-0002-3088-9651
i.redka@kubg.edu.ua

The paper focuses on linguistic manifestation of emotion of surprise in modern English poetic texts. The study is guided by the statement that emotions — psychosomatic processes — can be fixed in fictional texts (including the poetic ones) in the form of emotives — the linguistic units that manifest emotions and/or feelings of the addresser. The emotion of surprise differs from other basic emotions of a person due to its ambivalence and specific prerequisites to emergence. As surprise comes forth unexpectedly, the study looks for basic situations in the context of poetic texts when emotives of surprise appear. To study the phenomenon, the concept of emotional situation is employed. It marks the circumstances under which the persona experiences the emotion of surprise. The results of modern English poems analysis distinguish several emotional situations in which emotives of surprise appear. They occur at the junction of image-bearing fragments of 1) dream and reality; 2) reality and fantasy; 3) expectations and their fulfilment; 4) two contrasting situations in reality. These image-bearing spaces may have either contrasting or complementing features. The defeated expectancy effect that occurs due their interaction manifests itself verbally via the emotives of surprise. Emotives are presented on all language levels: phonetic, morphological, lexical and syntactical. According to their manner of manifestation in the text, emotives fall into explicit (units of nominative and descriptive character) and implicit (units of expressive character). Implicit emotives make themselves visible through unexpected combinations of images. Regardless of their type, all emotives of surprise appear to be emergent images (which are formed in the process of poetic world creation).

Key words: surprise, emotion, emotive, emotiology, emotional situation.

Хвостенко Є. С., Редька І. А.

Емотиви подиву в сучасній англomовній поезії

Статтю присвячено дослідженню виявів емоції подиву в сучасних англomовних поетичних текстах. Розвідка керується положенням про те, що емоції — психосоматичні процеси — знаходять вияв у художніх текстах (у тому числі й поетичних) у формі емотивів — мовних одиниць, що фіксують емоції і/або почуття адресанта. Емоція подиву відрізняється від інших базових емоцій своєю амбівалентністю, а також специфічними передумовами виникнення. Оскільки подив виникає неочікувано, наукова розвідка ставить за мету виявити основні ситуації у контексті поетичних текстів, за яких з'являються емотиви подиву. Задля цього дослідження послуговується герменевтичною методикою аналізу емоційних ситуацій, а також елементами лінгвокогнітивного аналізу, що дає можливість розглянути загальні риси образних просторів поетичного тексту. Сам термін «емоційна ситуація» вживається на позначення обставин, за яких ліричний суб'єкт переживає почуття подиву. У результаті аналізу сучасних англomовних поетичних текстів виявлено декілька емоційних ситуацій, які зумовлюють появу емотивів подиву. Так, вони виникають на стику образних просторів: 1) сну і реальності; 2) реальності й фантазії; 3) очікування і їх справдження/не справдження; 4) двох контрастних ситуацій реальності. Такі образні простори можуть мати контрастні або комплементарні риси. Ефект ошуканого очікування, що виникає як результат взаємодії згаданих образних просторів, маркується вербально у вигляді емотивів подиву. Останні можуть виражатися на всіх рівнях мови: фонологічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному. За характером вираження в тексті емотиви подиву поділяються на експліцитні (номінативи й дескриптиви) й імпліцитні (експресиви). Незалежно від типу всі вони є емерджентними образами (такими, що виникають у процесі творення текстосвіту).

Ключові слова: подив, емоція, емотив, емотиологія, емоційна ситуація.

Introduction

Nowadays, emotions and their manifestations are widely studied in various fields of research including philosophy, psychology, linguistics and poetics. Their findings make up a multifaceted picture of a person's emotional life. The following aspects of emotions have already been highlighted:

- 1) psychosomatic mechanisms that underlie emotions;
- 2) cognitive processes that accompany emotions;
- 3) manifestations of emotions in languages;
- 4) the connection between emotions and creative processes to name just a few. Despite all this, we still lack findings on the manifestation of emotion of surprise in poetry.

Nowadays, a lot of research focuses on how emotions are embodied verbally and transmitted to the recipient. One of the most popular issues in this area is how an author reconstructs the emotion of surprise in poetic texts. Since the poetic text comes forth as a result of an author's creative impulse (O. Mandelstam), all images in a poetic text are marked by their unexpectedness. In this relation, it is interesting to find out the place of images of surprise among them.

The **aim** of this paper is to point out what causes the emergence of the image of surprise in the context of a poetic text, which in other words means to highlight specific situations when surprise appears.

Thus, the **object** of the paper is verbal means that mark surprise. The **subject** of the research is a number of prerequisites for the surprise to emerge from a special arrangement of imagery in a poetic text. This requires tackling a number of **tasks**:

- 1) specifying the difference between the terms 'emotion' and 'emotive' of surprise;
- 2) commenting on the specificity of explicit and implicit nature of emotives of surprise;
- 3) considering the notion of 'emotional situation';
- 4) setting the relation between the technique of defeated expectancy and the emotive of surprise;
- 5) considering possible cases of interaction of image-bearing fragments in the poem due to which the emotives of surprise pop up.

To achieve the aim, the following **research methods** have been used:

- 1) stylistic analysis;
- 2) the method of contextual analysis (to determine situations when the emotives of surprise emerge);
- 3) the method of analysis of image-bearing fragments in poetic texts.

Psychological Aspect of Emotives of Surprise

Emotion is a psychological process or state of a person connected with instincts, needs, motives

manifested in the experience of significant situations, phenomena, and events. Emotion reflects a subjective evaluative attitude of a person to existing or possible situations and the objective world (Mellers et al., 2013).

Speaking about the emotion of surprise, it stimulates or triggers cognitive processes like interest, thinking, judging or learning. Surprise is defined as a sense of wonder and astonishment that a person can feel toward something unanticipated (Mellers et al, 2013).

Surprise is considered to be a cognitive emotion that a person experiences when an unexpected situation occurs. It is a kind of response to a deviation from the norm. Surprise has got varying valence. For example, it can be pleasant or unpleasant and positive or negative. Surprise is closely related to the idea of acting according to a set of rules. When the rules of reality generate the events of everyday life are separated from expectations, surprise emerges. Surprise emerges at the junction of a person's expectations and a sense of reality (Casti, 1994).

Surprise may also arise from a violation of expectations. The *Expectancy Violation Theory* is focused on how people react to unforeseen violations of their expectations (Burgoon, & Jones, 1976).

Generally, researchers tend to emphasize that surprise is a cognitive assessment based on the possibility of an occurrence. However, other experts are convinced that it is an emotion because of its peculiar expressions. If surprise is regarded as an emotion, it is an exceptional one. It must be admitted that it may be positive or negative, affecting the experience of other emotions significantly (Mellers, 2000).

Somewhat different points of view on surprise were put forward by emotion theorists Ekman, Friesen and Izard over the last decades. They accepted a categorical approach to emotions and deemed surprise as one of the six basic emotions. Surprise differs from other emotions. It is based on its distinct indications including facial and verbal expressions. Many psychologists disagree on whether surprise can be regarded as emotion, for the reason that valenced reaction, determined by eliciting situation, is not involved. They think that it can be neither pleasant, nor unpleasant. It is generally accepted that every emotion should be one or another. Nevertheless, Paul Ekman points out the fact that surprise is a true emotion (Celle et al, 2017).

Thus, we can conclude that surprise is an ambivalent emotion. Its valence is predetermined by the qualities of the situation of perception. Let us now consider in more detail how the ambivalent qualities of the emotion in question are marked by verbal means. According to V. I. Shakhovskiy (2008), the emotion that finds its manifestation in language or a person's speech is called an "emotive".

Emotives of Surprise in Poetic Texts

Whereas emotions are instinctive spontaneous manifestations of emotional experiences, emotives are comprehensible manifestations of emotions projected via language means and directed at a recipient. Thus, verbally emotions are manifested in the form of emotives. Emotives are presented on all language levels: phonetic, morphological, lexical and syntactical. Each of them has its specific set of means (Yemelyanova, & Yurko, 2014).

According to their manner of manifestation in the text, emotives fall into *explicit* (units of *nominative* and *descriptive* character) and *implicit* (units of expressive character). Explicit emotive units can be illustrated with interjections like *Gosh! Oh, God! Oh no!* The explicit emotives of descriptive type that mark surprise can be illustrated with exclamatory sentences: *Sweet and bitter Corona! How mighty art thou!* (Ekperi Veronika).

Implicitly surprise can be rendered in the text with the help of stylistic devices. For example, a metaphor: *The arched stone bridge / is an eye, with underlid / in the water* (May Svenson), a personification: *Chimneys / are bent legs bouncing / on clouds below* (May Svenson), a simile: *A flag / wags like a fishhook / down there in the sky* (May Svenson).

Analysing the nature of the emotive of surprise, such characteristics as the unexpected change in the situation, its strangeness and incomprehensibility should be highlighted in the context of a poem.

Situations that provoke the emergence of emotion of surprise

The image-bearing space of a poem is centered around internally organized subspaces. The latter can be either conflicting or complementing. However, their interaction can give an impetus to the emergence of an emotional situation, which appears as a result of defeated expectancy technique employed by the author. In other words, the defeated expectancy (the foregrounding technique of introducing an unexpected element instead of the expected one in the context of the poem, in terms of M. Riffaterre) causes the appearance of emotives of surprise.

The emotional situation is regarded as a set of circumstances the personae find themselves in and thus experience some sort of emotions or feelings (Cambridge Dictionary; Freeman, 2013: 93). In our case, the emotion of surprise.

Emotional situations embrace such components as 1) a brief scenario of some event or its part; 2) the setting (in the sense of space and/or time structuring); 3) the image of agonist and 3) antagonist (in L. Talmy's terminology (Talmy, 1988)), the interaction of which predetermines the outcome of the situation described (Redka, 2021). Since emotions are situationally bound (Shakhovsky, 2016), the analysis of the emotional situations in a poem is important for revealing the circumstances under which the persona experiences the emotion of surprise.

Emotional situations can be universal, culturally bound, and personal. According to their modalities, they fall into real or imaginary; desirable or undesirable for the persona in the poetic text. Let us consider them in more detail.

Dream and reality. The emotives of surprise may appear at the junction of the situations that present a dream and reality. In other words, the image-bearing fragments of dream and reality come into clash and create the emotional situation in which the persona experiences surprise. To illustrate the case, we will analyse the poem *London Called* by Robinson Jonathan Dare where the persona was dreaming about the beauty of London, the city of dreams.

*I heard your call everywhere
I adored your beauty from afar
I thirst for your embrace
Your all encapsulates my heart
But barred by the thorny lengthy passage*

*But then I sojourned at dusk
London called...
I heed
Your Majesty ma'am!
My one-time dream has become real*

*Oh, your milk and honey are fresh
Fattening my silk and flesh
I've divorced my glittering slum
Into the arms of the London bliss in sum*

*Gosh!
The tap tap intercedes at dawn
Cutting my London fairy-tale
And back to my nay-nation
Where I be-long*

The persona in the poem was convinced that his dream was in fact reality. Unexpectedly, it turned out that it was just a dream and he manifested his surprise and frustration in the line:

*Gosh!
The tap tap intercedes at dawn
Cutting my London fairytale
And back to my nay-nation
Where I be-long.*

The tapping sound appears to be the antagonist — it cuts the persona's dream short unexpectedly, taking him back to a less attractive reality.

The persona's reaction to the reality is expressed by the interjection *Gosh!*, enhanced by the exclamatory mark. The example above proves that the prerequisites for the surprise emergence can be the clash of *dream* and *reality*.

Reality and fantasy. Two image-bearing fragments generated by the direct perception of a persona and his/her fantasy can come together causing the appearance of implicit emotives of surprise. The case can be illustrated with the poem "Water Picture" by May Svenson (Svenson M.). The analysed poem contains the fragment of description of the city park, which is centered mainly on the reflection of nature on the surface of the pond. Thus, the poem contains two image-bearing fragments that converge at the mirror point. One of is real, the other one is mirrored, so they complete each other. The images that emerge at the junction of them look surprising for the persona; they create the effect of estrangement. In other words, we deal with implicit emotive images in this case.

*A swan, with twin necks
forming the figure 3,
steers between two dimpled
towers doubled. Fondly
hissing, she kisses herself,
and all the scene is troubled:
water-windows splinter,
tree-limbs tangle, the bridge
folds like a fan.*

The implicit emotives of surprise reveal the intricate double images that acquire surprising interpretation in the context of the poem: *A swan, with twin necks / forming the figure 3; Fondly hissing, she kisses herself* — the swan and its mirrored image form figure three; hissing at its own reflection the swan kisses herself.

Expectations and reality. The emotives of surprise may appear in the context of a poem when the image-bearing spaces of expectations and reality come into clash. For example, the persona in the poem *Blue Rain* by Sasi Priyadharshini tells the story about a woman who left him, but came again and again.

*I waited for days, then weeks for her to drop a hint
Begging the skies to resume their greyish tint
And come she did, I didn't know who to blame
Something was amiss, she was not the same
She called out for me, in a pleading tone
But I wanted to be alone, my heart now a stone
She mourned her plight, drenching in sorrow
All night she cried till it be tomorrow
She knelt and rolled and stories she told
I moved not an inch, my toes were getting cold
Yet she showed up at dawn, early and in vain
"Oh no, not again!" I sighed at her, the rain.*

The persona had been waiting for a long time, but he did not get any clue from the beloved. Her unexpected emergence is represented with

an inverted grammatical structure, creating the effect of surprise: *And come she did, I didn't know who to blame*. In this case, the author rearranges the words in order to emphasize that the woman finally did what the persona had been waiting for a long time, but everything was different. *Blue Rain* by Sasi Priyadharshini illustrates the case of experiencing hope and good expectations and frustration in reality. Verbalization of the emotion of surprise is realized syntactically with the help of the inversion.

Two contrasting situations in reality. Emotives of surprise may come as a result of clash of two contrasting situations in reality. In the poem *The Surprise* by William Barnes, the picture of idyllic childhood is interrupted by an unexpected fear.

*As there I left the road in May,
And took my way along a ground,
I found a glade with girls at play,
By leafy boughs close-hemmed around,
And there, with stores of harmless joys,
They plied their tongues, in merry noise:
Though little did they seem to fear
So queer a stranger might be near;
Teeh-hee! Look here! Hah! ha! Look there!
And oh! so playsome, oh! so fair.*

It describes the picture of idyllic childhood of playing girls who are being watched by an unknown man. In particular, girls' reaction to the man is depicted quite vividly. At the first sight, it may seem an ideal and charming picture. In this fragment of the poem, it shows a shift from a joyful and merry atmosphere to fearful one:

*And there, with stores of harmless joys,
They plied their tongues, in merry noise:
Though little did they seem to fear
So queer a stranger might be near.*

Unexpectedly, the situation turns out to be unpleasant. The effect of surprise is reached with the help of coupled rhyme indicating contrastive emotions. Consequently, the rhyming words *harmless joys / in merry noise / seem to fear / might be near* are essential indicating the contrast and unexpected change of the context.

Results and discussion

The research states the difference between emotion of surprise and emotive of surprise notwithstanding, the tangent points that pertain to two notions. Emotional experience of an author of poetic text (as well as that of other people) normally comes in the shape of highly diffuse formations, which are often hard to grasp cognitively. It therefore hinders the verbalization process and subsequent communication of such emotional

experience to a recipient. With mental processing of emotional experience, which often has unique traits, comes the addresser's need to render it to other communicants. So, at this point, they may face the task to reconstrue the perceived emotional experience. It may become possible through the poetic thinking which involves a number of cognitive procedures including reconstruction of emotional situations that once generated specific emotions, their further juxtapositions or integrations. As a result of such procedures, the images of emotions crystalize out and find their way to poetic text in the shape of stylistic means. Thus, the stylistic units that mark the emotional images of the addresser in the poetic text are referred to as emotives. The latter can be explicit and implicit according to their degree of manifestation in poems.

In poetic texts, all images have the traits of unexpectedness since they emerge as the result of creative impulse of the author. In the process of research, it has been found out that

the reconstruction of the image of surprise, involves the presence of such contextual pairs as dream and reality, reality and fantasy, expectations and reality, and two contrasting situations in reality which serve as prerequisites for emergence of emotives of surprise in the context of modern English poetry. The junction of two contrasting situations creates the effect of the surprise, which comes through the violation of norms or expectations, and becomes embodied verbally with the help of different stylistic means.

Conclusions and perspectives

The emergence of emotives of surprise always depends on the interaction of two emotional situations that the author reconstructs in the process of creative writing. In this respect, some further studies of English poetic discourse are required to better understand the scope of prerequisites that generates the images of surprise in all their subtleties.

REFERENCES

1. Barnes, W. (n.d.). *The Surprise*. [in English].
<https://www.poemhunter.com/poems/surprise/page-1/126341/>
2. Burgoon, J. K., & Jones, S. B. (1976). Toward a Theory of Personal Space Expectations and Their Violations. *Human Communication Research*, 2 (2), 131–146 [in English].
3. Casti, J. (1994). *Complexification: Explaining a Paradoxical World through the Science of Surprise*. New York: HarperCollins [in English].
4. Celle, A., Lansari, L., Jugnet, A., & L'Hôte, E. (2017). Expressing and Describing Surprise. In A. Celle & L. Lansari (Eds.), *Expressing and Describing Surprise*, John Benjamins Publishing Company (pp. 215–244) [in English].
5. Ekman, P. (2003). *Emotions Revealed: Recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. Times Books/Henry Holt and Co [in English].
6. Ekman, P., Izard, F., & Ancoli, S. (1980). Facial Signs of Emotional Experience. University of California. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 39 (6), 1125–1134 [in English].
7. Feldman, S. (n.d.). *Surprise (You May Want To Know)*. [in English].
<https://www.poemhunter.com/poem/surprise-you-may-want-to-know/>
8. Freeman, M. H. (2013). The Influence of Anxiety: Poetry as a Theory of Mind. *Kognitsiia, kommunikatsiia, discours*, 6 [in English].
<https://drive.google.com/file/d/1XETRYGpzDXy2mN2rjwLTqY-XBNJBp3T0/view>
9. Habte, L. (2009). *Surprise*. [in English].
<https://www.poemhunter.com/poems/Surprise/page-1/18235345/>
10. Kukharensky, V. A. (2003). *A Book of Practice in Stylistics*. Nova Knyha [in English].
11. Mellers, B. A. (2000). Choice and the Relative Pleasure of Consequences. *The Ohio State University. Psychological Bulletin*, 126, 910–924 [in English].
12. Mellers, B., Fincher, K., Drummond, C., & Bigony, M. (2013). Surprise: A belief or an emotion? In C. Pammi & N. Srinivasan (Eds), *Progress in Brain Research*, 202, 3–19 [in English].
13. Ombati, G. (2015). *Surprise....* [in English].
<https://www.poemhunter.com/poems/surprise/page-2/25727503/#content>
14. Priyadarshini, S. (2017). Blue Rain. [in English].
<https://www.quora.com/What-are-some-poems-with-a-twist-ending>
15. Redka, I. (2021). Emotiveness of Poetic Text: A Case of Conceptual Modelling. *Scientific Journal of Polonia University*, 44 (1), 131–136 [in English].
16. Shakhovskiy, V. I. (2008). *Lingvisticheskaia teoriia emotsii* [Linguistic Theory of Emotions]. Moscow: Gnosis [in Russian].
17. Shakhovskiy, V. I. (2016). *Dissonans ekologichnosti v kommunikativnom krug: chelovek, yazyk, emotsii* [Dissonance of Environmental Friendliness in Communicative Circle: Homo, Language, Emotions]. Volgograd: IP Polikarpov [in Russian].

18. Situation. Cambridge Online Dictionary. [in English].
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/situation>
19. Swenson, M. *Water Picture*. [in English].
<https://www.poemhunter.com/poem/water-picture/>
20. Talmy, L. (1988). Force Dynamics in Language and Cognition. *Cognitive Science*, 12 [in English].
21. Yemelianova, O., & Yurko, Yu. (2014). Foregrounding of the Category of Emotiveness in the Modern English Publicistic Discourse. Sumy State University. *Naukowa Przestrzen Eurory*, Vol. 24, Filologiczne nauki. Przemysł, *Nauka i studia*, 56–61 [in English].

ДЖЕРЕЛА

1. Шаховский, В. И. (2008). *Лингвистическая теория эмоций*. Москва: Гнозис.
2. Шаховский, В. И. (2016). *Диссонанс экологичности в коммуникативном круге: человек, язык, эмоции*. Волгоград: ИП Поликарпов.
3. Barnes, W. (n.d.). *The Surprise*. Retrieved from: <https://www.poemhunter.com/poems/surprise/page-1/126341/>
4. Burgoon, J. K., & Jones, S. B. (1976). Toward a Theory of Personal Space Expectations and Their Violations. *Human Communication Research*, 2(2), 131–146.
5. Casti, J. (1994). *Complexification: Explaining a Paradoxical World through the Science of Surprise*. New York: HarperCollins.
6. Celle, A., Lansari, L., Jugnet, A., & L'Hôte, E. (2017). Expressing and Describing Surprise. In A. Celle & L. Lansari (Eds.), *Expressing and Describing Surprise*. John Benjamins Publishing Company (pp. 215–244).
7. Ekman, P. (2003). *Emotions revealed: Recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. Times Books/Henry Holt and Co.
8. Ekman, P., Izard, F., & Ancoli, S. (1980). Facial Signs of Emotional Experience. University of California. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 39 (6), 1125–1134.
9. Feldman, S. (n. d.). *Surprise (You May Want to Know)*. Retrieved from: <https://www.poemhunter.com/poem/surprise-you-may-want-to-know/>
10. Freeman, M. H. (2013). The Influence of Anxiety: Poetry as a Theory of Mind. *Kognitsiia, kommunikatsiia, discours*. 6. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1XETRYGpzDXy2mN2rJwLTqY-XBNJBp3T0/view>
11. Habte, L. (2009). Surprise. Retrieved from: <https://www.poemhunter.com/poems/Surprise/page-1/18235345/>
12. Kukhareenko, V. A. (2003). *A Book of Practice in Stylistics*. Nova Knyha.
13. Mellers, B. A. (2000). Choice and the relative pleasure of consequences. *The Ohio State University. Psychological Bulletin*. 126, 910–924.
14. Mellers, B., Fincher, K., Drummond, C., & Bigony, M. (2013). Surprise: A belief or an emotion? In C. Pammi & N. Srinivasan (Eds), *Progress in Brain Research*. 202, 3–19.
15. Ombati, G. (2015). *Surprise....* Retrieved from: <https://www.poemhunter.com/poems/surprise/page-2/25727503/#content>
16. Priyadharshini, S. (2017). Blue Rain. Retrieved from: <https://www.quora.com/What-are-some-poems-with-a-twist-ending>
17. Redka, I. (2021). Emotiveness of Poetic Text: A Case of Conceptual Modelling. *Scientific Journal of Polonia University*. 44 (1), 131–136.
18. Situation. Cambridge online dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/situation>.
19. Swenson, M. *Water Picture*. URL: <https://www.poemhunter.com/poem/water-picture/>.
20. Talmy, L. (1988). Force Dynamics in Language and Cognition. *Cognitive Science*. 12.
21. Yemelianova, O., & Yurko, Yu. (2014). Foregrounding of the Category of Emotiveness in the Modern English Publicistic Discourse. Sumy State University. *Naukowa Przestrzen Eurory*. Vol. 24. Filologiczne nauki. Przemysł. *Nauka i studia*, 56–61.

Дата надходження статті до редакції: 10.09.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

STRUCTURAL FEATURES OF MODERN ENGLISH COMMENCEMENT SPEECHES

Kateryna Shabelnyk (corresponding author)

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-6312-0478

koshabelnyk.if17@kubg.edu.ua

Yuliia Torhovets

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-2324-8215

y.torhovets@kubg.edu.ua

This paper investigates structural features of modern English commencement speeches. In the article, the commencement speech is defined as a speech delivered at the graduation ceremony by outstanding people, who gained national or international recognition in some field (e.g. science, medicine, business or entertainment). We suggest that commencement address belongs to the entertaining-commemorating type of discourse and its main purpose is to show respect and inspire graduates, to honour the beginning of their independent life.

To meet the needs of the study, Nagorska's approach to the speech structure has been adapted. The linguist distinguishes three main parts of a speech: Introductory, Basic and Final Communicative Units. The article focuses on the analysis of Introductory (ICU) and Final Communicative Units (FCU).

The results of the study show that ICU starts with the greeting (formal or informal, sometimes both to avoid repetition) that is followed by the address to group or individual addressee. The speakers invariably greet and address the graduates but they may deliberately skip address to other members of the gathering. The keynote speakers tend to air gratitude but usually it appears as a reaction to active audience, their applause or excited exclamations, in that case orators deviate from the original text of their speech and spontaneously thank everybody for their warm welcome. The invariable feature of ICU of all the commencement speeches in question is the expression of honour as every speaker is genuinely grateful for the trust and opportunity to share his/her experience and inspire the younger generation.

In FCU the speakers repeat the main message of the speech or challenge the students in order to leave a deep imprint on their memory and induce them to life-changing actions. They inspire graduates not to be afraid of failures and hardships, contribute to the community/country and find their true vocation.

Key words: commencement speech, Introductory Communicative Unit, Final Communicative Unit, address, greeting.

Шабельник К. О., Торговец Ю. І.

Структурні особливості сучасної англomовної випускної промови

Представлене дослідження є спробою окреслити структурні особливості сучасної англomовної випускної промови. У статті остання визначається як урочиста промова з нагоди завершення навчання у закладі вищої освіти. Випускна промова зазвичай виголошується видатними людьми — акторами, співаками, політиками, бізнесменами — які зробили вагомий внесок у розвиток суспільства та досягли значних успіхів у певній галузі. Досліджувана промова належить до розважально-урочистого типу дискурсу, оскільки її основною метою є вшанування досягнень випускників та надихання їх на нові звершення. Підхід Тетяни Нагорської до структури промов видався найбільш релевантним для цієї розвідки і був успішно адаптований з огляду на особливості та мету дослідження. Дослідниця виділяє три основні частини промови: вступний комунікативний блок, основний комунікативний блок та заключний комунікативний блок. Наша стаття зосереджується на аналізі вступного (ВКБ) та заключного комунікативних блоків (ЗКБ).

Результати дослідження свідчать про те, що вступний комунікативний блок зазвичай починається з привітання (офіційного чи неофіційного, іноді обох, щоб уникнути повторення), за яким іде звертання до групового або індивідуального адресата, при цьому усі спікери звертаються до випускників, іноді випускаючи звертання до інших присутніх. Промовці також можуть починати промову з висловлення подяки, але зазвичай вона виникає як спонтанна реакція на оплески або емоційні вигук аудиторії, в такому разі спікери відхиляються від прописаного плану промови. Усі спікери у ВКБ вказують на те, що виголошу-

вати промову для них це надзвичайна честь, вони пишаються можливістю поділитися своїм досвідом та дати настанови молодому поколінню.

У заключному комунікативному блоці спікери актуалізують основну думку виступу та ставлять перед випускниками випробувальні завдання, щоб залишити глибокий відбиток у їхній пам'яті й спонука-ти до рішучих дій.

Ключові слова: випускна промова, вступний комунікативний блок, заключний комунікативний блок, звертання; привітання.

Introduction

Over the past decade, commencement speeches have become extremely popular. Famous universities around the world invite well-known politicians, entrepreneurs, talk-show hosts, actors and singers to deliver this keynote address in order to motivate and encourage graduates, give them some constructive advice on how to face the challenges of adult life. Obviously, nothing can be more inspiring than examples set by outstanding and successful people.

There are studies of speeches' key features like storytelling, humour and motivation (Matt Cramer, Anthony Perrella, and Bethany McKay). Despite the constant interest of linguists in public speaking, there are few articles which present complex approach and analysis of structural features of modern English commencement speeches and it causes the relevance of the research.

The **aim** of the paper is to determine structural features of modern English commencement speeches by analysing their Introductory and Final Communicative Units.

Theoretical background

Oral presentation or public speaking is a specific form of communication i.e. the art of speaking in a structured manner on a particular topic in front of a group for a specific purpose at a specific time and place (Storz, 2013). According to McKay (2020), there are four general purposes for public speaking, namely to deliver a message, to sell an idea, to persuade and to commemorate or entertain. These purposes may overlap, but still taking into account the purpose of the speech all of them can be categorised based on 4 main concepts: informing, demonstrating, persuading, and entertaining or commemorating. Entertaining or commemorating speeches often strengthen the bonds between audience members from recalling a shared experience or intend to amuse audiences through humour, stories, or illustrations. Examples of this purpose include a toast, such as a best man's speech at a wedding reception; a eulogy to praise the dead; a commencement speech at graduation; or presenting an award ("Types of Speeches and Speaking Occasions", n.d.). Thus, commencement speech belongs to the entertaining / commemorating type. A commencement speech or commencement address is a speech given to graduating students,

generally at a university, although the term is also used for secondary education institutions (Sensagent, n.d.).

Schmidt (2009) says that the purpose of a commencement speech is to honour the young people who have completed the requirements for graduation and celebrate with them this memorable occasion. The researcher states that the task of a commencement speaker is to inspire the members of the graduating class. Therefore, the commencement speakers should be very attentive to choosing the words for messages they want to deliver, because graduation day for students and their families is a major milestone and something they will remember forever (Steuer, 2020). In many cases, it is the last formal on-campus encounter with the college community and a crucial moment in the graduates' forming of lifelong impressions of their alma mater (Taylor, 2006, p. 145). Consequently, speakers must tailor their words to the graduates, while considering that their audience extends to the parents, grandparents, younger siblings, teachers, and anyone else who might see the speech online (Zandan, n.d.).

A typical speech, and commencement address consists of the following parts: beginning (initial part, introduction), middle (main part) and end (final part, conclusion). Nagorska elaborated her approach to the speech structure. The researcher states that an ordinary speech consists of: Introductory Communicative Unit (ICU), Basic Communicative Unit (BCU) and Final Communicative Unit (FCU). According to the linguist Introductory Communicative Unit is the first important element of a public speech which psychologically prepares the audience to the speech perception and meaningfully introduces listeners to its essence. This part serves to establish contact between the speaker and the audience. Moreover, the speaker formulates the purpose and the tasks of the speech and briefly describes its core topics.

Basic Communicative Unit is the main part of a speech where thesis and arguments are presented. They are shown as a detailed chain of reasoning aimed at the justification of a specific idea. BCU can be divided into several parts, in terms of the quantity of micro themes that the speaker considers in his/her speech. Micro themes of BCU are distinguished by a set of keywords that are the conceptual centres of the text.

In Final Communicative Unit, the author summarises what has already been said and gives

a comprehensive assessment of things mentioned in the speech (Nagorska, 2007, pp. 54–55).

Introductory Communicative Unit
of the commencement speeches. Nagorska's approach was a bit modified and adjusted to suit the needs of the research.

Thus, commencement speakers tend to start their speeches by greeting and addressing the audience. It is common and considered to be a long-established form of etiquette.

(1) *Hello. Good morning class of 2019* (Bell, 2019).

In this example, an informal greeting (*Hello*) is followed by a formal one (*Good morning*) and the address to a direct, group addressee (*class of 2019*). Greeting '*Hello*' plays an essential role in everyday conversational routines and is commonly used as a ritual form of politeness for building and maintaining social relationships. It is an effective tool in demonstrating politeness or enhancing the speaker's positive and friendly image. Formal greeting (*Good morning*) signals the time of the day and, in this particular case, is used to avoid repetition.

(2) *Hello, president Burwell chairman Board of Trustees, Jack Purcell members of the Board of Trustees, Dean's faculty, family, friends Eagles and most importantly graduating class of 2019 good evening!* (Adichie, 2019).

In the example (2), an informal greeting (*Hello*) is followed by the address to direct, individual and group addressee (*president Burwell, chairman Board of Trustees, Jack Purcell members of the Board of Trustees etc.*). We can see that the speaker names everyone who was on the stage with him. In accordance with the agenda there are always Greetings from the President, Greetings from the Board of Trustees, Introduction of the Graduating Class, Representative Student Speaker Address and Introduction of the Guest Speaker. Consequently, the speaker greets everyone who delivered a speech before him/her. Then he/she addresses groups, starting with teaching staff and ending with graduating students (*Dean's faculty, family, friends... graduating class of 2019*), and uses formal greeting that indicates the time frame of the event (*good evening*).

Sometimes when the greeting and addressing part is over the speakers proceed to thank the listeners. It helps them establish contact with the audience and create a friendly atmosphere. It is an excellent opportunity to show how genuinely and sincerely grateful they are to all the members of the university community for the opportunity to give the speech:

(3) *Thank you so much for having me. Thank you to the faculty, to the guests, the families and to all the gorgeous students among us* (Bell, 2019).

When the speaker is extremely popular and the audience is very emotional and active, they burst into applause before the orator begins speaking. In this case he or she starts the speech by thanking the listeners:

(4) *Thank you very much, everybody. And congratulations to the class of 2017...
... I want to thank President Jerry Falwell and his incredible wife ... Let me also extend our appreciation to the entire Falwell family, Trey, Sarah, Wesley, Laura and Caroline ... Most importantly to our new graduates, each of you should take immense pride in what you have achieved ...* (Trump, 2017).

Donald Trump expresses his gratitude twice, at first spontaneously, then according to the text of his speech. At first he addresses an indirect group addressee (*everyone*). *Everyone* is an indefinite personal pronoun that does not refer to any specific person but to a total group of people. So, Donald Trump erases boundaries and treats all the audience members equally. Then he congratulates the graduating class and, following the script, thanks the faculty.

Let us consider one more example of speaker's thanksgiving that appears as the reaction to the applause. This time it is followed by an unusual, catchy address, which is used to trigger the audience's emotions and make the speech more memorable:

(5) *Thank you, guys. Wow. Thank you! Spartans! Woo, woo, woo, woo!
Wow, thank you so much, Chancellor Gilliam...* (Jeong, 2019).

The first part (*Thank you, guys. Wow. Thank you*) is unprepared. The audience are so glad to see the speaker that they burst into applause and the speaker reacts to it. Afterwards he thanks everyone, following his speech. There are a few points in this example that we want to delve into. Firstly, the speaker uses an informal address *guys* which refers to both male and female, and establishes a homely atmosphere. Then the second address follows but this time it is *Spartans!* Dr. Ken means UNC Greensboro Spartans, the official name of the athletic teams that represent the University in different competitions. This metaphorical name implies that graduates possess qualities that Spartans had: they are brave, strong and smart. Then, Dr. Ken reinforces his speech with exclamation of cheering for sports teams (*Woo, woo, woo, woo!*) to show his excitement and positive feelings. This exclamation helps us understand that the speaker and the graduates are on the same wavelength.

Viola Devis also starts her speech by thanking spontaneously in response to the audience's warm welcome.

(6) *Someone shouts, ["I love you!"] Thank you. I love you, too. And I'm going to show you how much I love you. This speech, these pages have all of my breakfast items on it. Avocado toast, jelly, everything [Laughs]. President Beilock, distinguished faculty, alumnae, family, friends, the 657 or so sisters in the audience, graduating class... (Davis, 2019).*

Gratitude contributes to the immediate establishment of the contact between the speaker and the listeners. It is important to underscore that Viola Davis reinforces the moment with a joke (*This speech, these pages have all of my breakfast items on it. Avocado toast, jelly, everything*). Humour helps her create a strong bond with the audience, because this little joke tells everyone how diligently she prepared her speech and how important it was for her. When the spontaneous part is over, she starts her planned speech by addressing the audience in a specific, formal order.

All the speakers show a strong tendency to express how honoured they are to deliver the commencement speech. Having analysed the research material, we came to the conclusion that this particular part of ICU was the most significant to the speakers and none of them skipped it:

(7) *It is an incredible honor to stand here before you today (Bell, 2019).*

(8) *...they really seriously pale in comparison to this honor today Berkeley (Timberlake, 2019).*

It is common knowledge that the essence of this type of speech is determined by the context of the gathering. Still some speakers mention the occasion and goal of the gathering. They also refer to the place and time of the event:

(9) *It really is an honor and a privilege to be here at home, in Greensboro North Carolina ... And I am honestly honored to be here at UNCG just to celebrate the Spartan class of 2019 (Jeong, 2019).*

(10) *I'm very honored to be your commencement speaker (Adichie, 2019).*

(11) *And I'm thrilled to be back at Liberty University...Right here, the class of 2017, dressed in cap and gown, graduating to a totally brilliant future... But here we are celebrating together on this very joyous occasion (Trump, 2017).*

So, as we can see, the ICU includes three components — thanking, which is in all the commencement speeches from our corpus; addressees' respects, which may be expressed formally and lengthy, or emotionally and colloquially; and, finally, spontaneous interactions with the audience, represented by emotive lexicon, jokes and witty observations.

Final Communicative Unit. It has long been acknowledged that the main pragmatic function of the final part of a text is not only to sum up its major points, but also to get across and reinforce the message that might have a far-reaching and long-lasting positive effect on audience's personal life and career (Torhovets, 2015, p. 48). Consequently, in FCU the speakers highlight their key ideas and also challenge the students with different tasks, helping the graduates find their place in life.

The tasks that the speakers set vary, but all of them are aimed at inspiring the young people.

Justin Timberlake encourages students not to be afraid of making mistakes:

(13) *You have to dare to suck, you have to feel you will never make something great if you are afraid that it is going to suck that it is going to fail so I'll leave you with that ... and that fire in your belly that got you here, keep it, love it, keep throwing logs on it... (Timberlake, 2019).*

His final message influences the emotions of the graduates. Justin Timberlake seems to be a bit pushy using a modal verb of obligation *have to* and a slang vulgar verb *to suck* that has strong negative connotation. He employs them to emphasise the idea of interdependence between failure and success, to prove that fear keeps us from doing amazing, extraordinary things. Justin encourages graduates to learn from their mistakes, move on and achieve new goals, remain enthusiastic and passionate about music by using a vivid metaphor *that fire in your belly that got you here, keep it, love it, keep throwing logs on it*.

A lot of speakers emphasise the idea of making a difference, making a contribution. Donald Trump states that students have to care about their country and contribute to its development and prosperity:

(14) *Now it falls on the shoulders of each of you here today to protect the freedom that patriots like George earned with their incredible sacrifice. Fortunately, you have been equipped with the tools from your time right here on this campus to make the right decisions and to serve God, family and country....We must always remember that we share one home and one glorious destiny, whether we are brown, black or white. We all bleed the same red blood of patriots. (Trump, 2017).*

Donald Trump touches upon basic American values – *freedom* and *equality*. He evokes strong patriotic feelings stating that Founding Fathers fought to death holding on to their deep-seated beliefs and it is a sole duty of the younger generation to secure rights and freedoms of all the citizens of the USA. Trump sounds even more categorical when unfolds the concept of equality; he uses a modal verb of obligation *must* to remind graduates about affinity

of their goals. A well-known saying *We all bleed the same colour* contributes to the profound effect of his message, emphasising that the same blood rushes through their veins, they cherish common values and beliefs and each of them strives for a better future and they must build this future together.

Viola Devis and Chimamanda Adichie induce students to make a contribution as well. They speak about commitment to others, a positive change that graduates can bring into people's lives:

(15) *So with my hands up, what I am saying that on this day of your genesis, your leap, your commencement, your mark in your history, perhaps your elixir is simply this: that you can either leave something for people or you can leave something in people* (Davis, 2019).

Viola Devis underscores the scale of the event, the importance of the day. A powerful metaphor draws parallels between graduation and leap, it is the beginning of a new page in the graduates' life, yet nobody knows what expects them when they land, what trials await them. She shares one essential principle that lies in the importance of serving the community and people.

(16) *Change the world! ... Be ashamed to die until you have done one act that benefits humanity and humanity can be one person* (Adichie, 2019).

Chimamanda Adichie quotes Horace Mann, an American educator and politician. This saying helps to strengthen the key idea of the speech, enhances its emotive expressiveness. Imperative sentences motivate students to take immediate action.

All speeches end with words of gratitude. First of all, it is polite. Secondly, they show how much the speakers appreciate the audience. Moreover, it is a conventional way to end the speech. Some speakers make it short and concise:

(17) *Thank you* (Adichie, 2019).

Sometimes the words of congratulation are added:

(18) *Thank you, and congratulations* (Bell, 2019).

(19) *...I want to thank you, the students. I also want to thank you, the family, for getting them there. And I want to thank and congratulate Liberty. May God bless the class of 2017. May God bless the United States of America. May God bless all of you here today* (Trump, 2017).

Donald Trump finishes his speech in a very 'presidential' manner. He uses the phrase *God Bless the United States of America*, which has been a traditional ending of presidential addresses since the time of Richard Nixon.

Results and Discussion

Traditionally, a speech consists of three parts and following Nagorska's approach we call them Introductory, Basic, and Final Communicative Units.

The results of ICU analysis demonstrate speakers' tendency to start their speeches with the greeting that may be formal or informal. The choice of the greeting does not depend on the speaker's status or position and is completely arbitrary. The results prove that all the speakers with no exception address the audience. They may do it in a formal or an informal way to establish a friendly atmosphere. Some speakers start the speech by thanking the audience, but usually it is a spontaneous reaction to the listeners' applause and exclamations. One more interesting finding, invariable in all the commencement speeches under analysis, is the expression of honour. Successful people who have earned wide national and international recognition are invited to give this speech, which is an arduous and honourable task, so speakers feel obliged to emphasise that it is a great pleasure for them to be on the stage. Some speakers mention the occasion of the gathering, time and place of the event.

In FCU, speakers highlight the main idea of the speech and set graduates challenging tasks (e.g. to contribute to the community and country, to overcome fear, to change the world), encouraging them to keep moving forward no matter what and help others. The findings of the research show that all the speakers end their speeches expressing gratitude.

Conclusions

Commencement is an important event in graduates' life. They honour and commemorate the beginning of their independent, adult life. Hence, the presence and guidance from famous people make this event more memorable. Keynote speakers in turn have to inspire and motivate young people to make a difference.

ICU of commencement speeches contains the greeting, address, expression of gratitude and honour. We have also identified that the level of speech formality does not depend on the position and status of the speaker. Politicians may use informal greetings and use jokes, while actors may stick to particular patterns and formal tone. However, we have to note that Donald Trump pays special attention to basic American values such as *freedom* and *equality*, he also emphasises the idea of *serving the country*, which is connected to his position.

Another finding of the research suggests that commencement speakers are really honoured to give the speech and in order to show it they usually thank the audience twice: at the beginning (ICU) and at the end (FCU) of the speech.

This paper presented the insight into the structure of commencement speeches, leaving plenty of space for further researches. Thus, future studies can investigate linguistic and stylistic features of commencement speeches.

REFERENCES

1. American University (2019, May 12). *Chimamanda Ngozi Adichie Commencement Address for American University College of Arts & Sciences* [Video]. YouTube [in English]. <https://youtu.be/e79DvWJ0m70>
2. Barnard College. (2019, May 20). *Viola Davis: Barnard Commencement 2019* [Video]. YouTube [in English]. <https://youtu.be/7ZVDvTT82Os>
3. Berklee College of Music. (2019, May 14). *Justin Timberlake – Berklee College of Music Commencement Address 2019* [Video]. YouTube [in English]. <https://youtu.be/fpfMmozH5DQ>
4. McKay, B. (2020). Clippings.me Team: *10 Types of Speeches Every Speechwriter Should Know*. [in English]. <https://tinyurl.com/aybutaw6>
5. Nagorska, T. (2007). Структура текстів політичних промов У. Черчілія: лінгвориторичний підхід. *Культура народів Причорномор'я*, 110 (2), 54–56 [in Ukrainian].
6. Schmidt, R. (2009). Suggestions for the Commencement Speaker. *Today's Speech*. [in English]. <https://tinyurl.com/2nc2sjtp> DOI:10.1080/01463375909389495
7. Sensagent. (n.d.). Commencement Speech. In *Sensagent – Dictionary*. [in English]. <http://dictionary.sensagent.com/Commencement%20speech/en-en/>
8. Steuer, C. (2020). What Makes a Good Commencement Speech (From Someone Who Has Seen a Lot of Them). *TVPCOMMS* [in English]. <https://tinyurl.com/y9th9m6d>
9. Storz, C. and the English language teachers of Telecom & Management Sud Paris Evry, France (2013). Effective Oral Presentation Skills. [in English]. http://www-public.imtbs-tsp.eu/~weblsh/docs/Oral_Presentation_Skills2013.2_short.pdf
10. Taylor, J. (2006). Ten Suggestions for a Successful Commencement Address. *The Journal of Chiropractic Education*, 20. 145–7 [in English]. <https://doi.org/10.7899/1042-5055-20.2.145>
11. The New York Times. (2017, May 13). *President Donald Trump's Liberty University Commencement Speech (Full) | The New York Times* [Video]. YouTube [in English]. <https://youtu.be/irKv3v8M8i4>
12. Torhovets, Yu. (2015). Лексико-семантичні та прагматичні особливості заключної частини американського соціально-політичного есе. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*, 3 (81), 48–53 [in Ukrainian].
13. Types of Speeches and Speaking Occasions. (n.d.). [in English]. <https://courses.lumenlearning.com/vccs-cst100-17fa/chapter/types-of-speeches/>
14. Zandan, N. (n.d.). How Commencement Speakers Use the Power of Persuasion. *Quantified*. [in English]. <https://www.quantified.ai/blog/how-commencement-speakers-use-the-power-of-persuasion/>
15. UNC Greensboro. (2019, May 10). *May 2019 Commencement Speaker Dr. Ken Jeong Full Speech* [Video]. YouTube [in English]. <https://youtu.be/C1SwwWp6mSo>
16. USC. (2019, May 13). *Kristen Bell | USC School of Dramatic Arts Undergraduate Commencement Speech 2019* [Video]. YouTube [in English]. <https://youtu.be/uX55V1w2htc>

ДЖЕРЕЛА

1. Нагорська, Т. (2007). Структура текстів політичних промов У. Черчілія: лінгвориторичний підхід. *Культура народів Причорномор'я*, 110, Т. 2, 54–56.
2. Торговець, Ю. (2015). Лексико-семантичні та прагматичні особливості заключної частини американського соціально-політичного есе. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*, 3 (81), 48–53.
3. American University (2019, May 12). *Chimamanda Ngozi Adichie Commencement Address for American University College of Arts & Sciences* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/e79DvWJ0m70>
4. Barnard College. (2019, May 20). *Viola Davis: Barnard Commencement 2019* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/7ZVDvTT82Os>
5. Berklee College of Music. (2019, May 14). *Justin Timberlake — Berklee College of Music Commencement Address 2019* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/fpfMmozH5DQ>
6. McKay, B. (2020). Clippings.me Team: *10 Types of Speeches Every Speechwriter Should Know*. Retrieved from <https://tinyurl.com/aybutaw6>

7. Schmidt, R. (2009). Suggestions for the Commencement Speaker. *Today's Speech*. Retrieved from <https://tinyurl.com/2nc2sjtp> DOI:10.1080/01463375909389495
8. Sensagent. (n.d.). Commencement Speech. In *Sensagent — Dictionary*. Retrieved May 25, 2021, from: <http://dictionary.sensagent.com/Commencement%20speech/en-en/>
9. Steuer, C. (2020). What Makes a Good Commencement Speech (From Someone Who Has Seen a Lot of Them). *TVPCOMMS*. Retrieved from <https://tinyurl.com/y9th9m6d>
10. Storz, C. and the English language teachers of Telecom & Management Sud Paris Evry, France (2013). Effective Oral Presentation skills. Retrieved from http://www-public.imtbs-tsp.eu/~weblsh/docs/Oral_Presentation_Skills2013.2_short.pdf
11. Taylor, J. (2006). Ten Suggestions for a Successful Commencement Address. *The Journal of Chiropractic Yducation*, 20. 145–7. <https://doi.org/10.7899/1042-5055-20.2.145>
12. The New York Times. (2017, May 13). *President Donald Trump's Liberty University Commencement Speech (Full) | The New York Times* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/irKv3v8M8i4>
13. Types of Speeches and Speaking Occasions. (n.d.). Retrieved from: <https://courses.lumenlearning.com/vccs-cst100-17fa/chapter/types-of-speeches/>
14. Zandan, N. (n.d.). How Commencement Speakers Use the Power of Persuasion. *Quantified*. Retrieved from: <https://www.quantified.ai/blog/how-commencement-speakers-use-the-power-of-persuasion/>
15. UNC Greensboro. (2019, May 10). *May 2019 Commencement Speaker Dr. Ken Jeong Full Speech* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/C1SwwWp6mSo>
16. USC. (2019, May 13). *Kristen Bell | USC School of Dramatic Arts Undergraduate Commencement Speech 2019* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/uX55V1w2htc>

Дата надходження статті до редакції: 11.07.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

SEMANTIC PROSODY OF THE LEMMA VACCINE IN THE MEDIA TEXTS

Olha Sivaieva

Polissia National University (Zhytomyr, Ukraine)

ORCID iD 0000-0003-0123-9446

olgasivaeva1987@gmail.com

This paper discusses the results of the corpus-based analysis of the semantic prosody of collocations with VACCINE in the broadsheet 'The Guardian'. The corpus has been processed with the help of Sketch Engine. Text passages containing collocations with VACCINE have been interpreted in order to state the prosody mode of the collocation in the context. The study mostly pays attention to the nouns modified by VACCINE as most frequently used in the media texts. The dictionary definition of VACCINE defines it as a word with positive semantic prosody. The discourse analysis demonstrates that collocations containing the lemma VACCINE can have positive, negative or neutral semantic colouring, which depends on the contextual meaning of the analyzed passage and which is also based on the semantic prosody mode of other words in the passage, which actually designates and presupposes the mode of the collocations in question. The nouns supply, safety, mask, uptake, access, protection, production, certification used in 'The Guardian' articles, having positive semantic prosody in the pattern noun + VACCINE, in general create a positive metaphorical image and defense from Covid-19. However, the nouns hesitancy, misinformation, availability and skepticism possessing negative semantic prosody, are mostly used to describe people's unwillingness to get vaccinated and their doubts about the effectiveness of the procedure. Collocations with type, mechanism, distribution, usage and VACCINE have a neutral semantic prosody, which shows that such collocations are used in text passages in the surrounding of neither positive nor negative words and the whole passage serves as a statement of some facts without being evaluated.

Key words: semantic prosody, corpus analysis, collocation, VACCINE, media discourse, The Guardian.

Сиваєва О. С.

Семантична просодія лєми VACCINE у медіатекстах

Статтю присвячено корпусному аналізу семантичної просодії словосполучень з VACCINE у британській суспільно-політичній газеті "The Guardian". Для проведення дослідження створено та проаналізовано за допомогою комп'ютерної програми Sketch Engine корпуси текстів, до складу яких входять словосполучення з VACCINE. Розвідка в основному базується на корпусному аналізі колокацій noun+VACCINE як найчастотніше вживаної групи словосполучень у медіатекстах. У словнику лексема VACCINE пояснюється як слово, яке має позитивну семантичну просодію. Дискурс-аналіз отриманих даних демонструє, що словосполучення з VACCINE можуть отримати позитивне, негативне і нейтральне семантичне забарвлення, яке, головним чином, залежить від контекстного значення аналізованого уривка, а також ґрунтується на семантичній просодії інших слів в уривку, що фактично позначає та передбачає тип просодії відповідних колокацій. Іменники supply, safety, mask, uptake, access, protection, production, certification, які вживаються у газеті "The Guardian" і мають позитивну семантичну просодію, описують VACCINE як метафоричний образ захисту від Covid-19. Однак іменники hesitancy, misinformation, availability та skepticism, маючи негативне семантичне забарвлення, здебільшого використовуються для опису страху та невпевненості людей щодо ефективності вакцини. Колокації з type, mechanism, distribution, usage та VACCINE, що мають нейтральну семантичну просодію, яка демонструє, що такі колокації вживаються у текстових уривках в оточенні ні позитивних, ні негативних слів, а весь уривок служить констатацією деяких фактів без оцінки.

Ключові слова: семантична просодія, корпусний аналіз, колокація, VACCINE, медійний дискурс, The Guardian.

Introduction

The issue of vaccination has been widely discussed in various fields recently and it has become the object of interdisciplinary studies (Biller-Andorno & Germani, 2021; Wilson & Wiysonge,

2020) connected with vaccination and the media, demonstrating the concern of researchers working in the health field how the media encourage / discourage people to get vaccinated. It is pointed out that *people's willingness to get immunized against*

coronavirus disease 2019 (COVID-19) continues to shift (Raza & Lantos, 2021). Vaccine hesitancy has always been rather high among some social groups, but COVID-19 vaccination campaign is on the rise as anti-vaccination supporters are active in the digital media (Biller-Andorno & Germani, 2021) circulating misinformation about vaccine safety online, speculating about rapid development and deployment of a vaccine as well as side effects, anaphylaxis, or the duration of immunity, often inserting debunked disinformation into true one (Raza & Lantos, 2021). The role of the media proves to be rather influential during the pandemic time and therefore the aim of the article is to analyse how the issue of vaccination is discursively reflected in the Guardian articles. The material of the research is the corpus of the media texts which has been processed with the help of Sketch Engine (Sketch Engine). Collocations with the lemma *VACCINE* have been studied from the point of view of semantic prosody. The contextual meaning of passages with the lemma *VACCINE* has been taken into consideration for further division of the collocations into positive, negative or neutral.

Methods

The methodology of the research contains corpus analysis, which allows to single out collocations with *VACCINE* in the corpus; discourse analysis, which helps to interpret semantic prosody of collocations with *VACCINE* in the media texts and to explain meanings of text passages containing collocations with *VACCINE* as well as to investigate and create metaphorical meanings established in the studied text passages.

Theoretical background

Semantic prosody and corpus linguistics have been studied by many linguists. Louw interprets it as *a consistent aura of meaning with which a form is imbued by its collocates* (Louw, 2000), and he also defines it as the following: “A semantic prosody refers to a form of meaning which is established through the proximity of a consistent series of collocates, often characterizable as positive and negative, and whose primary function is the expression of the attitude of its speaker or writer towards some pragmatic situation” (Louw, 2000, p. 57). According to the definition, semantic prosody designates whole collocates rather than the key word itself, and what is more significant, semantic prosody goes beyond a lexicogrammatical level aligning to both semantics and pragmatics. Sinclair (2000), who depicts semantic prosody from the pragmatic point of view, underlines that semantic prosody explicates reasons why a certain lexical item has been chosen instead of another. Stubbs (1996) denotes semantic prosody as words that “occur in characteristic collocations,

showing the associations and connotations they have and therefore the assumptions which they embody” (Stubbs, 1996, p. 135), in such a way underlining the relation between semantic prosody and collocations. Partington (2003) regards semantic prosody not only as *the spreading of connotative coloring more beyond strongly single boundaries*, but also mentions that context plays a significant role in determining semantic and expressive meaning of words (Partington, 2003, p. 68). Hunston and Thompson (2000) consider that semantic prosody embodies *speakers’ and attitudes, feelings and stances about facts in communications* (Hunston & Thompson, 2000, p. 5). Semantic prosody can be classified as positive, negative, and neutral (Stubbs, 1996). Positive semantic prosody is created when almost every word near the key word expresses positive meanings and coloring, at the same time in negative semantic prosody the key words contain collocates with unpleasant meanings giving a negative coloring to collocations, whereas neutral prosody includes both positive and negative collocates in the context.

Semantic prosody can be studied with the help of corpus linguistics as a quantitative methodology (McEnery & Hardie, 2011), which enables to proceed huge amounts of texts identifying and selecting particular lexical units for further studies.

Results and Discussion

The newspaper has been the “heart” of news sector for several hundred years and despite the increase of digital media newspapers are still read either in print or on a website. Media discourse, firstly newspaper texts, represents what is happening all over the world nowadays. So, the vital outputs of pandemic have accepted a lot of media attention recently. The broadsheet “The Guardian” covers issues connected with the Covid-19 pandemic. The n-gram (see Figure 1) demonstrates collocations with *VACCINE* in the corpus of text articles.

Figure 1. The n-gram of collocations with *VACCINE* in *The Guardian*

The frequency use of modifiers of *VACCINE* is 23, verb+*VACCINE* as object is 26, and nouns modified by *VACCINE* is 40, so the paper mostly concentrates on the pattern noun+*VACCINE* as the most representative in the given corpus. The following n-gram presents the mentioned above pattern.

Figure 2. The n-gram of collocations with nouns modified by VACCINE

The word *vaccine* in general has a positive implication, as it is defined in the dictionary as *suspension of weakened, killed, or fragmented microorganisms or toxins or of antibodies or lymphocytes that is administered primarily to prevent disease* (VACCINE). However, collocations with the lemma VACCINE can have negative, positive and neutral semantic prosody depending on the contextual meaning of the whole passage. The criterion to define the studied collocations with VACCINE as positive, negative or neutral is totally based on the positiveness / negativeness of the idea presented in the passage taking into consideration the verbs that describe actions either connected or triggering other positive or negative consequences or results as well as other phrases in the passage that can be identified as positive or negative. Thus, for example, in the given passage “*Many seem to think vaccine passports are a viable solution that would encourage uptake and allow businesses to remain open while ensuring restaurants, bars and nightclubs don’t become Covid hotspots*” (“The Guardian”), the verbs *encourage* and *allow* together with the phrase *a viable solution* create a positive picture of introducing *vaccine passports*, so the given collocation is marked as a positive one. Accordingly, negative pictures in the passages where through verbs or phrases unfavourable situations are shaped collocations noun+VACCINE are considered to have a negative mode, e.g., “*More than a year on, the EU remains under fire for its failure to implement a credible response to disinformation, which has proved a huge threat to the global management of the pandemic, including by fueling vaccine skepticism*” (“The Guardian”). The analysis of the given passage enables to state the collocation *vaccine skepticism* as the one with negative semantic prosody being reinforced with other nouns *failure*, *threat*, *pandemic* also having negative semantic prosody, and all together depicting difficulties fighting anti-vaccinators. Speaking about collocations with neutral semantic prosody, they are rather few in the corpus studied. Such collocations depict the matter-of-fact states without giving either positive or negative images of the events described in the text, e.g., “*The following two charts show the vaccine distribution and estimated usage by states, territories, and primary care (run*

by the commonwealth)” (“The Guardian”). Actually, the idea of vaccine distribution may be seen as either positive, for regions having received it or negative, for territories deprived of it, but the contextual analysis shows that the collocation *vaccine distribution* outlines the picture of mere statistics presenting the current situation in the world.

Following the above described procedure collocations noun+Vaccine have been classified as having positive, negative and neutral semantic prosody and the results of this analysis is given in the table below (see Table 1):

Table 1

The mode of semantic prosody of collocations nouns+VACCINE

Positive	Negative	Neutral
efficacy	hesitancy	usage
supply	availability	mechanism
uptake	refusenik	type
safety	misinformation	distribution
access	measures	
mask		
production		
protection		
certification		

The following nouns *efficacy*, *supply*, *uptake*, *safety*, *access*, *mask*, *production* and *protection*, modified by VACCINE express positive prosody in the context. These nouns together with the lemma VACCINE create a metaphorical image of safety and sureness, when people are vaccinated, they can save themselves from the Covid-19 and return to normal life, e.g. “*Some epidemiologists would like to see more studies commissioned because of the potential to help with global vaccine supplies. The government has a moral duty to encourage vaccine uptake, though it must find a way to minimise the backlash. Waiting for further data on vaccine safety when infections are ripping through younger age groups isn’t cautious, it’s reckless. According to a White House readout of the call, Biden and the governors “discussed how important it is for residents in the storm’s path to prepare now for significant impacts ... including by visiting Ready.gov, and the need to prevent the spread of Covid-19 through the use of vaccines, masks and social distancing if sheltering is required*” (“The Guardian”). In this way, the collocations with VACCINE with its positive semantic prosody can express hope and belief in the definite possibility to defeat the virus.

The nouns *hesitancy*, *availability*, *refusenik*, *misinformation* together with the lemma VACCINE express negative prosody in the context. Such collocations create an image of lack of confidence in the effectiveness of the vaccine. In addition, people do not want to be forced to get vaccinated, or to wear

masks urging different political forces to maneuver between two camps of vaccine supporters or opponents, e.g. *“However effective these campaigners were in promoting vaccine hesitancy at a time when smallpox still stalked the land, they were pussycats compared with the medical skeptics of the preceding 19th century. Removed the government’s projections of future vaccine availability as they’re not realistic. Many union members might take a different view about being obliged to work alongside vaccine refuseniks. Gary Bledsoe, president of the Texas State NAACP Conference, told the Associated Press such historic disparities combined with the politicisation of vaccines, misinformation and lack of access to shots to make it difficult to vaccinate more African Americans”* (“The Guardian”). Thus, collocations with VACCINE possessing negative semantic prosody cannot but create gloomy, unfavorable, sometimes pessimistic depiction of what is happening right now in the world, still presenting actions both governments and people take in order to cope with the situations.

Collocations nouns modified by VACCINE create neutrality to what is happening. People take it for granted, something without which we will not be able to live as before, e.g. *“Vaccine dose usage is estimated by the commonwealth government, based on the total doses administered and allows for a small amount of wastage. Last month Fiji received 150,080 doses of the Moderna Covid-19 vaccine from the US under the Covax vaccine dose-sharing mechanism. The Covid Near Me website, which provides a user-friendly interface for checking exposure sites near your location, has also started a new section that maps all vaccination locations, colours them to show which have availability in the near future, and allows you to filter by provider type, vaccine type and other information”* (“The Guardian”). Analysing the examples of patterns nouns modified by VACCINE with its neutral semantic prosody in the context we can see that they are colorless and express humility and understanding of the need for vaccination.

Discourse analysis of text passages with the lemma VACCINE has enabled to single out topics mostly often presented in the newspaper articles:

- freedom, which is represented through the collocations *vaccine measures* and *vaccine certification*, *vaccine passport*, the first one with the negative semantic prosody supported by negative colouring of the verb *to rally* and phrase *against the lockdown*, while the latter two are positive with the surrounding of such phrases as *a reasonable requirement for communal activities*, *entering restaurants, cinemas, trains and shopping malls*, e.g., 1) *More than 2,000 people also gathered in Brisbane City Botanic Gardens on Saturday to rally against the lockdown and vaccine measures*, 2) *Vaccine certification seems a reasonable requirement for communal activities and*

one with historical pedigree, especially when the only barrier is misguided ideological opposition, 3) *The plans for England’s vaccine passports were announced shortly after France introduced its hardline “health pass” approach, which requires people entering restaurants, cinemas, trains and shopping malls to show proof of two vaccinations, a recent negative Covid test or recent recovery from infection* (“The Guardian”);

- disbelief, which is demonstrated through the collocation *vaccine resistance*, the negative prosody of which is backed by the lexical units *dangerous* and *to compel* and the phrase *an unacceptable invasion*, e.g., *Public health historian James Colgorve wrote in 2005 that vaccine resistance has, since vaccines first started circulating in the early 19th century, been “based on the linked claims that it was dangerous and that to compel it through law was an unacceptable invasion of personal liberty”* (“The Guardian”);
- efficaciousness, which shows the positive side of vaccination through the positive semantic prosody of the collocation *vaccine protection*, which in the given passage is supported by the verb *affirm* and the phrase *remains high*, e.g., *Even though this new data affirms that vaccine protection remains high against the worst outcomes of Covid, we are concerned that this pattern of decline we are seeing will continue in the months ahead* (“The Guardian”);
- political issues, protests, which reveals people’s negative attitude to vaccination and mask regimes through the collocation *vaccine opponents*, which in its turn is supported with negatively coloured phrases *Covid deniers* and *anti-maskers*, which is demonstrated in the following example: *but in the US it’s becoming ever clearer that the outright Covid deniers, vaccine opponents and anti-maskers — and the hold they have over the Republican party — are no joke*. The given passage outlines the negative semantic prosody of the collocation *mask and vaccine requirements* with the surrounding of only one verb *to repeal* which actually due to its negative meaning in this context underlines politicians’ speculations to get more voices in order to get the post: *Elder has said he has been vaccinated but has vowed to repeal California’s mask and vaccine requirements if he wins the governorship* (“The Guardian”).
- the world arena, the following examples show the situation with vaccination in different countries: 1) *This consolation is particularly available in the United States at the moment, where a third of Americans*

eligible for the vaccine remain stubbornly unjabbed; 2) By contrast, in Britain, 88% of those eligible have received at least one dose; 3) Covid Australia vaccine rollout tracker: total number of people and per cent vaccinated, daily vaccine doses and rate of progress; 4) Last month Fiji received 150,080 doses of the Moderna Covid-19 vaccine from the US under the Covax vaccine dose-sharing mechanism; 5) Strapped for cash, Cuba's public health system has been forced to perform triage: focusing on expensive vaccine production at the expense of other medical supplies ("The Guardian"), so the vaccine is used all over the world, which is seen in the media discourse through

the frequency use of the lemma *VACCINE* which is presented in as a lifesaver for people during the pandemic emphasizing on its positive quality, but still some text examples demonstrate its negative coloring in the context through fear and distrust of the use of an unexplored vaccine.

Conclusion

Further research is going to be based on the corpus of the British tabloid "The Mirror" presenting a comparative analysis with the results obtained in this research and a new one. I hope to see news pieces containing new collocations with the lemma *VACCINE* in the media discourse showing the ending of the pandemic.

REFERENCES

1. Biller-Andorno, N., & Germani, F. (2021). The Anti-Vaccination Infodemic on Social Media: A behavioral analysis. *PLOS Global Public Health* [in English]. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0247642>
2. Hunston, S., & Thompson, G. (2000). *Authorial Stance and the Construction of discourse*. Oxford: Oxford University Press [in English].
3. Louw, B. (2000). *Contextual Prosodic Theory: Bringing semantic prosodies to life*. Birmingham: University of Birmingham, 158 [in English].
4. McEnery, T., & Hardie, A. (2011). *Corpus linguistics: Method, theory and practice*. Cambridge University Press [in English].
5. Partington, A. (2003). Utterly Content in Each Other's Company: Semantic prosody and semantic preference. *International Journal of Corpus Linguistics*, 9 (1), 131–156 [in English].
6. Raza, F., & Lantos, J. D. (2021). *Promoting COVID-19 Vaccination on Social Media*. *Pediatrics*, 147 (5) [in English]. <https://pediatrics.aappublications.org/content/147/5/e2021050049>
7. Sinclair, J. (2000). Lexical Grammar. *Naujoji Metodologija*, 24, 191–203 [in English].
8. Sketch Engine. [in English]. <https://www.sketchengine.eu/>
9. Stubbs, M. (1996). *Text and Corpus Analysis*. Oxford: Blackwell [in English].
10. *VACCINE*. [in English]. <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/vaccine>
11. Wilson, S. L., & Wiysonge, C. (2020). Social Media and Vaccine Hesitancy. *BMJ Global Health*, 5 [in English].
12. The Guardian. [in English]. <https://www.theguardian.com/society/health>

Дата надходження статті до редакції: 15.09.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

SPEECH ACTS IN PUBLIC FIGURES' TWEETS ON ENVIRONMENTAL ISSUES

Kateryna Stepanenko (corresponding author)

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

ORCID iD: 0000-0002-1553-4350

k.stepanenko@kubg.edu.ua

Yulia Karpenko

Kyiv National Linguistic University (Kyiv, Ukraine)

ORCID iD: 0000-0002-3627-3428

yuliia.karpenko@knlu.edu.ua

This paper presents the detailed analysis and interpretation of the main speech acts used in the tweets of public figures. Our findings discover the major types of the speech acts found in the utterances of public figures related to the environment. Based on the studies of numerous scholars and rich theoretical background on speech acts theory, the study touches the aspect of global problems depicted in media discourse with regard to the pragmatic reference to the audience reaction. The methodology of this article starts with the task to collect the data in the English Twitter Corpus from the utterances of renown environmental activists. The highlight of the publication is the classification of these utterances supported by the numerical data. In addition to the illocutionary aspect, perlocutionary effect was identified proceeding from the reaction count. Along with a single and complex speech act, the authors identified the meaning of a complex speech act within the Twitter social networking service. Another major feature of the publication is identifying reversed speech acts used by the public figures for highlighting the importance of the topic raised on their microblogs. The present research explores the perlocutionary effect of the tweets by counting replies on tweets, quote tweets and likes. Having applied quantitative methods, the leading environmental topics are identified judging by the response of the audience. Calculated data is extensively used in the research to show the considerable impact of specific topics on the audience. This research will contribute to a deeper understanding of pragmatic study of social media for more profound arrangement of public figures' speeches which can be translated to a schema for creating targeted social media discourse.

Key words: social media discourse, environmental discourse, public figures' utterances, speech acts, tweet, illocutionary act, perlocutionary effect.

Степаненко К. В., Карпенко Ю. В.

Мовленнєві акти у твітах публічних осіб на тему навколишнього середовища

У цій статті представлено детальний аналіз та інтерпретацію основних мовленнєвих актів, які використовуються у твітах публічних осіб. Наші знахідки відображають найпоширеніші типи мовленнєвих актів, виявлені у висловлюваннях публічних осіб на тему навколишнього середовища. Беручи за основу дослідження численних науковців та багате теоретичне підґрунтя теорії мовленнєвих актів, розвідка торкається глобальних проблем, висвітлених у медіадискурсі, з посиланням на прагматичний аспект відгуку аудиторії. Методологія цього дослідження початково збирає дані корпусу англomовного твіттера у рамках висловлювань відомих екоактивістів за допомогою методу суцільної вибірки. Одним із найважливіших компонентів публікації є класифікація зазначених висловлювань, підкріплена кількісними даними. Додатково до іллокутивного аспекту було досліджено перлокутивний ефект на основі підрахунку реакцій аудиторії; окрім виявлених простих та складних мовленнєвих актів авторки встановили значення комплексних мовленнєвих актів у рамках соціальної мережі «Твітер». Ще однією особливістю публікації є визначення зворотних мовленнєвих актів, що використовуються публічними особами на позначення важливості тем, порушених у їхніх мікроблогах. Це дослідження також сфокусовано на перлокутивному ефекті висловлювань шляхом сумування ретвітів, твітів з цитатами та вподобань. Застосувавши кількісні методи до підрахунку відгуків аудиторії, було визначено основні екологічні теми. Статистичні дані широко використовуються у дослідженні з метою виявлення значного впливу окремих тематик на аудиторію. Сподіваємось, що це дослідження сприятиме глибшому розумінню прагматичного вивчення соціальних медіа для більш ґрунтовного уявлення про висловлення публічних осіб, які можна схематизувати з метою створення медіадискурсу цільового призначення.

Ключові слова: мас-медійний дискурс, екодискурс, висловлювання публічних осіб, мовленнєві акти, твіт, іллокутивний акт, перлокутивний ефект.

Introduction

Today, communication in social media has become an inseparable part of daily communication. It is used to express opinions, share news, create personal brands, influence communities, and shape public opinion. Social media allows sharing not only private events, but also social, political, legislative, economic issues. Moreover, the pages of public figures become platforms for expressing the ideas and calling for action. The study is focused on public figures' utterances on Twitter, particularly the nature of the posts on ecology topics and reaction from the audience, while public figures' utterances on social media are fast becoming a key instrument for the readers to learn about global events.

This paper **aims** to examine public figures' utterances occurring in media discourse, particularly on Twitter, due to the increase of the role of social media in peoples' lives. The object of the research is public figures' utterances in Twitter posts as speech acts, while the subject is illocutionary force and perlocutionary effect that Twitter posts have on the readers.

Theoretical Background

Speech act theory has been an object of research since Austin (1962) developed his study. Central to the entire theory is the idea that all utterances are performative, since the speaker can be performing a locutionary, illocutionary and perlocutionary acts at the same time. Some of the types of the speech acts he developed (verdictives, exercitives, commissives, behabitives, and explosives) were modified by Searle into representatives, directives, commissives, expressives, and declarations and named 'utterance acts' (Searle, 1969). Later, several theories on the speech acts taxonomy have been proposed by esteemed scholars, such as Fraser (1974), and Ohmann (1972). While each new theory complements the previous ones, the classification proposed by Searle is best applied to our research material.

Not less important for our paper are studies on social media, particularly on Twitter, published over the last years. There are publications focusing on Twitter speech acts classification (Vosoughi & Roy, 2016) (assertion, recommendation, expression, question, request, miscellaneous), Twitter posts being a tool for highlighting major life events (Li et al, 2014), and Searle's classification being applied to researching digital culture along with digital institutions (Hodgkin, 2016).

A systematic growth of social media platforms caused critical analytic research of the media discourse, intertextuality (Fairclough, 1995) as well as "internet linguistics" become better studied through the corpus linguistics and functional linguistics (Zappavigna, 2012). Thurlow & Mroczek (2011) researched communication in the digital world from the perspective

of sociolinguistics ("new media sociolinguistics"). Media discourse analysis from the multimodal perspective and discourse analysis applied to popular culture and media are investigated by Berger (2016).

There are findings that offer about the practical study of media discourse analysis, focusing on methodology of chat shows and celebrities interviews in particular (O'Keeffe, 2006). Additionally, Machin & Leeuwen (2007) contributed to the study of communicative practices in the media by showing how to practically analyse media discourse.

A global interest in media discourse caused research of media language in national and global contexts, language ideologies in media discourse due to public engagement in the news, where such platforms as Twitter provide a new type of relationships between various media genres (Thornborrow, 2015).

Most recently, scholars started to pay attention to pragmatic specifics of public figure's utterances on Twitter (Sidiq & Simatupang, 2019). Since posts on this platform depict major life events (Li et al, 2014) and are often a source of news for the audience, they are also analysed from the perlocutionary perspective of their effect on the readers and, therefore, from the perspective of different speech acts depending on the audience they appeal to (Nemer, 2016).

Even though there are numerous publications on speech acts and public figures' utterances in media discourse on various topics, the ones based on environmental issues are missing from these studies. Additionally, illocutionary and perlocutionary perspectives of the speech acts are still to be studied as well. Therefore, this paper is aimed to make a major contribution to the research of pragmatic aspects of public figures' tweets on social media.

Methods

This research has several stages, each reflecting the sequential analysis of the collected data. First, the English Twitter corpus of public figures' utterances on environmental topics is compiled. After that, the parameters of linguistic and extralinguistic data analysis are prioritised via the methods of analysis and synthesis. Finally, the material is classified and described in the main terms of speech acts theory. Here a number of linguistic methods and approaches were used: descriptive, quantitative and qualitative, interpretative as well as contrastive ones to present the key findings of this research.

Twitter messages (tweets) are the main data of this research. They were chosen from the official Twitter accounts of five American public figures (*4 actors*: Leonardo DiCaprio, Mark Ruffalo, Jane Fonda, Adrian Grenier, and *1 politician*: Al Gore) who are also known for being active environmentalists. As far as the object of this research is utterances on environmental issues, we focused on this topic being mentioned and discussed in public figures' tweets

from June till August of 2021. Generally, 109 tweets were analyzed according to the following parameters:

1. Types of tweets: *own tweets* (including mentions), *quote tweets* (or retweets with comment) and *retweets* (without any comment). Tweets with comments are very important for the linguistic analysis of public figures' utterances, because they fairly represent the locution of these utterances.
2. Communicative aim of utterances: informative, social, educational, legislative or combined.
3. Structural types of speech acts used in tweets: single (as classified by Searle (1969)), combined, and complex.
4. Perlocutionary effect of messages on the readers: the count of replies on tweets, their quote tweets and likes as the most representative aspects of the possible effect on the addressee. Quantitative method is used to define the leading topics raised by the public figures in the social media discourse related to environmental topics.

Having analysed the main stages of the obtained data processing and interpretation, we will discuss the detailed results of our findings below.

Results and Discussion

Having compiled the corpus of utterances on environmental topics from the Twitter pages of public figures, we defined the main **single** speech acts, which were divided according to Searle's classification (1969) as shown in *Table 1.1*. Thus, *declaratives* in our publication are posts without comments (i.e. retweets), since such posts mean agreement by default with the information shared and require no further explanation from the author of the page, and according to Searle (1969), saying something intends to create particular effect on the hearer, to make the hearer aware of something.

The group of *representatives* includes assertives, informatives, and dissentives. For example, a tweet by Mark Ruffalo is an example of a representative

(informative) speech act: “*BREAKING: @EPA approved highly toxic, cancer-causing forever chemicals, PFAS, to drill and frack at least 1200 wells across the US despite recognizing the serious health risks and recommending the need for studies, says a new @PSRenvironment report.*” Mentions, figures and the last reporting phrase prove that this statement is an informative speech act aimed at providing facts and useful information for all eco-conscious people.

Expressives are represented by congratulations, thanks, commemorates, disappointments, satisfactions and condolences, which can be illustrated by the expressive (disappointment) tweet of Jane Fonda: “*I’m sickened and deeply disappointed that President Biden has given the go-ahead to Enbridge Line 3 in Minnesota. This belies his promises on the campaign trail to follow science and stop new fossil fuel development and cut our carbon emission in half by 3030*”.

The fourth group of *directives* includes urges, requirements and requests found in their single form only in the utterances of Mark Ruffalo, for example: “*Send a message to @CarlHeastie and @SteveEngles telling them that they must do better for NY State’s environment. @SierraClub <https://act.sierraclub.org/actions/Atlantic?actionId=AR0330852>*”. This is a good illustration of an urge introduced by the phrase calling the audience for action and followed by the text strongly suggesting that they should make the New York Assembly members work harder on environmental and climate protection programmes. This passage is also finished with the link to the form which might facilitate the quicker reaction of an addressee.

The final group of speech acts is represented by *commissives* which include predictives, offers, invitations, promises, and threats as in the following tweet of Al Gore: “*This new report, commissioned by @GenerationFndt, @PRI_News and @UNEP_FI, will help empower investors to build a truly sustainable economy. #ImpactLegalFramework*”. The predictive speech act exemplified in this utterance is introduced with the phrase that commits the mentioned referents to some future action.

Table 1.1

Single speech act types defined

SINGLE SPEECH ACTS				
Declarations	Representatives	Expressives	Directives	Commissives
declaratives	assertives informatives dissentives	congratulations thanks commemorations condolences disappointment satisfaction	urges requirements requests	predictives offers invitations promises threats

Since the speech act in our research is a Twitter post, which can consist of more than one sentence, along with the single speech acts we identified **combined** speech

acts which are 2-componental and 3-componental ones (*Table 1.2*). For example, a 2-componental speech act is a representative+commissive utterance

of Leonardo DiCaprio: “A new lizard species discovered in #Ecuador has been named after Nemonte Nenquimo, the indigenous activist, founder of @alianzaceibo @TIME 100 Most Influential People and @goldmanprize winner: https://www.tropicalherping.com/science/books/reptiles/anolis_nemonteae.html”, where the information about the new species in an informative speech act with some tags, hashtags, and a link attached is translated into an offer to learn more about this new species.

The example of a 3-componental speech act can be illustrated by Al Gore’s utterance combining an expressive (satisfaction), representative (informative), and commissive (offer) illocutionary acts in one tweet respectively (mind the underlined fragments): “I am inspired by each of the @ClimateReality Climate Justice for All Grant recipients! These 10 BIPOC-led organizations are doing incredible work in their communities. Learn more about these recipients and the grant program: https://climaterealityproject.org/climatejusticegrants...”

Additionally, numerous cases of reversed combined speech acts were found, where speech acts do not follow the order shown in the table, however may be varied to create stronger effect on the audience or deliver a more impressive message. Leonardo DiCaprio’s tweet demonstrates an example of a reversed 2-componental speech act: “Coral is a critical habitat & resource to fellow species. Unfortunately, half of the world’s coral reefs have been devastated by the industry. @rewild shares 2 ways to help them

recover: Establish Marine Protected Areas, Grow coral in nurseries and return them to damaged reefs”, where the first sentence is representative (informative), the word “*unfortunately*” is an expressive (condolence) utterance followed by a representative (informative) phrase “*shares 2 ways to help them recover...*”.

Table 1.2

Combined speech act types defined

COMBINED SPEECH ACTS	
2-componental	3-componental
Rep+Dir Rep+Com Rep+Exp Exp+Dir Exp+Rep Dir+Rep Com+Dir	Rep+Dir+Com Rep+Exp+Com Rep+Dir+Dec Rep+Exp+Rep Com+Rep+Com Com+Dir+Com Dir+Rep+Com Exp+Rep+Com Dec+Rep+Dir

At the next stage of our research, which was a quantitative analysis, we aimed to study the *proportion* of the single and combined speech acts of the public figures (Table 2). Thus, among 109 analysed utterances, 71 speech acts represented by 65,1% of the total number were single speech acts. As we can see in the table, this communication strategy is mostly favoured by Mark Ruffalo (82,9 % of his tweets) and Adrian Grenier (83,3 % respectively), while combined speech acts are favoured by Al Gore (61,5 % of his tweets) and Leonardo DiCaprio (54,0 % of tweets on environmental topics on his Twitter page).

Table 2

Single speech act types defined

	Single speech act types		Combined speech act types		TOTAL of speech act types	
	Num	%	Num	%	Num	%
Leonardo DiCaprio	16	45,7%	19	54,3%	35	100,0%
Jane Fonda	11	78,6%	3	21,4%	14	100,0%
Mark Ruffalo	34	82,9%	7	17,1%	41	100,0%
Al Gore	5	38,5%	8	61,5%	13	100,0%
Adrian Grenier	5	83,3%	1	16,7%	6	100,0%
TOTAL	71	65,1%	38	34,9%	109	100,0%

Furthermore, Twitter settings and interface allowed to define complex speech acts within the studied social media platform. Thus, the complex speech act is an uninterrupted chain of messages aimed to highlight a particular topic, creating a flow of single speech acts for digital storytelling effect.

Fig. 1 shows this example. It stands out from the rest of our data and is found only in Al Gore’s style of communication. His interaction with the followers slightly differs from the rest of the researched public figures’ modes in at least two major respects: he is the only one to use the thread of messages on Twitter, and not

to retweet without a comment. It might result from the nature of his profession.

The following stage of the research is aimed to identify the quantity of single speech acts used by each of the analysed public figures in their tweets. The calculation presented in Table 3 shows that the percentage of declarations dominates in the single speech acts of Adrian Grenier, Leonardo DiCaprio, and Jane Fonda and take 100 %, 93,8 % and 90,9 % respectively, while Al Gore uses no declarations within the studied period of June-August 2021. The table shows that representatives are used to shape the tweets by Al Gore (40,0 %) and Mark Ruffalo (14,7 %). Expressive

single speech acts are identified in the utterances of Al Gore (40,0 %) and Mark Ruffalo (8,8 %) only. Directives are represented by 4 posts of Mark Ruffalo which makes 11,8 % of his total tweets within the selected period. The examples of commissives are seen in Mark Ruffalo's post (2,9 %) and Al Gore's post (20,0 %). Thus, declarations make 71,8% of the posts on environmental topics uttered in the tweets of selected public figures.

Figure 1. Al Gore's thread of tweets (complex speech act)

The next step in our research was to define the combined speech acts of various types. As was mentioned above, any tweet could be a single speech act or consist of a combination of different speech acts, so we have also defined the latter ones, traced their nature, and analysed the most frequent of them to see the dynamics of the utterances' change.

The results obtained from the qualitative and quantitative analysis of combined speech acts in public figures' Twitter utterances are summarised in Table 4. The most frequent 2-componental combined speech act is a representative+directive one used in utterances of Mark Ruffalo (71,4 %), Al Gore (50,0 %), and Adrian Grenier (100,0 %), and taking up 26,3 % of all combined speech acts. What stands out in the table is that the second leading type is a representative + commissive one, used only in Leonardo DiCaprio's tweets that also accounts for 42,1 % of his combined speech acts totally as well as constitutes 21,1% of all chosen public figures' speech acts of this type.

The following 2-componental combination is a representative+expressive speech act which is not as frequent as the previous ones and is only used twice in general: by Leonardo DiCaprio (5,3 % of his combined speech acts) and by Al Gore (12,5 % of his combined speech acts). Al Gore's tweet on one of the pipeline's cancellation is a good illustration of this case: *"Byhalia Pipeline canceled! Congrats to @MemphisCAP_org & the community of SW Memphis who made their voices heard to stop this reckless, racist ripoff!"*. The first part contains a representative speech act introduced by an assertive statement 'Byhalia Pipeline canceled!' in combination with an expressive speech act of congratulation in its second part with the initial word 'congrats' showing it.

Table 3

Distribution of single speech act types in detail

	Dec		Rep		Exp		Dir		Com		Total	
	Num	%	Num	%	Num	%	Num	%	Num	%	Num	%
LeonardoDiCaprio	15	93,8%	1	6,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	16	100,0%
Jane Fonda	10	90,9%	1	9,1%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	11	100,0%
Mark Ruffalo	21	61,8%	5	14,7%	3	8,8%	4	11,8%	1	2,9%	34	100,0%
Al Gore	0	0,0%	2	40,0%	2	40,0%	0	0,0%	1	20,0%	5	100,0%
Adrian Grenier	5	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	5	100,0%
TOTAL	51	71,8%	9	12,7%	5	7,0%	4	5,6%	2	2,8%	71	100,0%

One more example of combined speech acts represented in the table is a 3-componental representative+directive+commissive speech act used by two public figures: Jane Fonda (33,3 % of her combined speech acts) and Leonardo DiCaprio (5,3 % of his combined speech acts). The remaining variations of 3-componental speech acts were mainly rare cases

and only used once by some of public figures under analysis (the same result is represented by the rest of combined speech acts, with the percentage shown in column 'Others' of Table 4). As can be seen from Table 1.2 (above), there were found 9 examples of combined speech acts with three components in the analyzed data.

Distribution of combined speech act types in detail

	Rep+Dir		Rep+Com		Rep+Exp		Rep+Dir+Com		Others		Total	
	Num	%	Num	%	Num	%	Num	%	Num	%	Num	%
Leonardo DiCaprio	0	0,0%	8	42,1%	1	5,3%	1	5,3%	9	47,4%	19	100,0%
Jane Fonda	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	33,3%	2	66,7%	3	100,0%
Mark Ruffalo	5	71,4%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	28,6%	7	100,0%
Al Gore	4	50,0%	0	0,0%	1	12,5%	0	0,0%	3	37,5%	8	100,0%
Adrian Grenier	1	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	100,0%
TOTAL	10	26,3%	8	21,1%	2	5,3%	2	5,3%	16	42,1%	38	100,0%

In this research we also analyzed the reactions to public figures' tweets to see what *perlocutionary effect* they might have had on the audience. Three types of reactions existing on Twitter were considered: *replies*, *quote tweets*, and *likes*. They are supposed to be representative of the addressees' reactions, with *likes* being the most illustrative in this case, because replies and quote tweets may contain both support and criticism, while likes are created "to show the appreciation for a Tweet" (Twitter Help Center, 2021). Beside that, *like* is the fastest response and the least 'energy-consuming' action of a social network user.

The current study found that there were almost the same environmental topics leading in all three types of responses (*replies*, *quote tweets*, and *likes*) thus being supported by the readers of each public figure's Twitter the most. As Fig. 2 demonstrates, the significant perlocutionary effect was produced by the following most *liked* topics:

- 'Climate Funding' (by Mark Ruffalo);
- 'Endangered/Rare Species' (by Leonardo DiCaprio);
- 'Line 3 Pipeline' (by Jane Fonda);
- 'Drought in America' (by Al Gore);
- '52Hz Whale' (by Adrian Grenier).

A possible explanation for this choice of topics might be that they all are close to the potential readers of the discussed public figures' tweets. Although not all of them are local (American), they still raise awareness of the issue and elicit response from conscious citizens of their country and the planet.

While studying this parameter, we have found that the single most striking observation to emerge from the data comparison was Al Gore's tweet on 'Climate change crisis' which superseded the 'Drought in America' topic from undisputed leaders of reader's responses in the category of quote tweets.

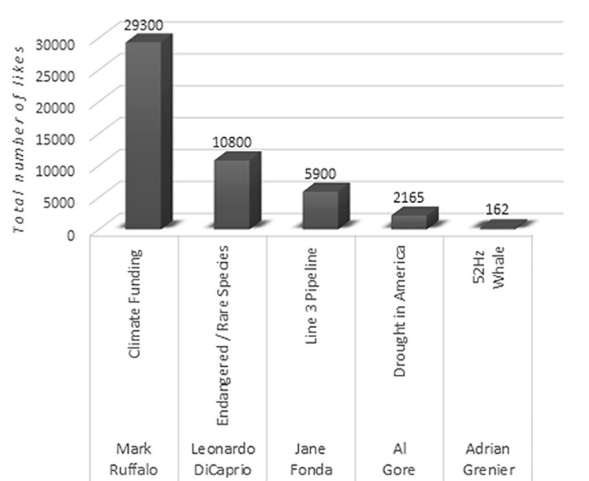

Figure 2. Audience likes count

Conclusions and Perspectives

The main goal of the current study was to research public figures utterances occurring in media discourse, particularly on Twitter, visualise their illocutionary force, and estimate perlocutionary effect. Thus, it was proven that public figures we studied prefer declarations among the single speech

acts. Nevertheless, representatives+directives as well as representatives+commissives are the most used two-component speech acts preferred by the public figures for delivering messages on environmental issues. Additionally, this study identified the meaning of a complex speech act within the framework of Twitter discourse.

The following limitations were found in the process of data analysis: noisiness of data (the corpus has to be compiled from the environmental topics exclusively, which may be ingrained into tweets covering some other issues), lack of environmental topics in media discourse studies.

This research does not cover all of the aspects of speech acts. It only focuses on the types

of the speech acts on environmental topics viewed from a pragmatic perspective. The question raised by this study can be examined from the multimodality approach. Since the perlocutionary effect was counted by the number of likes only, further work needs to be done to interpret the perlocutionary effect of retweets and quote tweets, and define how to estimate quote tweets with negative comments.

REFERENCES

1. Austin, J. L. (1962). *How to do Things with Words*. Cambridge: Harvard University Press [in English].
2. Berger, A. A. (2016). *Applied Discourse Analysis. Popular Culture, Media and Everyday life*. Palgrave Macmillan [in English].
3. Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. Bloomsbury Academic [in English].
4. Fraser, B. (1974). An Analysis of Vernacular Performative Verbs. In R. W. Shuy & C.-J. N. Bailey (Eds.) *Towards Tomorrow's Linguistics*. Washington D.C.: Georgetown University Press, 139–158 [in English].
5. Hodgkin, A. (2016). *Following Searle on Twitter: How Words Create Digital Institutions*. The University of Chicago Press [in English].
6. Li, J., Ritter, A., Cardie, C., Hovy, E. (2014, October 25). Major Life Event Extraction from Twitter Based on Congratulations/Condolences Speech Acts. *Association of Computation Linguistics*, 1997–2007 [in English].
7. Machin, D., Leeuwen, T. van (2007). *Global media Discourse. A critical introduction*. Routledge [in English].
8. Nemer, D. (2016). Celebrities Acting Up: a speech analysis in Tweets of famous people, *Scientific Research Publishing*, 5, 1–10 [in English].
9. O'Keeffe, A. (2006). *Investigating Media Discourse. Domains of Discourse*. Routledge [in English].
10. Ohmann, R. (1972). Instrumental Style: notes on the theory of Speech as Action. In Kachru, B. B. & Stahlke, H. F. (Eds.) *Current Trends in Stylistics*, Monograph Series, 2, Edmonton: Linguistic Research, 115–141 [in English].
11. Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press [in English].
12. Sidiq, A. J., Simatupang, E. C. M. (2019). Illocutionary Speech Acts on Tweets Posted by Public Figures: pragmatic study. *English Journal Literacy UTama*, 3(2), 132–141 [in English].
13. Thornborrow, J. (2015). *The Discourse of Public Participation Media. From Talk Show to Twitter*. Routledge [in English].
14. Thurlow, C., Mroczek, K. (Eds.). (2011). *Digital Discourse. Language in the New Media*. Oxford University Press [in English].
15. Twitter Help Center. [in English].
<https://help.twitter.com/en/using-twitter/liking-tweets-and-moments>.
16. Vosoughi, S., Roy, D. (2016). Tweet Acts: A Speech Act Classifier for Twitter [in English].
<https://arxiv.org/pdf/1605.05156.pdf>
17. Zappavigna, M. (2012.) *Discourse of Twitter and Social Media. How to Use Language to Create Affiliation on Web*. Bloomsbury Publishing. Continuum Discourse Series [in English].

Дата надходження статті до редакції: 06.09.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

DISCURSIVE PRESENTATION OF WOMEN IN THE 2001-2002 AND 2020-2021 MEDIA TEXTS: A CORPUS BASED ANALYSIS

Galyna Tsapro (corresponding author)

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-0748-7531

g.tsapro@kubg.edu.ua

Antonina Semeniuk

Lesya Ukrainka Volyn National University (Luts'k, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-4437-179X

semenyuk@vnu.edu.ua

This paper is devoted to a corpus based contrastive analysis of the lemma WOMEN in "The Economist" articles published in 2001–2002 and 2020–2021. Media discourse is seen as an influential tool which, on the one hand, reflects what is going on in the world, but on the other hand, influences people's views on different subjects whether they are political or economic ones forming some specific stereotypical images. Gender stereotypes impose certain behavioural models of men and women prescribing social roles as well as outlining their activities and choices in various social and professional fields. The media in its turn is a reflection of gender marked expectations imposed on both men and women by society.

The SketchEngine and LancsBox have been used to process the collocates with WOMEN concentrating mostly on the following ones: empower+WOMEN; encourage+WOMEN; help+WOMEN; WOMEN+take; young+WOMEN; WOMEN+and. The corpus analysis together with critical discourse analysis have been applied to interpret the obtained results with further comparative analysis. The study proves that the way how women are depicted in the news stories have changed greatly over the period of 20 years' time. The media discourse of recent years offers images when women are empowered, encouraged and helped. Women as active agents with the verb "take" are also depicted in the latest articles. The collocates showing WOMEN's connections are similar for both corpora, which are MEN and CHILDREN. The most frequently discussed topics of the years 2020–2021 touch upon education, career prospects, relationships, defending personal dignity, becoming more independent; while the media discourse of the beginning of 21st century mostly presents fields of education and work. Young women are shown in troublesome situations in 2001–2002 newspaper articles, whereas 2020–2021 young women demonstrate a confident position in society. The further research perspectives can deal with the study of Ukrainian media discourse, which will enable a contrastive analysis of WOMEN discursive representation in British and Ukrainian newspapers.

Key words: gender, WOMEN, corpus linguistics, media discourse, The Economist.

Цапро Г. Ю., Семенюк А. А.

Дискурсивна презентація WOMEN у медійних текстах 2001–2002 і 2020–2021 років: корпусний аналіз

Стаття присвячена корпусному контрастивному аналізу лєми WOMEN у статтях "The Economist", опублікованих у 2001–2002 та 2020–2021 роках. Медіадискурс розглядається як впливовий інструмент, який, з одного боку, відображає те, що відбувається у світі, а з іншого, впливає на погляди людей на різноманітні теми, зокрема політичні й економічні, формуючи певні стереотипні образи. Гендерні стереотипи нав'язують чоловікам та жінкам певні поведінкові моделі, визначаючи їхні соціальні ролі й окреслюючи діяльність та вибір у різних соціальних сферах. SketchEngine і LancsBox використовувались для обробки словосполучень із WOMEN, зосереджуючись переважно на словосполученнях: empower+WOMEN; encourage+WOMEN; help+WOMEN; WOMEN+take; young+WOMEN; WOMEN+and. Корпусний аналіз разом із критичним дискурс-аналізом залучено для інтерпретації отриманих результатів. Дослідження доводить, що зображення жінок у новинних текстах сильно змінилося за 20 років. Для медійного дискурсу останніх років притаманні образи жінок, що отримують нові можливості, заохочення та допомогу в суспільстві. У нещодавніх статтях описуються жінки як активні агенти з дієсловом "take". Спостерігаємо сталість колокантів, використовуваних на позначення зв'язків жінок WOMEN and MEN/CHILDREN, однакових як у 2001–2002 роках, так й у 2020–2021. До найобговорюваніших тем 2020–2021 років належать теми освіти, кар'єрних перспектив, взаємин, захисту особистої гідності, набуття більшої незалежності. Зауважимо, що медійні дискурси початку ХХІ сторіччя репрезентують переважно

галузі освіти та праці. У газетних статтях 2001–2002 років молоді жінки зображуються у доволі неприємних ситуаціях, тоді як молоді жінки 2020–2021 років демонструють впевнену суспільну позицію. Подальші дослідницькі перспективи можуть стосуватися вивчення українського медіадискурсу, що дасть змогу здійснити порівняльний аналіз дискурсивної репрезентації лем WOMEN / ЖІНКИ у британських та українських газетах.

Ключові слова: гендер, WOMEN, корпусна лінгвістика, медійний дискурс, *The Economist*.

Introduction

Media has always been of a great importance and its influence on how individuals' views and opinions have been formed, shaped and altered can hardly be questioned or denied. People all over the world despite their differences whether political, economic or religious are still under the constant power of media, which is so diverse nowadays in its forms and sources of information. That is why media discourse is an interdisciplinary subject, which is studied by a number of different sciences from linguistics and sociology to psychology and geography (Talbot, 2007). The term media discourse is seen as a broad one (O'Keeffe, 2006, p. 8) referring to ways how reality is reflected by various broadcasting companies or is represented through networks.

Not a long a time ago, gender issues revealing women's representation in society pictured a negative social construction of 'woman/women' and gender topics dealt mostly with discrimination based on the biological sex factor. These aspects were mirrored in the media discourse empathizing men's powerful social position: *"Men, and not women, may have recourse to specific topics, lexical style or rhetoric"* (Dijk, 1985, p. 136). Women were ignored by the serious media but when they were included in media content, their experiences and images were often stereotyped or distorted in the media discourse.

Carolyn M. Byerly (2012) in her study "The Geography of Women and Media Scholarship" reveals what is usually referred to as the 'women and media' with women occupying an inferior position not only in society but also in the news. She gives some insights about historical and current issues on the international arena. The beginning of her research goes to the 1970s when women started to object to certain imagery of women in advertisements. At the same time women's organizations were seeking to increase visibility in the news for women's political campaigns to achieve equality through legislative reforms related to rape and domestic violence, equal pay, job discrimination, and other civil rights. Women wanted their stories to be in the media. If the story is in the mainstream news it might succeed and thus women might attract society's attention to urgent gender issues.

Fighting existing gender portrayals has never been an easy task as changing people's thoughts about stereotypical men and women requires both time and effort. Social gender roles of men and women are

shaped in accordance with society's beliefs, values and expectations about individuals' roles ascribed basically on the biological sex division (Blackstone, 2003, p. 335). Gender stereotypes prescribe, limit and control men and women's activities in society outlining conventional types of behavior for men as more active members of society and women, on the contrary, more passive (Eisenchlas, 2013, p. 2). Thus, women even getting more rights still have a narrower choice than men while choosing a career (Eccles, 1986), often having to balance between 'work or family / work and family' (Pongrácz, 2006). Furthermore, boys and girls going through the process of socialization are forced to inherit their parents' social roles (Crespi, 2004), correspond to established images of masculinity or femininity, which can restrict their personal choices and deprive them of possibility of self-presentation, self-manifestation and, finally, of self-realization.

Fortunately, during the last decades some social transformations have been witnessed in society as a lot of issues connected with gender problems have undergone crucial changes, and the media have proved to be of great help in promoting and precipitating these changes.

The research outline

The aim of the research is to interpret how the image of women has changed in the in the media texts in 20 years' time, analyzing the lemma WOMEN in "The Economist" articles. The object of the study is the newspaper discourse containing the lemma WOMEN. The subject of the study is collocations with WOMEN in "The Economist" articles.

"The Economist" weekly magazine (The Economist a) published in 2001–2002 and 2020–2021 has been chosen as the material for the research.

"The Encyclopedia Britannica" defines "The Economist" as *one of the world's preeminent journals of its kind. It provides wide-ranging coverage of general news and particularly of international and political developments and prospects bearing on the world's economy. The publication is known for its social-libertarian slant...* (The Economist b). Thus, images created by this influential edition producing news stories, focusing on important events, on the one hand, mirror how women were and are perceived in society, on the other hand, media portrayals of women influence readers' concepts about accepted gender models.

Two corpora were created to carry out the research. The first corpus of 2001–2002 complies

Tony McEnery (2011, p. 2) points out that “*the corpus data we select to explore a research question must be well matched to that research question.*” The material has been chosen with an approximately 20-year gap as a lot of changes in society have happened during this time and consequently the image of women, questions raised by the media concerning women can have also changed.

been investigated and collocates with WOMEN have been extracted and interpreted with further comparative analysis.

The lemma WOMEN frequency is 1,338 (1.87) in 102 texts in the corpus of 2001–2002 years, and 1,275 (2.98) in 63 texts in the corpus of 2020–2021. The lemma seems to be more often used in recent years, in this way proving that news stories touch issues concerning women more often. The occurrence of the lemma WOMEN in the BE06 corpus (used as the reference corpus) is also pretty high — 4.67. It should be mentioned that the BE06 Corpus of British English presents 1million words of written, published English from various internet sources in 2003–2008. Though the BE06 does not include only newspaper texts, it still represents the tendency of women being written about.

Figure. 1. The occurrence of the lemma WOMEN in BE06 corpus

in the given n-gram from “The Economist” articles give a clear picture of social fields women were engaged into and how they were portrayed at the beginning of the 21st century.

Figure 2. Collocations with WOMEN
in 2001–2002 corpus

The main problems which were of a great importance in the media discourse are the following:

- relationship, marriage: *If marriage brings benefits to both men and women, it is even better for children* — the article concentrates on family issues and society's concerns about marriage, though women are mentioned in the text, they are not central figures there, which can be explained by the fact that marriages in fact involve both genders.

- work, salaries, retirement: *But within 40 years the burden will have to be borne by one worker alone, as the number of French men and women over 60... goes up from a fifth of the population to a third* — this exemplifies that problems of aging population are connected with both men and women. The syntactic structure presents the wide spread word combination when both sexes are mentioned and 'men' goes first, though the next example provides another position of 'women': *To place these restrictions on family-planning choices disempowers women and men and, crucially, undermines their efforts to extricate themselves from poverty* — the news story naming women is not about them but about

economic hardships. The article speaking about China emphasizes exactly what hazards women face: *Life for rural Chinese women can be dismal, often combining farm work, housework, abusive husbands or in-laws and forced sterilisation* — the first problems are likely to be common for women from almost all countries in the world whereas the last one mentioned is unique for the country in question.

Women prove not to be main topics of news stories, as well as geographic areas should be taken into consideration, as the mentioned above issues discussed in the 2001–2002 media discourse mostly concentrate on European countries, the US and Canada.

2020–2021. These years have witnessed a growing amount of women being in the news stories compared to the beginning of the 21st century. Several social spheres such as education, working possibilities (especially for women in Asia) are mostly discussed in the media discourse nowadays as well as traditional gender topics dealing with relationship, families, children. The given below n-grams show collocates extracted from "The Economist" demonstrating most frequent ones used in the newspaper discourse.

Figure 3. Collocations with WOMEN in 2020–2021 corpus

The general overview of modern articles sketches almost the same picture of social aspects women are involved into if compared to the years 2001–2002:

- relationship, marriage (e.g., *For decades South Korean women have had too few children to keep the population steady...; A series of campaigns and incentives to encourage women to have more children have not worked...;...so officials are instead making it easier for women to join and remain in the labour market, where they are underrepresented*);

- work, salaries, career prospects (e.g., *They (women) often choose jobs that allow more flexibility, and accept lower pay...; ...women take jobs with shorter commutes, to make time for their care responsibilities; ...estimated to explain 10–15 % of the gender pay gap*);

Speaking about women's wider possibilities to pursue a career, it actually leads to even more working hours for women fulfilling all social roles,

e.g., *If more women are working from home, they are more likely to do both work and chores.*

The new topics raised in the recent years are connected mostly with women's right in general, education, choice whether to get married and have children, health problems, e.g., *UNFPA mobilizes more than \$1 billion a year for programmes that protect the health and rights of women and girls. Our strategic plan focuses on three transformative results: to end preventable maternal deaths; end unmet need for family planning and end gender-based violence and harmful practices.*

So, we can see that the way women are represented in the media as well as and geographical diapason have been enlarged.

Contrastive analysis of WOMEN in 2001–2002 and 2020–2021

The comparative analysis enables to contrast two discursive images of WOMEN presented with 20-year time difference (see Table 1):

**Discursive portrait of WOMEN
in media discourse**

Collocations with WOMEN	2001–2002	2020–2021
	spheres concerned:	
empower+WOMEN	a conned financial pyramid	<ul style="list-style-type: none"> • education • training • earnings
encourage+WOMEN	<ul style="list-style-type: none"> • education • healthy relationship 	<ul style="list-style-type: none"> • defending their dignity • standing up for their rights • being forced to do smth against their will
help+WOMEN	_____	<ul style="list-style-type: none"> • coming back to work 1) after having a child 2) during pandemic turmoil • getting a more independent position • psychological help • financial state help • access to education
WOMEN+take	committing suicide	being an active participant in social life
young+WOMEN	unfavorable position in society	confident position in society
WOMEN+and	<ul style="list-style-type: none"> • men and women, women and child/children • exceptional cases 	

Though the collocation “empower+WOMEN” is not numerous in the two corpora, it still can demonstrate what kind of power women are supposedly given in society. Interestingly, in the 2001–2002 newspaper texts this collocates actually was used to describe a financial pyramid with a resonant name “Women Empowering Women”, e.g., *In fact, Britain’s women are being seduced into the oldest economic experience of all: being conned. “Women Empowering Women” is a pyramid scheme, which requires people to hand over money in the hope of seeing their cash multiply when new suckers are recruited.*

Thus, at the beginning of the 21st century there were no news stories about women being given more power in any social sphere. Whereas, during the years of 2020–2021 the newspaper articles have marked some social changes enabling women to get a more powerful position in society. The given examples mostly concern Asian and Latin American countries, e.g., *The residents of her village were mostly women and children. Their men had gone: killed, away fighting, or working in some other land. This gave her a fine chance to empower women, and she set to it. She knew how little they counted in Somali society, where boys were kings; Education seems a promising avenue. In the long run, it empowers women and makes them less vulnerable to abuse. But in the short run, it does not always help; Yet if it is combined with training for women, for example in traditionally female areas like children’s health, this can both empower women and soothe male worries about loss of financial control.*

The analysis of the collocation “help+WOMEN” presupposes to observe how women are helped, by whom and in what kind of social spheres. It turns out that this collocates is not present in the media

discourse of 2001–2002. Whereas, in the recent years we can observe geographical diversity together with variety of different spheres where women are offered to get help, e.g., *Kazakhstan’s foreign ministry says it helps about two women a week to escape from prostitution and return home; France is enjoying un mini baby boom. It is now fashionable for couples to have three or four children. ...wonderful kindergartens, financial aid for families, amenable school timetables and shorter working weeks that help women to keep their jobs and raise children at the same time; The expansion in Canadian education and health care has helped women, who are most of the workforce in those sectors. Mothers, who were likelier than others to stop work during the pandemic, returned when schools and day-care centres fully reopened in September; Even in Kabul, where women’s lot is probably the best in the country, girls are often harassed on their way to school. Medica Mondiale is helping women to improve their feeling of independence by learning to drive; Others have set up networks to help women during the epidemic, such as “Vaccines Against Domestic Violence”: because “the door can block covid-19, but it cannot block another virus: domestic violence”.*

The collocates “encourage+WOMEN” is probably the most provocative one as it actually reflects what actions women are urged to take. For the years 2001–2002 the occurrence is very low, dealing mostly with promoting education and healthy relationships, e.g., *The UAE encourages education, and more and more women are enrolling for college and university. Yet custom encourages women to marry young, often to a cousin. At one and the same time, the Emirates wants girls to follow the traditions of their parents and*

the country to have the benefit of educated women; An explicit radio programme called "Straight Talk" encouraged women to protect themselves by taking responsibility for their health and their relations with men.

This collocate in the 2020–2021 years is more frequent. The most of recent cases with "encourage" call women to stand up for their rights in different aspects of social life, e.g., *To encourage more women to come forward, their cases should be dealt with more sensitively. In Britain nearly half of women who report rape now pull out during investigations, in part because they find the process so unpleasant; In 2015 officials in Purwakarta, a county in West Java, announced that unmarried couples caught together after 9pm would be required to marry or break up. Mr Ode would surely approve. His organisation, which encourages women to defer to their male relatives and refrain from arousing male lust, has come under heavy criticism from feminists; Joint taxation of married couples, free co-insurance for spouses and tax breaks for "mini jobs", or low-hours contracts, probably did little to encourage women in the west to up their hours, and put those in the east off full-time work.*

The collocate "encourage+WOMEN" can also demonstrate how women are forced to take actions against their will. Such examples usually concern Asian societies, e.g., *Mr Kim says that everyone taking leave can come back to the same job at the end of it — a legal requirement which companies in South Korea have tended to flout, in practice encouraging women to quit once they get pregnant.*

Women as active agents are presented through the collocate "WOMEN+take". The verbal portraits of women at the beginning of the 21st century almost do not give such collocations except few examples which describe tragic situation connected with financial crisis in China, e.g., *People kill themselves everywhere in the world, but in China, unlike anywhere else, more women take their own lives than men. According to the WHO, suicide is now a leading cause of death for young women in rural China.*

The pictures of recent years present women as active participants in different societies, e.g., *It is part of a Latin American wave. Last year, after police abused women who took part in demonstrations against inequality, price rises and election-rigging in several countries, women held protests against sexism; "Promising Young Woman" is the latest in a spate of recent films, plays and television series that depict women taking revenge for wrongs committed against them.*

The collocate "WOMEN+and" is a stable one for both corpora, which is not surprising as personal relationship of women have remained almost

the same through the long run of history — men, children, family. However, both corpora include some exceptional examples when women are separated as a specific class together with representatives of minorities or religious/aging groups or non-whites, e.g., *Women and blacks were not admitted as members until the early 1990s. "It was not my space," says Ms Thompson; They were already unpopular for harbouring the world's most-wanted terrorist, Osama bin Laden, who may have masterminded bomb attacks on American targets, and for their abysmal treatment of women and non-Muslims; Then the crisis waned and the picture drastically improved. Unemployment has fallen by 40%, from more than 26m in the EU to just shy of 16m. Remarkably, the recovery has taken place even as more women and older people entered the workforce.*

The collocate "young +WOMEN" is of the special interest as it mirrors not possibilities for women in society but simultaneously reflects what kinds of changes societies have undergone offering young women decent choices.

The 2001–2002 media discourse present unfavourable position of young women mostly speaking about troublesome aspects of some societies, e.g., *What does flood through the province is a river of young women from Moldova, Romania, Bulgaria and Ukraine, lured by offers of fictitious jobs in Western Europe and then sold into sex-slavery; Young women reared to believe that a career is their birth right have done better in the job market than the marriage market; Democrats said they would give more cash to crisis centres and support groups for young women seeking to avoid arranged marriages or to leave violent partners.*

The latest issues demonstrate the confident position of young women in many countries, e.g., *Indeed in much of the rich world the share of young women with a college degree is now above that of men; Ms Kim says she only realised she had not been at fault when she met Yang Ji-hye, a bubbly 22-year-old who heads up a group of young women battling sexism in schools; Young women are far more vocal than previous generations in challenging the conservative social mores that hold them back.*

Conclusion

Summing up, it is necessary to mention that the offered study has proved that significant changes are seen in the media discourse presenting women in society. Hopefully, more changes will be presented in recent years ahead.

Further research can address women's representation in Ukrainian media discourse with comparative analysis with the results obtained in the given paper.

REFERENCES

1. Blackstone, A. M. (2003). Gender Roles and Society. In: J. R. Miller, R. M. Lerner, L. B. Schiamberg (Eds.) *An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 335–338 [in English].
2. Brezina, V., Weill-Tessier, P., & McEnery, A. (2020). #LancsBox v. 5.x. [software]. [in English]. <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox>
3. Byerly, C. M. (2012). The Geography of Women and Media Scholarship. In: K. Ross (Ed.) *The Handbook of Gender, Sex, and Media*. John Wiley & Sons Ltd, 3–20 [in English].
4. Crespi, I. (2004) Socialization and Gender Roles within the Family: A study on adolescents and their parents in Great Britain. *MCFA Annals*, 3, 1–8 [in English].
5. Eccles, J. (1986). Gender-Roles and Women's Achievement. *Educational Researcher*, 15 (6), 15–19 [in English]. <http://www.jstor.org/stable/1175495>
6. Eisenclas, S. A. (2013). Gender Roles and Expectations: Any Changes Online? *Sage Open*, 3 (4), 1–13 [in English].
7. Fuster-Márquez, M., & Almela, M. (2018). Words, Corpus and Back to Words: From Language to Discourse. *Quaderns de Filologia - Estudis Lingüístics*. 22, 9–12 [in English].
8. Mautner, G. (2010). Checks and Balances. How corpus linguistics can contribute to CDA. In: R. Wodak, M. Meyer, (Eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis*, London, Sage, 122–143 [in English].
9. McEnery, T., & Hardie, A. (2011). *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. Cambridge University Press, 1–25 [in English].
10. O'Keeffe, A. (2006). *Investigating Media Discourse*. Routledge [in English].
11. Pongrácz, M. (2006). Opinions on Gender Roles. In: I. Nagy, M. Pongrácz, I. G. Tóth (Eds.) *Changing Roles: Report on the Situation of Women and Men in Hungary 2005*. Budapest: TÁRKI Social Research Institute, 71–84 [in English].
12. Ryan, F. (2018). From Blair's Babes to TV Ladettes, the 2000s Was the Emperor's New Clothes Era of Feminism [in English]. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2018/jan/31/2000s-frances-ryan-illusion-equality-achieved-ladette>
13. Sketch Engine. [in English]. <https://www.sketchengine.eu/>
14. Talbot, M. (2007). *Media Discourse Representation and Interaction*, Edinburg: Edinburg University Press [in English].
15. The BE06 Corpus. [in English]. <https://cqpweb.lancs.ac.uk/>
16. The Economist. (a) [in English]. <https://www.economist.com/>
17. The Economist. (b) [in English]. <https://www.britannica.com/topic/The-Economist>
18. Van Dijk, T. A. (1995). Ideological Discourse Analysis. In E. Ventola & A. Solin (Eds.). *Interdisciplinary Approaches to Discourse Analysis*. The New Courant. 4. University of Helsinki, Department of English, 135–161 [in English].

Дата надходження статті до редакції: 05.09.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2021.169>

УДК 821.111.09

«НАЙГЛИБШІ ГЛИБИНИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ»: ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ МОТИВИ В РОМАНІ КОРМАКА МАККАРТІ «ДОРОГА»

Качур І. І.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

i.kachur@kubg.edu.ua

ORCID: 0000-0003-4110-5629

У статті розглядається реалізація основних принципів екзистенціалізму на матеріалі роману Кормака Маккарті «Дорога». Авторка доводить, що ця філософська течія, основою якої є вчення про буття та людську екзистенцію, мала суттєвий вплив на формування світової літератури та виникнення однойменного літературного напрямку. Твори американського письменника Кормака Маккарті відрізняються філософським спрямуванням та широкою тематикою. Зокрема, у пошуку відповідей на онтологічні питання автор звертається до тем життя та смерті, свободи, стосунків батьків і дітей, людини й природи. Постапокаліптичний роман «Дорога», який приніс митцю світову славу, можна назвати вершиною його письменницької майстерності, оскільки твір ідейно-тематично, композиційно та стилістично уособлює традиційні риси всієї творчості Маккарті. Нечисленна персонифікація роману дає змогу сконцентрувати увагу читача на філософському підмурівку роману. Так, автор піднімає та намагається знайти відповіді на ключові питання сенсу та мети людського існування. Це дає змогу виділити значну кількість екзистенційних мотивів, зокрема: абсурдність буття, безнадія, страх, свобода, відчуження, індивідуальність і інші. Мотив абсурдності проявляється у зображенні майже повністю непридатного для життя світу, в якому панують жорстокість та смерть. Персонажі — позбавлені будь-яких ілюзій, розчаровані в житті, особливо старше покоління, намагаються просто вижити та зберегти свою індивідуальність. Головних героїв постійно переслідують страх голодної чи насильницької смерті, втрати людяності й надії на краще майбутнє. Проте страх звільняє їх від умовностей і законів ворожого світу, надає сенсу існуванню.

Ключові слова: екзистенціалізм, Кормак Маккарті, екзистенційні мотиви, американська література, постапокаліптичний роман, топос дороги.

Iryna Kachur

“The Deepest Depths of Human Life”: Existential Motifs in the Novel “The Road” by Cormac McCarthy

The implementation of the basic principles of existentialism in Cormac McCarthy's novel “The Road” is studied in the article. The author states that this philosophical movement, which explores the problem of human existence, had a significant impact on the formation of world literature and origin of a new literary movement that bears the very same name. The works of American writer Cormac McCarthy are philosophical in nature and cover a great variety of themes such as life and death, freedom, relationship between parents and children, man and nature. The post-apocalyptic novel “The Road”, which brought the author worldwide fame, is considered the pinnacle of his writing skills, as it thematically, compositionally, and stylistically embodies the traditional features of McCarthy's works. It does not have a large number of characters, which allows readers to pay more attention to the philosophical idea of the novel. The author tries to find answers to the essential questions of meaning and purpose of human existence, which makes it possible to identify a significant number of existential motifs, such as absurdity, forlornness, fear, freedom, alienation, individuality, and so on. The motif of absurdity is manifested through the depiction of an almost completely uninhabitable world, in which cruelty and death prevail. The personages of the novel are devoid of illusions and disappointed in life, especially the older generation; so they just try to survive.

and keep their individuality. The main characters have a dreadful fear of starvation or violent death, and they are also afraid of losing humanity and hope for a better future. Therefore, fear frees them from the conventions and laws of the hostile world and gives meaning to their existence.

Key words: *existentialism, Cormac McCarthy, existential themes, American literature, post-apocalyptic novel, topos of road.*

Вступ. Екзистенціалізм як нова течія філософії виник наприкінці XIX — початку XX ст., проте над питаннями людського існування та сенсу буття задумувалися ще античні філософи, такі як Сократ, Платон, Арістотель. Хоча в їхніх працях саме поняття «екзистенції» ще не набуло значення філософського концепту, яке отримало завдяки роботам С. К'єркегора, К. Ясперса, М. Гайдеггера та ін. (Stralen, 2005, р. 27). Втім, не лише філософів цікавили онтологічні питання; проблеми людської екзистенції завжди привертали увагу майстрів слова. Одним із таких митців є Корма Маккарті, володар Пулітцерівської премії і видатна постать в американській літературі. Автор низки романів, кількох новел і п'єс досяг визнання завдяки своєму неординарному погляду на світ, що змушує читача задуматися над «найглибшими глибинами людського буття» (Денисова, 2014, с. 221), вічними питанням сенсу нашого існування, життєвого призначення та мети. Письменник не ідеалізує життя, а тяжіє до зображення найжахливіших його сторін. Страх і відчай, пошук своєї індивідуальності та місця у світі є одними з багатьох тем, які митець намагається розкрити у своїх творах. Незважаючи на значний внесок у світову літературу, творчість Кормака Маккарті мало досліджена в Україні, жоден з його творів ще не має українського перекладу. Універсальність життєвих реалій, змодельованих Маккарті у романах, актуальна для ситуації пошуку Україною свого місця на геополітичній карті світу та відстоювання права на своє власне існування.

Оскільки в українській науці про літературу дослідники вивчали роман «Дорога» Кормака Маккарті (В. Діброва, А. Лімборська, О. Нагачевська, Ю. Павленко) переважно поза філософськими вимірами екзистенціалізму, **мета статті** полягає у виявленні екзистенційних мотивів у найвідомішому творі американського письменника. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: 1) уточнити поняття екзистенційного мотиву в художній літературі; 2) розкрити особливості персоносфери роману Маккарті у розрізі філософії екзистенціалізму; 3) проаналізувати жанрову приналежність твору (дистопія, антиутопія, постапокаліптичний роман) як таку, що найвіддаліше корелює з проблемами екзистенціалізму; 4) виокремити екзистенційні мотиви у тексті роману відповідно до розроблених моделей (Т. Флінн, К. Панз і Г. Гейл) і проаналізованої змістоформи маккартівського твору; 5)

охарактеризувати художні прийоми вираження топосу дороги та його символіки (надія, свобода, розвиток, життя) в романі «Дорога».

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Дослідженням та розробкою принципів екзистенціалізму як напрямку у філософії займалися С. К'єркегор (розвинув центральні екзистенційні теми з точки зору теології), К. Ясперс (в «Екзистенціальній філософії» (1938) охарактеризував екзистенціалізм та його основні поняття), Ф. Ніцше (надав екзистенціалізму оптимізму і заперечив існування бога у праці «Весела наука» (1882)), М. Гайдеггер (у роботі «Буття і час» (1927) проаналізував фундаментальні питання онтології). Значний внесок у розвиток екзистенціалізму як літературної течії внесли Ж.-П. Сартр (у книзі «Буття та ніщо» (1943) проаналізував ключові екзистенційні теми, які були художньо відображені в наступних його роботах), С. де Бовуар (розглянула екзистенціалізм крізь призму фемінізму, зокрема у праці «Друга стаття» (1949)), А. Камю (досліджував основні екзистенційні теми, особливу увагу приділяв мотиву абсурдності буття). В їхніх художніх творах були реалізовані принципи екзистенціалізму, які ми можемо прослідкувати і в романах Маккарті. Вивченню творчості Кормака Маккарті присвячені роботи Г. Блума («Cormac McCarthy» (2009), в якій подається ґрунтовний аналіз творів письменника), С. Фрая («Understanding Cormac McCarthy» (2012), де досліджується життя та творчий шлях автора), Д. Люс («Reading the World: Cormac McCarthy's Tennessee Period» (2009), в якій розглядається історичний та філософський контекст ранніх робіт митця), М. Крюса («Books Are Made Out of Books: A Guide to Cormac McCarthy's Literary Influences» (2017), де аналізується вплив письменників та мислителів, на яких Маккарті посиляється у своїх роботах).

Методологія дослідження. Під час дослідження роману «Дорога» були використані методи ретельного прочитання (close reading) та екзистенціалістська концепція. Метод ретельного прочитання, який ґрунтується на вдумливому і критичному аналізі тексту, дав змогу розкрити та охарактеризувати теми, ідеї, систему образів, стилістичні та семантичні особливості твору. Екзистенціалістська концепція дала змогу проаналізувати роман з точки зору філософії екзистенціалізму та виявити ключові екзистенційні мотиви.

Результати дослідження та обговорення.

Термін «екзистенціалізм», як зазначено у рукописах С. де Бовуар та М. Мерлоу-Понті, з'явився у 1943 році завдяки французькому філософу Г. Марселю, який цим словом назвав групу філософів, одним із представників якої був теоретик екзистенціалізму в літературі Ж.-П. Сартр (Stralen, 2005, р. 24). Відсутність наразі чіткого визначення поняття дає змогу філософам і гуманітаріям загалом трактувати цей термін по-різному. Так, С. К'єркегор, данський християнський мислитель, визначив «екзистенцію» як внутрішнє буття людини, яке поступово переходить у зовнішнє (Kierkegaard, 1951–1962; Вінквіст і Тейлор, 2003, с. 192). Ф. Ніцше схилявся до думки, що світ по своїй суті є безглуздом і тому людина має сама надати йому цінності та сенсу своєму існуванню (Ніцше, 2013; Panza, & Gale, 2009, р. 18). Таким чином, індивід є вільним у виборі свого способу життя, тобто сам є творцем своєї долі.

Екзистенціалісти розмежовують поняття «буття» та «існування» (екзистенція): перше належить до навколишнього та соціального світу, а друге — до внутрішнього життя людини, її індивідуального «я». За К. Ясперсом, екзистенція є основою буття, яку можна зрозуміти завдяки переживанням (Ясперс, 2000, с. 82). В працях С. К'єркегора термін «існування» перейшов від кількісного визначення до якісної категорії: існувати — не просто «бути тут», але «бути тут з певною метою», конкретне існування суб'єкта. Тобто людина розглядається як істота, яка потрапила в певну ситуацію і має знайти першопричини та сенс свого існування (Stralen, 2005, р. 27). Спочатку філософія екзистенціалізму була тісно пов'язана з богом, який виступає як вища сила, що володіє таємницями буття, проте згодом роль бога в розумінні людиною свого призначення нівелюється. Значного розвитку набувають атеїстичні теорії. Так, у німецького філософа М. Гайдеггера бог набуває значення трансцендентального, безмежного (Stralen, 2005, р. 29). Інакше кажучи, людина живе у світі, де релігійна надія померла, а тому вона приречена на життя без вищого сенсу і благодаті. З точки зору Ж.-П. Сартра, А. Камю та інших атеїстичних екзистенціалістів, це означає, що людина покинута, безпорадна, бо ні в собі, ні зовні їй нема на що опертися, у неї немає і не може бути ніякого виправдання. В результаті, якщо існування передує сутності, то самою лише людською природою не можна нічого пояснити. Турбота, страх, тривога, совість, рішучість й інші модули людської екзистенції визначаються тільки через ніщо — смерть, вони є, по суті, різними способами зіткнення з ніщо; руху до нього або втечі від нього кожної людини (Грехнев, 1997, с. 145).

Значну роль у філософії екзистенціалізму відіграє свобода. Для К. Ясперса вона тісно пов'язана з існуванням, тобто можливістю вибору свого

місця у світі. Спосіб життя, який обмежується лише «перебуванням тут», тобто, по суті, є обмеженням людської волі, філософ визначає як «міфічний напівсон». Проте екзистенціаліст також вважає, що у загрозливих для життя ситуаціях людина прокидається від сну і починає прагнути наповнити своє існування значенням (Stralen, 2005, р. 29). Ж.-П. Сартр зазначає, що людина первісно собою нічого не являє, є лише існування, а свою сутність вона досягає через свободу. Відповідно до цього принципу, людина у свободі творить саму себе (Смілик, 2016, с. 31). Таким чином, філософ говорить, що всі люди вільні, оскільки неможливо вилучити свободу зі свідомості. Він вважає, що свобода абсолютна й існує у формі дії та діяльності. Тож можна сказати, що свобода в екзистенціалізмі включає в себе дві умови: можливість вибору людиною самої цілі (свобода волі) та здатність досягти поставленої цілі (свобода дій). Важливе значення відіграє вибір як можливість людини вибирати саму себе та нести відповідальність за свій вибір (Грехнев, 1997, с. 152). Тож свобода, або хоча б її ілюзія, є невід'ємною частиною людського існування.

В рамках філософської думки США Т. Флінн вбачає суть екзистенціалізму в 5 основних постулатах.

- Існування (екзистенція) передує сутності (есенції). Те чим є людина (її суть) залежить від її виборів (її існування), а не навпаки. Сутність — це не фатум, адже людина сама виступає творцем своєї долі.
- Час відіграє важливу роль. По своїй природі людина залежить від часу. На відміну від годинникового, який можна виміряти, людський час є якісним: «потім», «вже», «тепер» відрізняються одне від одного значенням та цінністю.
- Гуманізм. Екзистенціалізм — це людиноцентристська філософія, яка концентрує свою у вагу на пошуку людиною, яка перебуває під соціальним та економічним тиском масового суспільства поверховості й конформізму, своєї ідентичності та сенсу життя.
- Свобода та відповідальність. Екзистенціалізм — це філософія свободи, основою якої є теза, що людина може подивитися на своє життя з боку та обдумати свої вчинки. У цьому значенні людина завжди є чимось більшим. Але вона має бути настільки відповідальною, наскільки є вільною.
- Етичні міркування мають першорядне значення. Хоча кожен філософ-екзистенціаліст розуміє етику так само, як і свободу, по-різному, проте основною метою є залучення людини до дослідження справедливості свого життя та суспільства в цілому (Flynn, 2009, р. 11).

Тож в екзистенціалізмі «буття» означає існування певним чином, тобто існування, яке стосується фундаментальних питань життя та вимог, які воно висуває. Тільки від людини залежить, яким буде її життя (Stralen, 2005, р. 31). Отже, екзистенціалізм концентрується на природі людського існування, його цінності та значенні.

У художній літературі питання екзистенціалізму набувають розвитку в повоєнні періоди. Після Другої світової війни існування починають розуміти як похмуре життя без ілюзій (Stralen, 2005, р. 31). Письменники все частіше намагаються знайти відповіді на вічні питання та віднайти сенс людського життя в абсурдному повоєнному світі, як, наприклад, у романі А. Камю «Чума» (1947).

У відомому циклі есе «Що таке література?», опублікованому 1948 року, Ж.-П. Сартр увів поняття «ідейної літератури», яка ґрунтується на тому, що письменництво є відповідальною діяльністю, причому ця відповідальність має бути відображена в змісті, а не лише у формі твору (Сартр, 2000; Flynn, 2009, pp. 16–17). Таким чином, екзистенціалізм розвиває соціальну свідомість та переконання, що зображальне мистецтво, принаймні література, повинно бути соціально та політично спрямованим (Flynn, 2009, р. 18). Крім того, повоєнна література відкидає будь-який інтерес до класичного типу створення психологічних образів і віддає перевагу зображенню таких ситуацій, в яких показується утвердження людської свободи. У своїх творах письменники значну роль відводять міфу, а формування соціальної відповідальності набуває першочергового значення. Обов'язок письменника — служити суспільству та змінювати його (Barnes, 1959, р. 15).

Більше того, письменники-екзистенціалісти відкидають не лише традиційні релігійні системи, які пропонують готові відповіді, а навіть існування будь-яких остаточних відповідей. Вони наполягають, що навіть якщо бог існує, то все одно сенс життя та те, як його прожити, залишаються відкритими питаннями, на які кожен повинен знайти відповіді сам (Panza, & Gale, 2009, р. 1). А. Камю говорить, що провідним питанням філософії є самогубство й чи життя варте того, щоб жити (Камю, 2015, с. 4). Саме ці мотиви домінують в його глибоко філософському творі «Сторонній» (1942), який належить до зразків літератури екзистенціалізму. Значна роль в екзистенційних творах відводиться мотивам абсурдності буття, відчаю, страху, визначенню та самоусвідомленню свого призначення, розчаруванню в суспільстві. Все це пов'язано з наслідками революцій, воєн і тоталітарних режимів, жертвами яких стали мільйони людей (Стороженко, 2012, с. 64).

Найвдалішу добірку основних екзистенційних мотивів у філософських та літературних творах

запропонували К. Панз і Г. Гейл, на яку ми спиратимемося надалі.

— Абсурдність. Для екзистенціалістів життя абсурдне. Воно не має ні сенсу, ні значення, ні кінцевої мети, але людині воно потрібне, щоб знайти сенс, значення та мету.

— Відчуження. Людина відчуває, що вона живе не своїм життям і не належить до цього світу.

— Тривога або страх. Відчуття неспокою, яке виникає, коли людина усвідомлює, що життя абсурдне.

— Безнадія. Відчуття самотності й розуміння того, що ніхто не допоможе надати сенсу твоєму існуванню.

— Відповідальність. Кожен несе за щось відповідальність. Неможливо отримати путівник по життю, тож людина сама має взяти на себе відповідальність, щоб пройти цей шлях та знайти сенс свого життя.

— Автентичність. Людям потрібна справжність — вони хочуть жити так, щоб те, ким вони є, гармоніювало зі світом, в якому вони живуть.

— Індивідуальність та свобода. Важливою частиною розвитку справжнього життя, яке приносить задоволення, є індивідуальність. Наука чи системи, які намагаються приховати абсурдність життя, часто відбирають людську індивідуальність та свободу.

— Запал та усвідомлення свого призначення. Ще одним важливим аспектом справжнього життя є сама тяга до життя, а не пасивного існування, яка теж перебуває під тиском тих самих сил, що й індивідуальність.

— Смерть. Це кінцевий зміст усіх людських дій і важливе джерело абсурдності життя (Panza & Gale, 2009, р. 12).

Наявність цих мотивів можна прослідкувати у творчості Маккарті, зокрема у романі «Дорога», написаному в 2006 р. та екранізованому в 2010 р. Саме цей твір приніс письменнику світову славу та Пулітцерівську премію в 2007 році. Особливістю роману (як й інших прозових творів письменника) є відсутність поділу на розділи, спрощена стилістика, майже повна відмова від розділових знаків. Часопростір твору характеризується відсутністю минулого та майбутнього, є лише похмуре існування тут і зараз (Діброва, 2014, с. 279). Час — це безперервний хід по колу, у якому кожен день нагадує попередній і змінюються лише ніч (непроглядний морок) та день (сірі сутінки). Незважаючи на те, що в романі «Дорога» можна прослідкувати риси антиутопії, а саме: зображення суспільства, в якому домінує насильство, а роль особистості знецінюється; роман належить до жанру постапокаліпсису, оскільки події в творі відбуваються після краху цивілізації, коли внаслідок катастрофи майже все живе було знищено, а людство було приречене

на виживання. Крім того, Маккарті використовує у своєму тексті елементи неоготики, що передовсім передаються моторошністю картин природи, страхом людини перед втратою своєї індивідуальності, зверненням до аналізу патологічних станів, зокрема сновидінь. Головні герої, батько і син, перебувають у ворожому середовищі й змушені боротися за власне існування та збереження людської ідентичності (Лімборська, 2018, с. 144).

Сюжет роману розгортається у світі, зруйнованому невідомою катастрофою, в якому не залишилося нічого, крім обгорілих дерев, забруднених річок, зруйнованих міст та попелу, який покриває все довкола. Протагоністи рухаються спустошеною країною на південь. Вони втікають від холодів, що насуваються із-за гір, та голоду. Щоб не наражатися на небезпеку, персонажі намагаються уникати зустрічі з іншими, адже у світі, де майже все живе було знищене, людяність теж втратила свою цінність — процвітає канібалізм (McCarthy, 2006, р. 52, р. 80, р. 145), рабство (McCarthy, 2006, р. 66), проституція (McCarthy, 2006, р. 66). Їхній шлях повний небезпек, неочікуваних ситуацій та труднощів, які постійно випробовують їхню стійкість та волю.

В романі майже повністю відсутні власні імена, їх не мають і батько з сином. В такий спосіб автор формує універсальні, майже архетипові образи, подібні до дійових осіб середньовічних мораліте, наприклад як у тексті *"Everyman"* (1509–1519), а також наголошує на тому, що з крахом цивілізації людські інститути теж втрачають свою цінність. Один із персонажів так виправдовує свою відмову назвати справжнє ім'я: *"I don't want anybody talking about me... I mean you could talk about me maybe. But nobody could say that it was me. I could be anybody. I think in times like these the less said the better"* (McCarthy, 2006, р. 125). Там не важливо хто ти, адже кінець все одно для всіх один.

Перший екзистенційний мотив, абсурдність буття, проявляється в безглуздісті й порожнечі світу, в якому опинилися герої: *"Where all was burnt to ash before them no fires were to be had and the nights were long and dark and cold beyond anything they'd yet encountered"* (McCarthy, 2006, р. 11). Батька з сином оточує вороже середовище, яке більше нагадує моторошний сон, ніж дійсність, все в ньому позбавлено сенсу: *"...he saw for a brief moment the absolute truth of the world. The cold relentless circling of the intestate earth. Darkness implacable. ... The crushing black vacuum of the universe"* (McCarthy, 2006, р. 94). Тобто, життя у Маккарті порівнюється з холодом, циклічністю і бездонною темрявою космосу.

Мотиви відчуження та автентичності реалізовані в образі батька, якому постійно сниться світ, до якого він колись належав, який і досі залишається справжнім для нього: *"Rich dreams*

now which he was loathe to wake from. Things no longer known in the world" (McCarthy, 2006, р. 95). Ностальгія за втраченим проявляється в спогадах про дитячі роки та дружину, про суспільство, частиною якого він був, про життя, якого в нього вже не може бути: *"...he thought about his life but there was no life to think about..."* (McCarthy, 2006, р. 173). І тому для сина, який народився в постапокаліптичному світі, батько постає втіленням давно втрачених цінностей: *"...to the boy he was himself an alien. A being from a planet that no longer existed"* (McCarthy, 2006, р. 111). Для хлопчика ця моторошна реальність — єдиний світ, який він знає, тому для батька він теж є, ніби чужинцем, якого важко зрозуміти. Незважаючи на те, що батько та син належать до різних світів, вони багато значать один для одного: *"... each the other's world entire"* (McCarthy, 2006, р. 6).

Мотиви тривоги та страху, які є невід'ємною частиною абсурдного буття, теж знайшли своє відображення у творі. Головні герої мають постійно турбуватися про їжу та одяг заради виживання: *"Mostly he worried about their shoes. That and food. Always food"* (McCarthy, 2006, р. 13). Адже, саме ці прості речі є тим ресурсом, за який іде запекла боротьба. Тому люди бояться одне одного й намагаються уникати, як і батько та син, які завжди насторожі, навіть щодо власного відображення: *"They came upon themselves in a mirror and he almost raised the pistol"* (McCarthy, 2006, р. 95). Особливе місце займає страх смерті, який перегукується з мотивом смерті. Людина завжди боїться померти, але для батька найгірше — побачити смерть своєї дитини: *"I cant hold my son dead in my arms. I thought I could but I cant"* (McCarthy, 2006, р. 204). Тож у цьому моторошному світі, де немає місця надіям, смерть є невід'ємною частиною буття і найзаповітнішою мрією: *"There were few nights lying in the dark that he did not envy the dead"* (McCarthy, 2006, р. 167). Проте, незважаючи на це, ніхто не поспішає помирати, кожен прагне за всяку ціну продовжити власне існування хоча б на мить: *"Nobody wants to be here and nobody wants to leave"* (McCarthy, 2006, р. 123).

Співзвучним із попереднім мотивом є мотив безнадії. Мандрівникам нема на що сподіватися, і вони ідуть дорогою без певного призначення, адже все було знищено: *"There was nowhere to go"* (McCarthy, 2006, р. 90). Тож батько із сином ідуть лише, щоб вижити. Віру в бога теж було втрачено разом із крахом цивілізації: *"A single grey flake sifting down. He caught it in his hand and watched it expire there like the last host of Christendom"* (McCarthy, 2006, р. 12). Проте вони не зневірюються, для батька призначення та ціль життя — це його син, заради нього він живе, в ньому бачить своє існування: *"...the boy was all that stood between him and death"* (McCarthy, 2006, р. 22). Життєва ціль хлопчика полягає в тому, щоб залишатися

людиною попри все та, як навчив його батько, нести вогонь в серці, віру в людей: *"We're carrying the fire"* (McCarthy, 2006, p. 93). Саме це надає йому сили продовжувати далі жити, навіть після втрати єдиної рідної людини.

Що ж до мотиву відповідальності, то він проявляється не лише у виборах, які персонажі роблять на своєму шляху, а у відповідальності за власне життя та життя інших. Маккарті демонструє це в образі батька, який робить все можливе, щоб зберегти життя сину: *"...the man sat with his arms around the boy trying to warm him"* (McCarthy, 2006, p. 8).

Мотиви індивідуальності та свободи теж отримують художнє втілення в романі. Так, головні герої намагаються вирватися із похмурої реальності, але вона постійно переслідує їх: *"He hoped it would be brighter where for all he knew the world grew darker daily"* (McCarthy, 2006, p. 156). Вони прагнуть кинути виклик жорсткому світу і проявити свою індивідуальність: *"The boy had found some crayons and painted his facemask with fangs..."* (McCarthy, 2006, p. 11). Хлопчик ще сповнений віри в людей і навіть серед суцільного зла бачить добро, і тому зрештою удача знайти однодумців всміхається йому: *"The woman when she saw him put her arms around him... I am so glad to see you"* (McCarthy, 2006, p. 210). Батько ж знаходить своє звільнення в смерті.

Особливе значення у творі відводиться образу дороги, яка символізує рух та плинність життя. Вона є водночас провідною зіркою та джерелом небезпек, з нею пов'язані ключові події в житті героїв: втеча від озброєної банди канібалів (McCarthy, 2006, pp. 46–49), допомога старому мандрівнику (McCarthy, 2006, pp. 117–118), покарання грабіжника (McCarthy, 2006, pp. 186–188), зустріч з однодумцями (McCarthy, 2006, pp. 207–209). Для батька з сином дорога — це джерело надії на краще майбутнє, це саме життя: нерівне, звивисте, повне труднощів та небезпек, яке не кожен зможе пройти з гордо піднятою головою. Тобто в контексті філософії екзистенціалізму дорога виступає символом пошуку людиною свого місця у світі, сенсу та мети свого існування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Екзистенціалізм, сформований як філософська течія, досить швидко поширився в літературі. Онтологічні питання сенсу людського існування завжди цікавили письменників, осо-

бливо у післявоєнні періоди, коли людина була найбільш зневіреною та розчарованою існуючим суспільним ладом. У літературі США другої половини XX — початку XXI ст. такі теми розробляє Кормак Маккарті. У своїх творах автор неодноразово звертається до філософії екзистенціалізму, а саме до проблем мети та сенсу людського існування. Його відомий постапокаліптичний роман «Дорога» привертає увагу читача не лише своїми надзвичайно реалістичними зображеннями людських страждань та деградації цивілізації, а й глибоко філософською проблематикою. У творі виразно прочитуються такі екзистенційні мотиви: абсурдність буття, відчуження, тривога та страх, безнадія, відповідальність, автентичність, індивідуальність, свобода, усвідомлення свого призначення, смерть. Своїм романом автор демонструє, що навіть у абсурдному світі без віри й сподівань, де людське життя нічого не важить, все ж є місце людяності та мріям, адже згідно з філософією екзистенціалізму людина є вільною у виборі свого шляху й мети свого існування.

Виокремлені екзистенційні мотиви в романі «Дорога» К. Маккарті формують семантичне підґрунтя жанрового різновиду постапокаліптичного роману з рисами неоготики. У персонифікованому творі, розробленій у контексті філософії екзистенціалізму, батько з сином виступають представниками різних світів (до та після катастрофи), але вони об'єднані єдиною метою — виживанням та пошуком свого місця у світі. Заявлена в назві роману дорога виконує не лише функцію топосу, а набуває ознак часу, який допоможе віднайти сенс та мету людського існування. Дорога символізує власне життя та надії на краще майбутнє.

Ретельне прочитання усього корпусу романістики Кормака Маккарті у контексті філософії екзистенціалізму є перспективним, оскільки американський письменник вбачає у художній літературі засіб формування людської особистості. На його думку, твір має нашоувувати читача на роздуми про сенс буття, мету та призначення людського існування й інші важливі сьогоденні онтологічні питання. Важливим етапом є вивчення екзистенційних мотивів у ранньому періоді творчості романіста 1990-х років — зокрема, «прикордонної трилогії» (*"All the Pretty Horses"*, *"The Crossings"*, *"Cities of the Plain"*) — для простеження формування «найглибших глибин людського буття» сучасної літератури США.

ДЖЕРЕЛА

1. Вінквіст, Ч., Тейлор, В. (Ред.). (2003). Пер. з англ. В. Шовкун. *Енциклопедія постмодернізму*. Вид-во Соломії Павличко «Основи».
2. Грехнев, В. С. (1997). Философия XX века. *Экзистенциализм*. ЦИНО общества «Знание» России, 143–152.
3. Денисова, Т. (2014). Вступне слово. *Американські літературні студії в Україні*. Матеріали міжнародного симпозіуму, Вип. 8, 221–223.

4. Діброва, В. (2014). «Дорога» Кормака Маккарті та питання метатексту. *Американські літературні студії в Україні*. Матеріали міжнародного симпозіуму, Вип. 8, 277–288.
5. Камю, А. (2015). *Міф про Сізіфа*. Есе. Пер. з фр. О. Жупанський. «Портфель».
6. Лімборська, А. І. (2018). Постапокаліптичне майбутнє і доля цивілізації в контексті нової готики: роман «Дорога» Кормака Маккарті. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки*. № 1, 143–148.
7. Ницше Ф. (2013). *По ту сторону добра и зла: прелюдия к философии будущего*. Харьков: Фолио.
8. Сартр, Ж. П. (2000). *Что такое литература?* Пер. с фр. Н. И. Полторацкой. Санкт-Петербург: Алетейя: CEU.
9. Смілик, А. (2016). Проблема свободи й відповідальності у філософії екзистенціалізму. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. № 2 (18), 30–34.
10. Стороженко, Л. Г. (2012). Екзистенційні виміри архетипу міста в малій прозі Бориса Тенети. *Магістеріум. Літературознавчі студії*. Вип. 48, 64–66.
11. Ясперс, К. (2000). *Всемирная история философии: Введение*. Пер. с нем. К. В. Лощевский. Санкт-Петербург: Наука.
12. Barnes, H. (1959). *Humanistic Existentialism: The Literature of Possibility*. University of Nebraska Press.
13. Flynn, T. (2009). *Existentialism*. Sterling Publishing Company, Inc.
14. Kierkegaard S. (1951–1962). *Gesammelte Werke*. Dusseldorf-Koln.
15. McCarthy, C. (2006). *The Road*. M-71, Ltd.
16. Panza, C. & Gale, G. (2009). *Existentialism for Dummies*. Wiley Publishing, Inc.
17. Stralen, H. (2005). *Choices and Conflicts: Essays on Literature and Existentialism*. Peter Lang.

REFERENCES

1. Denysova, T. (2014). Vstupne slovo. *Amerykanski literaturni studii v Ukraini. Materialy mizhnarodnoho sympoziumu*, Vyp. 8, pp. 221–223 [in Ukrainian].
2. Dibrova, V. (2014). «Doroha» Kormaka Makkarti ta pytannia metatekstu. *Amerykanski literaturni studii v Ukraini. Materialy mizhnarodnoho sympoziumu*, Vyp. 8, pp. 277–288 [in Ukrainian].
3. Hrehnev, V. S. (1997). *Filosofia 20 veka. Ekzistentsializm*, pp. 143–152, TsINO obshchestva «Znaniie» Rosii [in Russian].
4. Iaspers, K. (2000). *Vsemirnaia istoriia filosofii: Vvedeniie*. Per. s nem. K. V. Loshchevskiy. Spb.: Nauka, 272 p. (in Russian)
5. Kamiu, A. (2015). *Mif pro Sizifa*. Ese. Per. z fr. O. Zhupanskyi. «Portfel», 105 p. [in Ukrainian].
6. Limborska, A. I. (2018). Postapokaliptychne maibutnie i dolia tsyvilizatsii v konteksti novoi hotyky: roman «Doroha» Kormaka Makkarti. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia, Seriia: Filolohichni nauky, № 1*, pp. 143–148 [in Ukrainian].
7. Nitsshe, F. (2013). *Pa tu storanu dabra y зла: preliudiia k filosofii budushcheho*. Kharkov: Folio, 446 p. [in Russian].
8. Sartre, Zh. P. (2000). *Shto takoe literatura?* Per. s fr. N. Y. Poltoratskoi. Spb.: Aleteiia: CEU, 466 p. [in Russian].
9. Smilyk, A. (2016). Problema svobody i vidpovidalnosti u filosofii ekzystentsializmu. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*, № 2 (18), pp. 30–34 [in Ukrainian].
10. Storozhenko, L. H. (2012). Ekzystentsiini vymiry arkhetypu mista v malii prozi Borysa Tenety. *Mahisterium. Literaturyoznavchi studii*, Vyp. 48, pp. 64–66 [in Ukrainian].
11. Vinkvist, Ch., Teilor, V. (ed.). (2003). Per. z angl. V. Shovkun. *Entsyklopedia postmodernizmu*. Vud-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», 503 p. [in Ukrainian].
12. Barnes, H. (1959). *Humanistic Existentialism: The Literature of Possibility*. University of Nebraska Press [in English].
13. Flynn, T. (2009). *Existentialism*. Sterling Publishing Company, Inc. [in English].
14. Kierkegaard S. (1951–1962). *Gesammelte Werke*. Dusseldorf-Koln [in German].
15. McCarthy, C. (2006). *The Road*. M-71, Ltd. [in English].
16. Panza, C. & Gale G. (2009). *Existentialism for Dummies*. Wiley Publishing, Inc. [in English].
17. Stralen, H. (2005). *Choices and Conflicts: Essays on Literature and Existentialism*. Peter Lang [in English].

Дата надходження статті до редакції: 16.08.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

“THE ERA OF THE STRONG BUT FEMININE WOMAN”: ІНТЕРТЕКСТ У П’ЄСІ “THE SISTERS ROSENSWEIG” В. ВАССЕРШТАЙН

Остропальченко Ю. В.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

ORCID iD: 0000-0002-9409-4348

y.ostropalchenko@kubg.edu.ua

Драматургія американської письменниці Венді Вассерштайн є вагомим матеріалом для літературознавчих розвідок. Особливо цікавим для дослідження є інтертекстуальний аспект у її творчості. У статті проаналізовано інтерпретацію чеховських мотивів (на прикладі драми «Три сестри» (1901)) у драматургії Вассерштайн на прикладі п’єси «Сестри Розенцвайг» (1992). Під інтертекстуальністю розуміємо взаємодію будь-якого тексту з іншим, накладання тексту на інший. Проаналізовано та виділено основні аспекти інтертекстуальності, які релевантні для аналізу драматургії В. Вассерштайн. Охарактеризовано чеховські мотиви у драмі «Сестри Розенцвайг», виділено спільні й відмінні риси між п’єсою Чехова «Три сестри» та твором Вассерштайн. Проаналізовано ідейно-естетичні та жанрові трансформації чеховських художніх моделей, запропоновані американською жінкою-драматургом. Обґрунтовано використання класифікації інтертекстів, релевантних для аналізу п’єс В. Вассерштайн, за М. Тростніковим.

В адаптованій американською жінкою-драматургом п’єсі Чехова популярні сюжети та мотиви отримують інше, феміністичне, оптимістичне звучання, яке відповідає потребам американського суспільства кінця ХХ ст. і в контексті сучасності. Чеховські мотиви у драматургії Вассерштайн дали можливість оцінити інтертекстуальність п’єси «Сестри Розенцвайг», зокрема відшукати у драмі явні компоненти інтертекстуальності.

Вассерштайн так адаптує чеховську драму, написану століття назад, до контексту життя сучасного американського жіноцтва: двом з титульних дійовим особам вдається поєднати успішні кар’єри з досвідом материнства та збереженням (або віднайденом чи то формуванням) любовних стосунків.

З одного боку, Вассерштайн прагне зберегти у своєму творі сюжет, основні мотиви, художні прийоми та деталі, що дає змогу авторці створити цікавий інтертекст, який захоплює читача грою з виявлення «чеховського» в п’єсі, розпізнавання фактичного матеріалу і художнього вимислу. З іншого боку, комедія жінки-драматурга підіймає питання, актуальні наприкінці ХХ ст., і пропонує їх розв’язання, що робить п’єсу близькою та зрозумілою новій глядацькій аудиторії (вагомий факт для комерційного театрального простору Нового світу).

Ключові слова: інтертекстуальність, Венді Вассерштайн, «Сестри Розенцвайг», Чехов, «Три сестри», драматургія.

Yulia Ostropalchenko

“The Era of the Strong but Feminine Woman”: Intertext in the Play “The Sisters Rosensweig” by W. Wasserstein

The drama of the American writer Wendy Wasserstein is an important material for literary studies. Of particular interest for the study is the intertextual aspect of her work. The article analyses the interpretation of Chekhov’s motives (on the example of the drama “Three Sisters”) in Wasserstein’s drama on the example of the play “Sisters Rosensweig” (1992). It is determined that the concept of intertextuality in literary studies means the interaction of any text with each other, the superposition of the text on another. The main aspects of intertextuality that are relevant for the analysis of W. Wasserstein’s drama are analyzed and highlighted. Chekhov’s motives are described in the drama “The Sisters Rosensweig” and the commonalities and differences between Chekhov’s play “Three Sisters” and Wasserstein are highlighted. The ideological-aesthetic and genre transformations of Chekhov’s artistic models proposed by an American woman playwright are analysed. The use of the classification of intertexts relevant for the analysis of plays by W. Wasserstein, according to M. Trostnikov is substantiated.

In Chekhov’s play adapted by an American female playwright, popular plots and motifs receive a different feminist, optimistic sound development that meets the needs of late twentieth-century American society as well as in the context of novelty. Chekhov’s motives in Wasserstein’s drama made it possible to assess the degree of intertextuality of the play “The Sisters Rosensweig”, in particular to find clear components of intertextuality in the drama.

Rewriting Chekhov’s drama “Three Sisters” (1901) at the gap of almost a century, American playwright Wendy Wasserstein described the life of the Chekhov sisters in the modern way: successful professionals, two sisters realized themselves at the same time in motherhood and with love.

Wasserstein practically preserved the plot, motives, artistic techniques and details in her modern play. The playwright creates an interesting intertext that captivates the reader with a play on the discovery of "Chekhov style" in the text, the recognition of factual material and fiction.

Key words: *intertextuality, Wendy Wasserstein, "The Sisters Rosenzweig", Chekhov, "Three Sisters", drama.*

Вступ. У нашому дослідженні розглядаємо чеховські мотиви у драматургії сучасного американського драматурга Венді Вассерштайн (1950–2006). Для створення своїх п'єс драматургиня часто бере готові сюжетно-композиційні моделі, які накладаються одна на одну, компонується окремими аспектами й модифікуються згідно із задумом письменниці.

В численних інтерв'ю американським журналам Венді Вассерштайн відзначає, що російський письменник (українського походження) А. Чехов є її улюбленим драматургом, п'єси та творчість якого мають неабиякий вплив на її тексти: «Чехов завжди був моїм улюбленим письменником», — зазначає Вассерштайн у своєму інтерв'ю дослідниці її творчості Балакіян (Wasserstein, 1996, р. 382). Про п'єсу «Сестри Розенцвайг» драматург говорить: «Ця п'єса вимагала від мене багатьох зусиль, щоб ще раз довести, яким геніальним письменником був Чехов» (Wasserstein, 1996, р. 384).

Біографічні мотиви також невід'ємна частина драматургії В. Вассерштайн. Сестри Розенцвайг родом з типової єврейської сім'ї в Брукліні, як і сама драматург. Прототипами дійових осіб комедії є сестри (Сандра та Джорджетта) авторки й сама Венді Вассерштайн в особі наймолодшої Фені. Драматург, як і Фені, мала стосунки з чоловіками нетрадиційної орієнтації і вирішила на прикладі Фені показати власний досвід.

Метою розвідки є ретельний аналіз проблемно семантичних і поетикальних аспектів п'єси «Сестри Розенцвайг» для виокремлення інтертексту.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез і т. ін. Визначень поняття «інтертекстуальність» досить багато, теорія інтертекстуальності сягає ще часів Платона та Арістотеля.

У літературознавстві вперше поняття «інтертекстуальність» в 1967 році було запропоновано французькою письменницею Ю. Кристєвою в статті «Бахтін, слово, діалог, карнавал», яка аналізує вчення Бахтіна про поліфонічну літературу (Кристєва, 2000). Посилаючись на поняття «діалогізм» та «поліфонія», які були розроблені М. Бахтіним, підкреслює властивість будь-якого тексту вступати в діалог з іншими текстами, що називає інтертекстуальністю (Бахтін, 1972).

Ю. Кристєва радить переосмислити загальноприйняті уявлення про текст, посилаючись на принципи, запропоновані Ф. де Соссюром,

в тому числі його «прагматичну концепцію» мови, з приводу чого дослідниця рефлексує про те, що:

- поетична мова — це безкінечний код;
- літературний текст подвійний: це письмо-читання;
- літературний текст — це мережа взаємозалежностей (Кристєва, 2000, с. 195).

Дослідниця робить наголос на тому, що ці тези анулюють уявлення щодо ізольованого становища поетичного дискурсу, адже літературний твір «включений до сукупної множини інших текстів: це — письмо-репліка щодо іншого (інших) тексту (текстів). Оскільки автор пише в процесі читування більш раннього або сучасного йому корпусу літературних текстів, сам він живе в історії, а життя суспільства записується в тексті» (Кристєва, 2000, с. 195).

За Бартом: «Кожний текст виступає як інтертекст; інші тексти існують у ньому на різних рівнях у більш чи менш розпізнаваних формах: тексти попередньої культури і тексти культури теперішньої. Кожний текст являє собою нову тканину, створену зі старих цитат» (Барт, 1989, с. 115).

Є. Васильєв досліджує та радить звернутися до вивчення інтертексту в драмі, тому що це питання розглядається сьогодні рідко (Васильєв, 2017). Разом із тим такі літературознавці, як О. Новобранець, О. Чирков, Є. Васильєв, О. Анхим аналізують художні адаптації традиційних міфів, сюжетів і мотивів у різних літературних видах, зокрема й у драмі. Н. Астрахан пояснює художню адаптацію як один з типів інтертексту: «Під час процесу інтерпретації літературного тексту відбувається не лише розкриття задуманого автором сенсу у творі й не заміна авторського задуму читацьким — взаємодія горизонту тексту та горизонту інтерпретатора призводить до зміщення й прирощення смислу, зумовленого, передусім, рухом історії» (Астрахан, 2011).

Тексти, народжені іншими текстами, літературознавці називають по-різному. Ю. Лотман називає їх «тексти вторинного типу» (Лотман, 1992, с. 153). Водночас такі тексти називають «обробками», «переробками» («artistic recycling») (Rabinowitz, 1980).

Лінда Хатчеон переконана, що в добу постмодернізму, яка є, по суті, епохою рециркуляції культури, наративи запозичують, а не винаходять (Hutcheon, 2006, с. 3). Такими креативно обробленими запозиченнями були в різні часи історії західного театру, драматичні твори Есхіла,

Шекспіра, Расіна, Гете та інших. Адаптацію канадська вчена визначає як «розширений та навмисний перегляд/перепис певної художньої роботи» (Hutcheon, 2006, с. 7).

Також дослідниця розглядає адаптацію як «перекодування», яке може включати зміну носія (вірш на фільм) або жанру (епос на роман), зміну контексту: розповідь/опис однієї історії з іншої точки зору може створити явно різну інтерпретацію. Як процес створення, акт адаптації завжди передбачає як (пере-) інтерпретацію, так і (повторне) створення твору. Тобто, адаптація є формою інтертекстуальності (Хатчеон, 2006).

За П. Паві, термін «адаптація» часто вживають у значенні «переклад» або «майже точна транспозиція», але варто пам'ятати, що між цими поняттями не має чіткого розмежування. Отже, мова йде про такий переклад, який адаптує оригінал до умов нового контексту його сприймання з урахуванням скорочень і додатків, що вважають конче потрібними для нового прочитання тексту. Таке прочитання класиків (концентрація, новий переклад, додавання зовнішніх текстів, нова інтерпретація) є також адаптацією. (Паві, 2006, с.26).

Актуальність поглибленого аналізу природи інтертекстуальності та її різновидів зумовлена тим, що отримані результати дають змогу створити уявлення про багатомірність літературного поступу. Компаративні дослідження інтертексту, а саме вивчення цього явища на матеріалі п'єс порівняно з поетичними або прозовими текстами, фактично відсутні.

Методологія дослідження. За допомогою методу «ретельного прочитання» з'ясуємо національну специфіку творів американської жінки-драматурга, зумовленої духом часу; компаративний метод уможливорює встановлення запозичених мотивів у драматургії письменниці.

Результати дослідження та обговорення. Вже у назві драматичного твору Вассерштайн «Сестри Розенцвайг» (*“The Sisters Rosensweig”*, 1992) задована відсилка (сестри) на згаданий вище класичний твір.

При порівнянні з «Трьома сестрами» (1901) дослідники (Д. К. Андерсон, Дж. Брюер, А. В. Гайдаш) вивчають в п'єсі «Сестри Розенцвайг» такі аспекти, як становлення жіночої суб'єктивності, формування феномену духовного сестринства (заснованого не обов'язково на біологічних засадах), трансгресія дочірнього досвіду та вихід з-під материнської влади. Про кар'єрне життя кожної з них, їхні стосунки між собою та з чоловіками.

Хоча дійові особи комедії Вассерштайн сестри Розенцвайг родом із Брукліну, дія п'єси розгортається у Лондоні 1991 року на 54-му дні народженні старшої з них — Сари Гуді (дівоче прізвище Розенцвайг). Її приїхали привітати молодші — Горджес (46 років) та Фені (40 років).

Вже на початку п'єси застосовано інверсивний прийом у персоносфері комедії Вассерштайн. Якщо в «Трьох сестрах» дійові особи збираються на дні народженні наймолодшої сестри Ірини, то сестри Розенцвайг, вперше після смерті їхньої матері Рити, — у домі Сари. Сара — успішний банкір, Горджес працює на радіошоу, наймолодша Фені — журналіст, закохана у бісексуала (Джеффри). У свої сорок Фені так і не вийшла заміж, хоча й розуміє неможливість побудування інтимних стосунків із Джеффри.

Вік сестер Прозорових та Розенцвайг різний. У Вассерштайн сестри більш зрілі, коли у Чехова вони ще юні. Наприклад:

Ірина. Ты привыкла видеть меня девочкой и тебе странно, когда у меня серьезное лицо. Мне двадцать лет! (Чехов, с. 3).

У свою чергу, В. Вассерштайн вважала, що «у віці 30–40 років ми стаємо ще кращими» (Wasserstein, 379), тому молодша сестра Фені на 20 років старша чеховської Ірини.

Двічі розлучена Сара оточена залицяльниками і говорить про можливість третього шлюбу. Горджес заміжня за перспективним адвокатом (Генрі), але не все так чудово, як уявляється (у фіналі п'єси вона зізнається сестрам про охолодження у стосунках з чоловіком). Три сестри Розенцвайг — успішні американки середнього віку, які будують кар'єри та особисті життя, але все ж чогось їм бракує, так само як і сестрам Прозоровим. У сюжетній лінії п'єси лежить намагання сестер «знайти своє місце у житті».

Вассерштайн «позичає» з чеховської п'єси ідею, в якій сестри весь час мріють повернутися у Москву в один прекрасний день. Наприклад:

Ольга. От того, что я каждый день в гимназии и потом даю уроки до вечера, у меня постоянно болит голова и такие мысли, точно я уже состарилась. И в самом деле, за эти четыре года, пока служу в гимназии, я чувствую, как из меня выходят каждый день по каплям и силы, и молодость. И только растет и крепнет одна мечта...

Ірина. Уехать в Москву. Продать дом, покончить все здесь и — в Москву...

Ольга. Да! Скорее в Москву (Чехов, с. 2).

Авторка називає «Сестер Розенцвайг» серйозною і комедійною п'єсою одночасно. Кожна із жінок в п'єсі бореться з собою, намагаючись раціоналізувати свій вибір в житті. Як зазначає Дж. Брюер, конфліктом п'єси є індивідуальна криза кожної з сестер, що виявляється у нелегкій взаємодії між професійною кар'єрою та особистим життям (Brewer, 1999). П'єсу присвячено старшій сестрі В. Вассерштайн — Сандрі, яка уособлює образ Сари — самотня жінка, що є висококласним професіоналом своєї справи. Принагідно, Чічіола зазначає, що «це дуже буденна п'єса, це — саме життя» (Ciociola, 1998).

Знаходження паралелей у персонифікації двох драматичних творів дасть змогу вичленити універсальні, позачасові риси дійових осіб, характерні для відмінних національних літератур. Так, персонаж Мерв (Мервін) відповідає чеховському Вершиніну своєю силою та наполегливістю. Особливо у взаємодії з Сарою, прототипом якої є Маша. Також образ Фені суголосний Ірині, а Джеффри — Тузенбаху.

Як і Маша, Сара прагне романтичних стосунків, але сама відштовхує залицяльників. Подібно до Ірини, Фені шукає кохання, але у фіналі п'єси розчаровується у ньому. Всі сестри знаходять утіху в своїй роботі. Часова відстань у 92 роки між вассерштайнівськими та чеховськими дійовими особами демонструє універсальні проблеми, з одного боку; з іншого — розв'язання драматичного конфлікту, запропоноване В. Вассерштайн, є обнадійливим для сучасного глядача/читача.

У XIX ст. кар'єрні можливості та прагнення порівняно з XX ст. різні. Вассерштайнівські сестри Розенцвайг мають престижні професії (банк'єр, журналіст, письменниця), про які могли б тільки мріяти сестри Прозорови. Це пояснюється різницею між цим поколінням сестер майже у 100 років, оскільки тоді такі професії для жінок були майже не доступні. Ольга та Маша працюють у гімназії й не захоплюються своєю роботою. Хоча у часи Чехова ці жіночі професії вважалися найпрестижнішими.

В особистому житті найбільш реалізованою є Горджес, яка має дітей та успішного чоловіка. Жінка підтверджує це словами у своїй розмові з племінницею Тесс:

GORGEOUS: *Tessie, as your aunt Pfeni can tell you, a good man is hard to find* (Wasserstein, p. 73).

Припускаємо, що чеховські сестри через свій вік менш реалізовані в плані сім'ї та кар'єри.

Цікавою є репліка у Чехова, коли старша сестра повчає середню:

Ольга. *Ты, Маша, глупая. Самая глупая в нашей семье — это ты. Извини, пожалуйста* (Чехов, с. 30).

В той же час у Вассерштайн середня сестра Горджес відповідає старшій: GORGEOUS: *I am not a stupid woman, Sara!* (Wasserstein, p. 75). В такій манері драматург перебрала сюжет та відповіла на репліку Ольги словами Горджес.

У п'єсі «Три сестри» не раз згадується «самовар» як символ сімейних зустрічей, який Вассерштайн також бере на озброєння. Сестри мріють, що ще не один раз зберуться разом навколо самовару й будуть насолоджуватися спілкуванням.

GORGEOUS: *And we finally sit together, just us three sisters...*

PFENI: *Around the samovar* (Wasserstein, p. 96).

Хоча між п'єсами пролягає майже сторічна відстань, Фостер Верна вважає обидві драми феміністичними, оскільки вони оприявлюють проблеми, з якими стикається майже кожна жінка (Foster, p. 461).

Тростніков М. (Тростніков, 2001) виділив такі аспекти інтертексту, які ми визначили у п'єсі «Сестри Розенцвайг» щодо чеховських «Трьох сестер»:

— пряме запозичення та цитування (пряма цитата з чеховської драми:

PFENI: *Oh my God, my life is stuck. "I've forgotten the Italian for window"* GEOFFREY: *Very good! Three Sisters, Act III* (Wasserstein, p. 17).

Така ж сама репліка є у Ірини:

О, боже мой, боже мой! Я все забыла, забыла... У меня перепуталось в голове... Я не помню, как по-итальянски окно или вот потолок (Чехов, с. 29);

— запозичення образів і образної системи в цілому. Більшість образів запозичені у Чехова. П'єса «Три сестри» має 14 дійових осіб, натомість «Сестри Розенцвайг» всього 8. Характери, принципи, погляди сестер паралельні;

— запозичення ідеї, а також способи та принципи відображення світу.

В обох творах початок п'єси практично однаковий. Дія відбувається на дні народження Старшої сестри Сари, річниця після смерті матері. У Чехова — на дні народження середньої сестри Ірини, річниця після смерті батька.

Сестри прагнуть повернутися у місто своєї мрії Москву / Нью-Йорк, оскільки вони впевнені, що там здійсняться всі їхні бажання. Поєднання комедії з почуттям смутку та надією на краще (більше виражено у Чехова).

Обидві п'єси містять численні сімейні споради, епізоди приїзду/від'їзду другорядних дійових осіб.

Окрім інтелектуальних розмов сестри обговорюють моду, відомі бренди, які зараз у всіх «на слуху»: Діор, Луї Віттон, Шанель та ін. Сестри Розенцвайг цікавляться трендами, новинками, всім популярним. Чеховські сестри на таке не звертають уваги, в них єдине бажання — повернутися в Москву.

Щодо відмінних рис п'єс, то, насамперед, це вік сестер — Розенцвайг старші Прозорових. Старшій сестрі Сарі 54 роки, у Чехова Ользі всього 28. Вассерштайнівські сестри мудріші та з більшим життєвим досвідом.

Прозорови не мають дітей і не мають бажання; Ольга та Маша виховують чужих, працюючи у гімназії. Горджес і Сара мають дітей. Дочка Сари присутня у деяких актах п'єси, і спостерігаємо, які теплі відносини між сестрами панують. Дія п'єси відбувається у 1991 році, якраз після розпаду Радянського Союзу, тому цю тему неодноразово піднімають жінки Розенцвайг, у тому числі 16-річна дочка Сари — Тесс.

TESS: *It's just like my mother to have a dinner party on the night the Soviet Union is falling apart* (Wasserstein, p. 39).

Драматург намагалася максимально точно передати чеховський дух у своїй п'єсі та досягла своєї мети.

П'еса починається та закінчується проектом Тесс. Перша та остання сцени — вона співає “Shine on Harvest Moon”, популярну пісню 1900-х років, саме в той період, коли Чехов написав «Три сестри».

У фіналі п'єси «Три сестри» Чехова також лунає тихий спів, сестри знаходять порозуміння між собою та обіймаються з міцною вірою і надією на те, що повернуться в Москву.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У нашому дослідженні уточнено поняття інтертекстуальності як взаємодію будь-якого тексту один з одним.

Обґрунтовано використання класифікації інтертекстів, релевантних для аналізу п'єс В. Вассерштайн, які були виділені М. Тростниковим.

Отже, класичний сюжет та традиційні мотиви отримують інше, феміністичне, оптимістичне звучання (з надією на розвиток), яке відповідає потребам американського суспільства кінця ХХ ст. й в контексті сучасності у часи Венді Вассерштайн.

Адаптувавши драму Чехова «Три сестри» до потреб західного суспільства кінця тисячоліття, американський драматург Вассерштайн описала життя чеховських сестер у сучасній манері, якими б вони стали через сто років.

Вассерштайн намагалася зберегти сюжет, мотиви, художні прийоми та деталі у своїй п'єсі. Драматургу вдалося створити цікавий інтертекст, що захоплює читача грою з виявлення «чеховського» в п'єсі, розпізнавання фактичного матеріалу й художнього вимислу.

ДЖЕРЕЛА

1. Астрахан, Н. І. (2011). Авторська інтерпретаційна модель театральної вистави у книзі. Брехта «Антигона», модель 1948 року. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 59, 146–150.
2. Барт, Р. (1989). *Избранные работы: Семиотика. Поэтика*. Москва : Прогресс.
3. Бахтин, М. М. (1972). *Проблемы поэтики Достоевского*. Москва : Художественная литература.
4. Васильев, Є. М. (2017). *Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації* : монографія. Луцьк : Твердиня.
5. Кристева, Ю. (2000). Бахтин, слово, диалог и роман. *Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму*. (пер. с фр., сост., вступ. ст. Г. К. Косикова). Москва : ИГ «Прогресс», 427–457.
6. Литературное наследство. (1960) Т. 68. Чехов. Москва: Издательство АН СССР.
7. Лотман Ю. М. (1992). Текст в тексте. *Избранные статьи. Статьи по семиотике и топологии культуры*. Таллинн : Александра.
8. Новобранець, О. Б. (1999). *Драматургія обробок: особливості поетики* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка.
9. Паві, П. (2006). *Словник театру* (пер. М. Якуб'як). Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Факультет культури і мистецтв. Кафедра театрознавства та акторської майстерності. Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка.
10. Тростников, М. В. (2001). Перевод и интертекст с точки зрения поэтологии. *Семиотика / Под ред. Ю.С. Степанова*. Москва : Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 563–580.
11. Чехов, А. П. (1986). Три сестры. *Полное собрание сочинений и писем: в тридцати томах, т. 12: Пьесы 1889–1891*, Москва.
12. Brewer, G. (1999). Wendy Wasserstein's Three Sisters: Squandered Privilege. In C. Barnett (Ed.), *Wendy Wasserstein: A Casebook*. N.Y.: Garland Publishing (pp. 119–132).
13. Ciociola, G. (1998). *Wendy Wasserstein. Dramatizing Women, Their Choices and Their Boundaries*. Jefferson, North Carolina and L.: McFarland & Company. 168 p.
14. Foster Verna A. (2013) After Chekhov: The Three Sisters of Beth Henley, Wendy Wasserstein, Timberlake Wertenbaker, & Blake Morrison. *Comparative Drama*, 47(4), 451–472.
15. Hutcheon, L. (2006). *A theory of adaption*. Routledge.
16. Interview with Jan Balakian. (1996) *Speaking on Stage: Interviews with Contemporary American Playwrights*. Tuscaloosa: University of Alabama, 379–391.
17. Kanfer, Stefan (1993). “The Trivial, the Traumatic, the Truly Bad”. Review of the Sisters Rosensweig, Ethel Barrymore Theatre, New York, The New Leader, 5 April, 22–23.
18. Rabinowitz, Peter J. (1980). “What's Hecuba to Us?": The audience's experience of literary borrowing. In S. R. Suleiman & I. Crosman (Eds.), *The Reader in the Text*. Princeton: Princeton University Press.
19. Wasserstein, W. (1993). *The Sisters Rosensweig*. N.Y., San Diego, L.: Harcourt Brace and Company.

REFERENCES

1. Astrakhan, N. I. (2011). Avtorska interpretatsiina model teatralnoi vystavy u knyzi. Brekhtha «Antihona», model 1948 roku». *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 59, 146–150 [in Ukrainian].
2. Bart, R. (1989). *Izbrannyye raboty: Semiotika. Poetika*. Moskva: Progress [in Russian].
3. Bakhtin, M. M. (1972). *Problemy poetiki Dostoevskogo*. Moskva: Khudozhestvennaia literatura [in Russian].
4. Vasyliiev, Ye. M. (2017). *Suchasna dramaturhiia: zhanrovi transformatsii, modyfikatsii, novatsii: monohrafiia*. Luts'k: Tverdynia [in Ukrainian].
5. Kristeva, Yu. (2000). Bakhtin, slovo, dialog i roman. *Frantsuzskaia semiotika: Ot strukturalizma k poststrukturalizmu*. (per. s fr., sost., vtup. st. G. K. Kosikova). M.: IG Progress, 427–457 [in Russian].
6. Literaturnoe nasledstvo. (1960) T. 68. Chekhov. M.: Izdatel'stvo AN SSSR [in Russian].
7. Lotman, Yu. M. (1992). *Tekst v tekste. Izbrannyye stati. Stati po semiotike i topologii kultury*. Tallinn: «Aleksandra» [in Russian].
8. Novobranets, O. B. (1999). *Dramaturhiia obrobok: osoblyvosti poetyky*: Avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.01.06. NAN Ukrainy, In-t l-ry im. T. H. Shevchenka [in Ukrainian].
9. Pavi, P. (2006). *Slovnnyk teatru* (per. M. Yakubiak). Lvivskyi natsionalnyi un-t im. Ivana Franka. Fakultet kultury i mystetstv. Kafedra teatroznavstva ta aktorskoï maïsternosti, L.: Vydavnychyï tsentr LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].
10. Trostnikov, M. V. (2001). Perevod i intertekst s tochki zreniia poetologii. *Semiotika*. Pod red. Yu. S. Stepanova, M.: Akademicheskii proekt; Yekaterinburg: Delovaya kniga, 563–580 [in Russian].
11. Chekhov, A. P. (1986). Tri sestry. Polnoie sobranie sochineniy i pisem: v tridsati tomakh, t. 12: Piesy 1889–1891, Moskva [in Russian].
12. Brewer, G. (1999). Wendy Wasserstein's Three Sisters: Squandered Privilege. In C. Barnett (Ed.), *Wendy Wasserstein: A Casebook*. N.Y.: Garland Publishing (pp. 119–132) [in English].
13. Ciociola, G. (1998). *Wendy Wasserstein. Dramatizing Women, Their Choices and Their Boundaries*. Jefferson, North Carolina and L.: McFarland & Company, 168 p. [in English].
14. Foster, Verna A. (2013) After Chekhov: The Three Sisters of Beth Henley, Wendy Wasserstein, Timberlake Wertenbaker, and Blake Morrison. *Comparative Drama*, 47(4), 451–472 [in English].
15. Hutcheon, L. (2006). *A Theory of Adaption*. Routledge [in English].
16. Interview with Jan Balakian. (1996). *Speaking on Stage: Interviews with Contemporary American Playwrights*. Tuscaloosa: University of Alabama, 379–391 [in English].
17. Kanfer, Stefan (1993). "The Trivial, the Traumatic, the Truly Bad". Review of the Sisters Rosensweig, Ethel Barrymore Theatre, New York. *The New Leader*, 5 April, 22–23 [in English].
18. Rabinowitz, Peter J. (1980). "What's Hecuba to Us?": The audience's experience of literary borrowing. In S. R. Suleiman & I. Crosman (Eds.), *The Reader in the Text*, Princeton: Princeton University Press [in English].
19. Wasserstein, W. (1993) *The Sisters Rosensweig*. N.Y., San Diego, L.: Harcourt Brace and Company [in English].

Дата надходження статті до редакції: 05.09.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

ЧИТАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ У ВИКЛАДАЦЬКОМУ КОМУНІКУВАННІ ХХІ СТ. (НА МАТЕРІАЛІ ПОТТЕРІАНИ)

Пилинський М. Я.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID iD: 0000-0002-4771-1294
m.pylynskyi@kubg.edu.ua

Бабушко О. А.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID iD: 0000-0002-6861-8558
o.babushko@kubg.edu.ua

У статті досліджується кореляція читачьких стратегій та особливостей академічного дискурсу. Особливий акцент зроблено на виховному потенціалі навчання англійської мови з використанням текстових матеріалів із семикнижжя Джоан К. Роулінг «Гаррі Поттер». Пропонуються шляхи забезпечення комунікативного фокусу навчання крізь призму потенційної читачької рецепції. Викладацьке комунікування в результаті ретельного прочитання семилогії під авторством Джоан К. Роулінг набуває ефективності завдяки наповненості романів сучасними лексичними та фразеологічними засобами. Тексти про Гогвортські чари і магію є взірцевими серед творів сучасної англійської літературної мови, адже містять в собі широкий спектр тематичного матеріалу повчального характеру, що значною мірою сприяє як викладанню, так і виконанню основних видів активності, таких як читання, говоріння, письмо, а також до критичного мислення, аналізу тексту та формування моральних цінностей. В дослідженні згадується про мультикультуралізм з метою допомогти студентам опанувати поняття, а також усвідомити, що кожна одиниця культурного розмаїття має право та свободу на існування й поважне ставлення до неї. Автори доводять, що матеріал поттеріани багатий повчальністю і містить такі теми, як вплив фольклору на сучасну культуру, мультикультурні вияви, питання свободи та рабства, виховання «проблемних дітей» або взаємодія з небіологічними батьками тощо.

Пропонуються конкретні методики та стратегії, що є найбільш доречними для опрацювання запропонованих вище тем. Такими можуть бути аналіз тексту, порівняння та зіставлення книжного й сучасного, критичне мислення. Вбачається, що дієвим комунікуванням є діалог і групова дискусія, кількість усного та писемного мовлення яких має бути збалансована із якістю.

Ключові слова: читачькі стратегії, семилогія, комунікування, виховний потенціал, мотивація, Джоан К. Роулінг, «Гаррі Поттер», мультикультуралізм.

Mykhailo Pylynskyi, Olena Babushko

Reading Strategies in Academic Communication (based on the *Harry Potter* series)

This article considers the correlation between reading strategies and peculiarities of academic discourse. Special attention is paid to the upbringing-educational potential of teaching English on the basis of selected materials, namely the seven-book series "Harry Potter" by Joan K. Rowling. The paper discusses a number of ways of sustaining the communicative focus of teaching a foreign language through the prism of a potential reading strategy. It is proved that the series authored by Joan K. Rowling is filled with modern lexical and phraseological means. Texts about Hogwarts magic and spells are exemplary among the works of modern English literary language, because it contains a wide range of thematic material of an instructive nature, which greatly contributes to both teaching and performing basic activities such as reading, speaking, writing, as well as critical thinking, text analysis and the formation of moral values. The study mentions multiculturalism in order to help students master the concept, as well as to realize that each unit of cultural diversity has the right and freedom to exist and respect it.

The authors proved that Potterian material is rich in instructiveness and contains such topics as the influence of folklore on modern culture, multicultural manifestations, issues of freedom and slavery, raising "problem children" or interaction with non-biological parents and others.

Specific techniques and strategies that are most appropriate for the treatment of the above topics are proposed. These can be text analysis, investigation and comparison of book's world and modern life, as well as critical thinking. It is seen that effective communication is dialogue and group discussion, the amount of oral and written speech which must be balanced with quality.

Key words: reading strategies, series of seven books, communication, educational potential, motivation, Joan K. Rowling, "Harry Potter", multiculturalism.

Вступ. У межах цієї статті у своєму визначенні якості освіти ми перш за все спираємося на **актуальність** процесу навчання та дібраних матеріалів практичних дисциплін іноземною мовою (зокрема, англійською), що одночасно є й предметом занепокоєння студентів сучасним станом вищої коли. Актуальність навчальних матеріалів полягає у їх сучасності, що також можна охарактеризувати кількома моментами. По-перше, наразі англійська мова розвивається досить стрімко, тож дуже важливо слідкувати, аби студенти вивчали сучасну лексику. Йдеться насамперед про навчальні модулі, що торкаються тем спілкування та комп'ютерних технологій. Варто зауважити, що ніхто не вимагає від викладача англійської мови бути ще й фахівцем у галузі науки та техніки, однак вартує йти в ногу з часом у своєму знанні мови. По-друге, актуальність матеріалів полягає не тільки у сучасності лексики, але й у сучасності навчальних тем.

Метою дослідження є вивчення та представлення до уваги ефективних читацьких стратегій при викладанні практичних дисциплін з англійської мови за допомогою варіації сучасних творів, зокрема романів про чари і магію. За М. Зубрицькою, «літературознавчі концепції автора і тексту ХХ століття так чи інакше зосереджували свою увагу на читачеві як завершальній ланці літературної комунікації, що схематично звелася до простої, аж надто очевидної, як на перший погляд, формули “література = автор + текст + читач”» (Зубрицька, 2004, с. 32). Ми дещо забіжимо наперед, сказавши, що розвиток читацьких стратегій сприяє формуванню усного та писемного мовлення. Теми, що студенти вивчатимуть із викладачем під час практичних занять, мають, на нашу думку, враховувати соціальні та культурні віяння країн, де англійська мова є домінуючою. Звісно, за ці три десятиліття вже (мабуть) не знайти викладачів, які б іще посилалися на витяги зі з'їздів КІПС, однак ми вважаємо за потрібне підкреслити, наскільки, наприклад, гендерні та расові теми є на часі, тож їх не варто лишати зовсім поза увагою.

Об'єктом дослідження є твори, що слугуватимуть базою для комунікування, зокрема семикнижжя Джоан К. Роулінг «Гаррі Поттер». Та спершу потрібно означити певні межі даної роботи.

Оскільки практичні дисципліни з вивчення англійської мови для гуманітаріїв, зокрема філологів, викладаються майже впродовж усього навчального циклу, вбачається, що дієвим комунікуванням є діалог і групова дискусія, кількість усного та писемного мовлення яких має бути збалансована із якістю. Тобто викладач має усіляко заохочувати студентів говорити та писати, зосереджуючись головню на розширенні та активному вжитку лексичного й фразеологічного запасу сту-

дентів. Їх може забезпечити максимізація кількості мовлення студентів шляхом спілкування на різні теми та письмової рефлексії щодо обговореного матеріалу. І тут ми повертаємося до першого згаданого компонента якості освіти — актуальності. Доцільність дібраного матеріалу має першочергово характеризуватись сучасністю та розмаїтістю лексики і нагальністю тематики для України й основних англомовних країн (США та Великобританії).

Серед тем є вічні морально-етичні питання, спрямовані на виховання у студентів почуття доброчесності, терпимості, милосердя, справедливості, розсудливості, мужності, поміркованості тощо. Також важливою є тема політики, а саме політичного устрою, ролі держави у житті громадян, взаємодії громадян із державою та загроз, що з нею пов'язані (зокрема, у галузі освіти). Питання наповнення практичних дисциплін конкретними матеріалами, які б задовольняли встановлені критерії, демонструє дилему: укладач може добирати не пов'язані між собою матеріали для кожного тематичного модуля або ж об'єднати якомога більшу кількість топиків під одним матеріалом. На нашу думку, найкраще піти саме другим шляхом, аби у студентів краще формувалося відчуття тяглості й взаємопов'язаності запропонованого матеріалу. Як приклад такого широкого за тематикою матеріалу візьмемо літературне семи-книжжя під авторством Джоан К. Роулінг «Гаррі Поттер». Ця серія книг відповідає параметрам, що ми окреслили у вступі до статті. «Гаррі Поттер» є, по-перше, відомою та цікавою серією романів. Це вже позитивно відобразиться на мотивації студентів, адже вони й так будуть зацікавлені у його прочитанні, розборі та обговоренні, висловленні власних думок щодо прочитаного. По-друге, ця семилогія є прикладом сучасної літературної англійської мови із багатим лексичним та фразеологічним вмістом. Також твір пані Роулінг наповнений різними цікавими та досить складними темами для опрацювання англійською мовою у межах практичних дисциплін.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез і т. ін. Розмова про читацькі стратегії у розрізі викладацького комунікування відсилає нас до міркувань засновників школи рецептивної естетики — Г. Р. Яусса, В. Ізера, Дж. Куллера та ін. Так, Ізер стверджує, «щоб здійснитись, літературний текст потребує читацької уваги, яка надає форми взаємодії корелятивів, накреслених у структурі порядком речень» (Ізер, 1996, с. 265). Отже, саме читач вибудовує текстове значення. Множинність індивідуальностей породжує розмаїття прочитань. Погоджуємось, що «завдяки семантичній розсіяності текст стає фікцією, яка рідко означає тільки те, що вона представляє. Теорія літератури в усіх її можливих різновидах редукує цю розсіяність до певного значення»

(Фізер, 1996, с. 262). Прийняття цього положення дає змогу виокремлювати важливі семантичні сегменти тексту і розшифровувати їх значення у дискусіях. М. Зубрицька узагальнює досвід рецептивної естетики ХХ ст. твердженням про те, що «в кожному тексті запрограмована траєкторія його руху, динаміка його розвитку, і кожний текст ніби моделює свою ідеальну читацьку аудиторію, своєрідну уявну спільноту, а натомість кожна аудиторія має свій певний горизонт сподівань, свої уявлення про літературу, текст та, відповідно, про їхні завдання. Під час зустрічі читача і тексту відбувається злиття двох горизонтів сподівань: горизонту сподівань читача і автора. Чимало теоретиків літератури залишили за читачем право на своє бачення і розуміння тексту незалежно від авторських інтенцій» (Зубрицька, 2004, с. 33). У нашій розвідці ми слідуємо настанові власного прочитання бестселеру крізь призму викладацького комунікування.

Результати дослідження та обговорення.

Наразі основним завданням системи освіти є формування гармонійної, талановитої людини, яка здатна до самореалізації свого потенціалу, має хист до безперервного саморозвитку та легко адаптується до стрімких змін у світі. Сьогодні вища школа має готувати не лише носія знань, а й самодостатню особистість, яка зможе використати здобуті знання для конкурентоспроможної діяльності в різних сферах суспільного життя.

Говорячи про мовну та літературну освіту зокрема, слід зауважити, що саме твори сучасності є цінним ресурсом для посилення духовного потенціалу, що впливає на формування особистісного світосприйняття, допомагає обрати цінності та навіть певні види діяльності чи захоплення. Таким чином, змодельовавши певну культуру поведінки, зайняти своє почесне місце серед інших людей. Проте повне розуміння та адекватне сприйняття творів буде здійснене тоді, коли особистість матиме певну базу та спрямування. Саме викладач може використати доцільний твір літератури, спрямувати та відслідкувати напрям розвитку думки студента, мотивувати його до самопізнання себе через літературу. Незрівнянно цінним твором, що сприяє розвитку особистості, є, наприклад, дитячий фентезійний роман «Чарлі і шоколадна фабрика» (1964) валійця Р. Даля. Доробок цього митця можна використовувати як базу для розкриття таких питань особистісного розвитку: людяність, ввічливість, допитливість, прийняття буття та чи варто намагатися бути завжди у всьому найкращим. Текст щедро демонструє лексичні новоутворення — вигадані персонажі «умпа-лумпи» та неznані країни; фентезійний твір насичений казковістю, що вже вимальовує в голові цілий набір методичних вправ для текстуального дослідження.

Усім відома історія «Різдвяна пісня в прозі» (1843) Ч. Діккенса несе виховний зміст і має свої лексичні особливості. Текст містить рясний набір питань для критичного осмислення. Також у цьому розрізі вартий уваги твір Дж. Лондона «Жага до життя» (1907). Тут чітко вимальовуються проблеми життя і смерті, дружби й зрадництва. Щодо завдань повчального характеру, доречним буде охарактеризувати героїв твору, провівши паралелі. Слід також звернути увагу на опис природи та простежити їх роль у тексті, проаналізувати значення назви оповідання тощо.

Ще в межах шкільної програми обговорюється проблема взаємин між батьками й дітьми в оповіданні Дж. Олдріджа «Останній дюйм» (1957). Студентський вік — це зовсім інша справа. Тут утвердження сімейних цінностей сприймається більш серйозно та під іншим кутом. Задля включення критичного мислення корисним буде визначити символічність назви оповідання, обговорити образи Бена і Деві, визначити художні засоби їх створення. Для виховного моменту у процесі формування особистості слід поговорити про віру у внутрішні можливості людини, подолання нею життєвих випробувань, здатність до порозуміння.

Більш детально хотілося б зупинитися на першій книзі Дж. Роулінг «Гаррі Поттер та філософський камінь», адже вона є у шкільній програмі із зарубіжної літератури шостого класу (хоч і як додаткова література). Вивчення цього твору мовою оригіналу (англійською) дасть змогу студентам додатково оцінити різницю у ґрунтовності підходів шкільного та університетського опрацювання.

Коли ще тільки велися розмови стосовно введення роману в шкільну програму, знайшлася достатня кількість критиків щодо цього (Мельник, 2012). Вони стверджували, що у книзі є сіра мораль: учні постійно бешкетують та навіть крадуть, що, мовляв, є поганим прикладом для наслідування. Із тезою про те, що не всі вчинки героїв є «ідеологічно правильними», важко не погодитись. Однак мораль спрямована на виховання моральних чеснот. Наприклад, як у епізоді із маленьким дракончиком (Rowling, 2015, р. 221). На території замку дракона тримати заборонено, тож його було вирішено віддати професійному доглядачеві. Головні герої намагаються нишком пронести цю істоту вночі через увесь замок. Геґрід, що дістав дракона й хотів його виростити, порушив шкільні правила, і Гаррі з Герміоною, які принесли звіра в замок, теж. Проте дітьми рухають позитивні наміри: допомогти драконові зростати у більш сприятливому середовищі, а також захистити Геґріда, аби той уникнув покарання за свою недалекоглядність.

Чи добре порушувати шкільні правила? Чи погано покривати тих, хто скоїв правопору-

шення? Якщо так, то чи абсолютним є це правило, чи воно все ж має винятки? Якщо так, то які? Чи можна вважати правопорушення таким уже серйозним, якщо мета є вищою, аніж дотримання якихось там шкільних правил? Чи мета виправдовує засоби? Знову ж таки, якщо так, то чи завжди?

Ці та ще тисячі подібних запитань можна й варто ставити, розглядаючи такі ситуації. Студенти у таких випадках не матимуть однозначної позиції. Ба навіть більше, у ході дискусії їхня думка може і швидше за все буде змінюватись і не одноразово. Завдання ж викладача у такі моменти направляти дискусію у правильне русло та підводити студентів до правильних висновків. Тож неоднозначність тем є позитивним моментом у процесі навчання, адже це допоможе студентам дискутувати на з цих питань. Саме у таких суперечках і відбуватиметься моральне виховання. А також це поліпшуватиме мовлення студентів. Вони активно намагатимуться сформулювати власні аргументи англійською мовою. Варто додати, що у ході жвавої дискусії студенти намагатимуться чим скоріше сформулювати репліку, що також позитивно впливатиме на їхній мовленнєвий розвиток. Таким чином, вивчення нових слів та конструкцій не відбуватиметься у вакуумі (слово та його переклад), натомість нова лексика буде вмонтовуватись у вже відомий апарат.

Тематична варіативність роману «Гаррі Поттер». У зазначеному романі безліч питань, які можна розбирати. Так, наприклад, почати можна із теми дорослішання. Вона є основою у першій книзі про хлопчика, що вижив. 11 років — вік, коли діти полишають свій дім та вирушають у Гогвортську школу чарів і чаклунства. Це той період, коли вони вже починають входити у нове й незвідане доросле життя. На відміну від порівняно безтурботного дитинства, світ дорослих сповнений труднощів, страхів, непорозумінь. Водночас від віку підліткового ми стаємо на шлях пізнання справжньої дружби, кохання, усвідомлення різниці між добром та злом. Також відбувається визначення подальшого шляху, розуміння наслідків за власні вчинки та необхідності жити із цим.

Магічна школа є метафорою на дорослий світ. Це світ, де коридори ведуть не завжди туди, куди б ти хотів (чи наче як мали б вести (чи тобі здавалося, що вони завжди вели кудись)), де звичні двері відкриваються у глуху стіну, де на кам'яних, твердих сходах раптом зникає сходинка і ти буквально втрачаєш ґрунт під ногами (Rowling, 2015, pp. 205–216).

Саме таким є дорослішання і доросле життя. Знати напевне, що саме на тебе чекає за рогом, це велика рідкість. Не раз торовані та буцімто певні стежки одного разу раптово виведуть у геть несподіване місце, а звиклі дії призведуть до неочікуваних результатів. Звернувши увагу студентів

на цей аспект у книгах, можна ставити наступні запитання про те, що вони думають із цього приводу. Хто на їхню думку краще справляється із цим процесом? Які якості характеру допомагають у адаптації — у героїв та реальному житті? Як за книгою на це впливають викладачі? Якою є взагалі роль школи та університету у процесі дорослішання? Саме таким шляхом особистих та більш загальних філософських запитань і відбуватиметься ознайомлення студентів із запропонованою тематикою.

Дотепер ми наводили теми більше особистісного характеру — моральності порушення правил та процесу дорослішання. Наступна тема, яку б ми хотіли зачепити, має більше політичний характер — рабство. У другій книзі про хлопчика, що вижив, з'являється ельф-домовик Доббі. Він намагається застерегти Гаррі, щоб той не повертатися до школи чарів та чаклунства, бо на нього там чигатиме небезпека. Але Доббі не може конкретизувати пересторогу. Кожного разу, як він ось-ось розкриє причину, ельф починає себе гамселити об щось чи чимось. Ми дізнаємося, що Доббі не може сказати усієї правди, бо елфу це заборонила чаклунська сім'я, якій він належить (Rowling, 2015, pp. 29–300). Тобто він фізично зв'язаний певною магією, що перешкоджає Доббі порушити наказ володаря. Врешті Гаррі звільняє ельфа. Він підлаштовує так, що господар дарує елфові одяг — і той стає вільним. Надалі, з'являючись у книгах, Доббі не раз віддячує Гаррі за звільнення його з рабства (Rowling, 2015, p. 562). Упродовж наступних книг з'ясовується, що таких ельфів-рабів досить багато і вони часто змушені робити страшні, осоружні речі й підкорятися господареві, навіть якщо виконання наказу призведе до їхньої смерті. Та елфи працюють не тільки на окремі сім'ї. Як виявляється у четвертій книзі, Гогвортс обслуговується сотнями ельфів-домовиків. Вони виконують усе — від приготування їжі до прибирання та прикрашання замку на свята. І усе це елфи роблять безоплатно, виключно на рабській основі (Rowling, 2015, p. 1098).

Одне з питань, яке можна було б обговорювати зі студентами, саме аморальність рабства. Це можна робити дотично до різних сфер: чи то рабство конкретно країн, до яких має відношення Джоан К. Роулінг, чи рабство, яке панувало на теренах України, або ж можна говорити про сучасну работоргівлю тощо. Ці питання вже є самодостатніми темами для обговорення й студентських письмових робіт на десяток робочих годин. Та пані Роулінг іде далі у дослідженні цієї теми. Пам'ятаймо, що «Зв'язок з життям» мертвих літер уможливорює читач, який щораз упевненіше пересувався з маргінесів науки про літератури до її центру» (Зубрицька, 2004, с. 37).

Подруга Гаррі Герміона, як і належно людині небайдужій та затятій, засновує клуб з визво-

лення ельфів-домовиків з рабства (Rowling, 2015, р. 1133). Вона записує туди Рона, третього персонажа з їхньої нерозлучної трійці, та Гаррі, агітує інших учнів школи долучитись та жертвувати кошти на цю справу. Герміона також створює якісь роздаткові матеріали, а також власноруч плете ельфам одяг і ховає його у грифіндорській вітальні, сподіваючись, що ті, прибираючи, знайдуть його та звільняться нарешті з цього гидкого рабства. Однак, раби-ельфи геть не прагнуть свободи. Вони старанно працюють і не скаржаться. Ельфи щасливі, що мають хазяїна і раді йому прислужитись. На прикладі Вінкі, звільненого ельфа, ми бачимо, наскільки спустошеними ті почуваються, здобувши свободу (Rowling, 2015, pp. 1263–1268). Для ельфів немає тяжчої кари та сорому, аніж бути вигнаними господарем. Виявляється, що Доббі це радше виняток, що ельфи геть не хочуть бути звільненими. У них у житті є одна мета і єдине щастя — служити.

Якщо взяти цей аспект та намагатися розібратися у ньому, матимемо також досить цікавий пласт питань щодо дискусії про свободу та її цінність. Що таке свобода? Чим вона цінна? Чи завжди люди справді вільні у своїх думках та вчинках? Наскільки ті чи інші люди схильні жити власним розумом (наприклад, у контексті створення власного підприємства чи роботи на когось)? Також, повертаючись до теми дорослішання, можна обговорювати як формується у дітей почуття незалежності та самодостатності від батьків. Або ж як багато тих, хто так і не навчився жити самостійно й прагне, щоб хтось завжди вирішував за них їхню долю. Чи інші дотичні теми: намагання з'ясувати, що таке рабство та чим воно відрізняється від свободи.

Як і було зазначено у вступі, тематика курсу з вивчення англійської мови, на наш погляд, не має оминати питань, що наразі вирують у суспільстві. Одним із таких є мультикультуралізм. Семилогія «Гаррі Поттер» пронизана лексикою, актуальною для цієї теми. Під час проходження модулю на заняттях з певного курсу вивчення англійської студентам буде запропоновано ознайомитися з поняттям «мультикультуралізм» на межі власного розуміння та в рамках світового масштабу, повільно спрямовуючи на обговорення взаємодії різних культур з базового матеріалу, взятого в орієнтир для вивчення. Наприклад, коледж мистецтв і дизайну «Отіс» (США) відкрив курс «Гаррі Поттер: літературна традиція та попкультура». Програма курсу розглядає світ магії та чарів семикнижжя Роулінг з точки зору фольклорних витоків, літературної структури та її впливу на популярну культуру. Під час навчання студенти критично аналізують теми і значення, виражені через книги британської авторки, намагаються зрозуміти, як письменниця зробила читання «знову веселим» (Григораш, 2015).

Орієнтуючись на досвід американських викладачів, які вже досить тривалий час імплементують у навчальний процес питання мультикультуралізму, слушною думкою буде спробувати відтворити цікавість до читання і в стінах українських ЗВО на матеріалі семилогії Роулінг.

Зупинимось більш детально на питанні стосовно прикладу того, як і що саме може бути введено у курс. Насамперед слід дослідити таке поняття, як «мультикультуралізм». Власне, цей термін виник у науковому обігу наприкінці 1980-х років. Він означав поважливе ставлення більшості населення до меншин, однаковий статус різних культурних традицій, право індивіда на вибір своєї ідентичності. В мультикультурному суспільстві людина здатна зберігати власну неповторність попри впливи інших культур. Аналіз основних соціально значущих компонентів культури (пізнавальних, нормативно-ціннісних, оціночних, поведінкових тощо) свідчить, що кожен індивід може належати до кількох культур, що представники меншин можуть повноцінно інтегруватися в суспільство, зберігаючи хоча б частково сукупність власних етнокультурних, психічних, ціннісних та інших специфічних національно зумовлених ознак. Мультикультуралізм означає співіснування в єдиному політичному суспільстві кількох помітних культурних груп, які бажають і загалом здатні відтворювати свою специфічну ідентичність. Таке визначення є дескриптивним або описовим. У дескриптивному розумінні більшість сучасних країн мультикультурна (Дрожжина, 2005, с. 196). Таким чином, теоретичний матеріал може бути використаний додатково до художнього тексту задля більш поінформованої дискусії питання.

Щоби поглибити розуміння зазначеного вище поняття, слід принагідно дати завдання студентам навести приклади з різних художніх творів чи українських, чи закордонних письменників, повільно підходячи до роману «Гаррі Поттер». Тут можна згадати Йосипа Бурга, відомого перш за все своїм твором «Маковей» (вперше надрукований українською мовою у 1994 р.). В основу цієї книжки покладено реальні події, що відбувалися під час Другої світової війни: український священник села Іспас, ризикуючи життям, рятував від розстрілу євреїв, тим часом, як у всіх сусідніх населених пунктах вони були повністю винищені. Або прозові твори С. Жадана зі збірки «Гімн демократичної молоді» (2006), в якій репрезентовано різні верстви населення, різні соціальні ролі та вікові категорії. Продовжувати можна довго, адже прикладів безліч. Та все ж рухаємось до семилогії. У цій серії книг чітко простежується мультикультурне розмежування всього світу, а не лише певної країни, до того ж авторка так вправно це робить, що кожен читач відчуває свою причетність до певної групи населення з кількох вига-

дано-реальних, кожен мимоволі відчуває свою причетність до ймовірності володіння магічними силами. «Діти, які прочитали хоча б перший роман "Гаррі Поттер та Філософський камінь" до своїх одинадцяти років, дійсно вірять, що незабаром отримають листа із Гогвортської Школи Чарів і Чаклунства і вважають його відсутність помилкою — ось наскільки сильний вплив має роман. Усі діти певною мірою є Гаррі Поттерами, які сподіваються бути знаменитими та розкрити в собі чаклунські сили» (Мавренкова, 2019, с. 45). Те саме можна сказати й про студентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в розвідці продемонстровано твори, що можуть стати базовими під час викладання практичних дисциплін англійською мовою; наведено кілька прикладів тематики, яку можна розглядати упродовж курсу на матеріалі семи-книжки «Гаррі Поттер» під авторством Джоан К. Роулінг.

Ми живемо в епоху демократії, толерантності та свободи слова. Тож матеріал поттеріани багатий повчальністю і містить такі важливі теми, як відгомін фольклору у сучасній культурі, мультикультурні виклики, свобода та рабство, дорослішання підлітків, взаємини дітей з небіологічними батьками. Серія романів про чари та магію засте-

рігає вдумливих читачів від упереджених дій (як не кривдити відмінників на прикладі Герміони), вчить толерантності у сприйнятті Іншого (ельфів-домовиків або маглів) за умови фокусування на цих проблемних моментах під час викладацького комунікування з аудиторією. Ретельне прочитання бодай одного з романів серії дасть змогу студентству відрефлексувати роль освіти — школи та/або університету — у процесі дорослішання й становлення особистості. Під час опрацювання певної теми важливо використовувати критичне мислення, проводити паралелі (особливо під час читання епізоду про рабство), здійснювати порівняння та аналіз відмінностей світу роману з реальністю.

Наголосимо, що вибраний нами твір для цієї статті є лише ілюстрацією того, як саме можна використовувати художню літературу для поліпшення письмового та усного мовлення студентів. Методи, представлені в статті, замість роману про Гаррі Поттера та його пригоди можна застосовувати до обговорення й інших книг, у яких викладач знайде достатньо матеріалу для цього курсу. І мабуть, єдиною умовою, на яку слід звертати увагу, це те, щоб твір був написаний англійською мовою і не раніше середини — кінця ХХ ст.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Григораш, О. (2015). *Креативний підхід до навчання: зарубіжні методики*. <https://studway.com.ua/kreativniy-pidkhid/>
2. Дрожжина, С. В. (2005). *Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти*: монографія. Донецьк: ДонДУЕТ.
3. Дрожжина, С. (2008). Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти. *Політичний менеджмент*, 3(30), 96–106.
4. Ізер, В. (1996). Процес читання: феноменологічне наближення. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів, Літопис, 261–277.
5. Зубрицька, М. (2004). *Ното Legens: читання як соціокультурний феномен*. Львів, Літопис.
6. Мельник, А. (2012). Учителі літератури: «Уявіть собі, що в обов'язкове меню дитини включили чипси, шоколад і кока-колу». <https://tinyurl.com/brnv8pt6>
7. Фізер, І. (1996). Школа рецептивної естетики. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів, Літопис, 261–262.
8. Мавренкова, М. (2019). Синтез міфологічних і реалістичних елементів у літературі фентезі (на матеріалі творів Дж. К. Роулінг). *Manuscript: Класична спадщина і сучасний літературний процес*, 1(7), 42–46.
9. Duffy, E. (2002). Sentences in Harry Potter, Students in Future Writing Classes. *Rhetoric Review*, 21(2), 170–187.
10. Rowling, J. K. (2015). *Harry Potter: The Complete Collection (1-7)*. Pottermore Publishing.
11. Stephens, R. (2003). Harry and Hierarchy: Book Banning as a Reaction to the Subversion of Authority. In G. L. Anatol (Ed.), *Reading Harry Potter: Critical Essays*. Westport, Connecticut, London. Praeger, 51–65.

REFERENCES

1. Hryhorash, O. (2015). *Kreatyvnyi pidkhid do navchannia: zarubizhni metodyky*. [in Ukrainian]. <https://studway.com.ua/kreativniy-pidkhid/>
2. Drozhzhyna, S. V. (2005). *Kulturna polityka suchasnoi polikulturnoi Ukrainy: sotsialno-filosofskiy ta pravoviy aspekty: Monohrafiia*. Donetsk. DonDUET [in Ukrainian].

3. Drozhzhyna, S. (2008). Multykulturalizm: teoretychni i praktychni aspekty. *Politychnyi menedzhment*, 3(30), 96–106 [in Ukrainian].
4. Izer, V. (1996). Protses chytannia: fenomenolohichne nablyzhennia. *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* Lviv, Litopys, 261–277 [in Ukrainian].
5. Zubrytska, M. (2004). *Homo Legens: chytannia yak sotsiokulturnyi fenomen*. Lviv, Litopys [in Ukrainian].
6. Melnyk, A. (2012). *Uchytel literatury: «Uiavit sobi, shcho v oboviazkove menu dytyny vkluchyly chypsy, shokolad i koka-kolu»*. [in Ukrainian].
<https://tinyurl.com/brnv8pt6>
7. Fizer, I. (1996). Shkola retseptyvnoi estetyky. *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* Lviv, Litopys, 261–262 [in Ukrainian].
8. Mavrenkova, M. (2019). Syntez mifolohichnykh i realistychnykh elementiv u literaturi fentezi (na materialy tvoriv Dzh. K. Roulinh). *Manuscript: Klasychna spadshchyna i suchasnyi literaturnyi protses*, 1(7), 42–46 [in Ukrainian].
9. Duffy, E. (2002). Sentences in Harry Potter, Students in Future Writing Classes. *Rhetoric Review*, 21(2), 170–187 [in English].
10. Rowling, J. K. (2015). *Harry Potter: The Complete Collection (1-7)*. Pottermore Publishing [in English].
11. Stephens, R. (2003). Harry and Hierarchy: Book Banning as a Reaction to the Subversion of Authority. In G. L. Anatol (Ed.), *Reading Harry Potter: Critical Essays*. Westport, Connecticut, London. Praeger, 51–65 [in English].

Дата надходження статті до редакції: 05.09.2021.

Прийнято до друку: 22.09.2021.

Наукове видання

STUDIA PHILOLOGICA

ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Випуск 16

Науково-методичний центр видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності *М.М. Прядко*
Заступник завідувача НМЦ видавничої діяльності, відповідальна за випуск *А.М. Даниленко*
Над виданням працювали *Л.Ю. Столітня, Т.В. Нестерова, Н.В. Клименко*

Підписано до друку 30.11.2021 р. Формат 60x84/8.
Ум. друк. арк. 9,53. Наклад 100 пр.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення цієї норми закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.